

ВАЗОРАТИ ФАРҲАНГИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ПАЖЌҲИШГОҲИ ИЛМӢ-ТАДҚИҚОТӢИ ФАРҲАНГ ВА ИТТИЛОӢТ

**МИНИСТЕРСТВО КУЛЬТУРЫ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН
НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ
КУЛЬТУРЫ И ИНФОРМАЦИИ**

MINISTRY OF CULTURE OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN
RESEARCH INSTITUTE OF CULTURE AND INFORMATION

ПАЁМНОМАИ ФАРҶАНГ

Наширйи илмию таҳлилӣ
2022, № 3 (59)

ВЕСТНИК КУЛЬТУРЫ

Научно–аналитическое издание
2022, № 3 (59)

HERALD OF CULTURE

Scientific and analytical edition
2022, № 3 (59)

Душанбе – 2022

ТДУ 37 тоҷик+008+025+9 тоҷик+792 тоҷик
ТКБ – 71.0+71.4 (2 тоҷик)+63.3 (2 тоҷик)+85.313 (2 тоҷик)+78.34 (2 тоҷик)
П–14

Паёмномаи фарҳанг: нашрияти илмию таҳлилии Пажӯҳишгоҳи илмӣ – тадқиқоти фарҳанг ва иттилоот / Сармуҳаррир Д. Раҳимӣ; муҳаррири масъул М. Муродӣ. – Душанбе: Аржанг, 2022. – № 3 (59). – 128 с.

Муассиси маҷалла:

Пажӯҳишгоҳи илмӣ–тадқиқоти фарҳанг ва иттилооти
Ҷумҳурии Тоҷикистон

САРМУҲАРРИР:

номзади илмҳои филологӣ, директори
Пажӯҳишгоҳи илмӣ–тадқиқоти фарҳанг ва
иттилооти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Раҳимӣ Дилшод

ҶОНИШИНИ САРМУҲАРРИР:

номзади илмҳои филологӣ, муовини
директори ПИТФИ оид ба илм

Аминов Абдулфаттоҳ

МУҲАРРИРИ МАСЪУЛ:

доктори илмҳои филологӣ, профессори
ДМТ

Муродӣ Мурод Бердӣ

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИЯ:

доктори илмҳои филологӣ, профессор,
узви вобастаи АМИТ

Муллоаҳмадов Мирзо

доктори илмҳои санъатшиносӣ, профессори
кафедраи таърих ва назарияи мусиқии
ДДФСТ ба номи М. Турсунзода

Ўлмасов Фирӯз

доктори илмҳои таърих, сарҳодими
Институту таърих, бостоншиносӣ ва
мардумшиносии ба номи Аҳмади Дониши
АМИТ

Камолов Ҳамзаҳон

доктори илмҳои таърих, профессори
кафедраи санъатшиносии Донишқадаи
давлатии санъати тасвирӣ ва дизайн.

Иброҳимзода Муродалӣ

номзади илмҳои санъатшиносӣ, директори
Филармонияи давлатии Тоҷикистон ба номи
А. Ҷӯраев

Раҳимзода Кароматулло

номзади илмҳои педагогӣ, дотсент, ходими
пешбари шӯбаи фаъолияти китобдорӣ
ПИТФИ

Комилзода Шариф

Маҷалла соли 2000 таъсис ёфтааст. Дар як сол 4 шумора нашр мешавад.

Маҷалла дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон №101/МҚ-97 аз 11 марти соли 2019 аз нав ба қайд гирифта шудааст.

Маҷалла ба Феҳристи маҷаллаҳои (нашрияҳои) илмӣ тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3.11.2020, №222 ворид гардидааст.

Нишонӣ: 734018, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, хиёбони Н. Қарабоев, 17 (ошёнаи 2). Сомонаи пажӯҳишгоҳ: www.pitfi.tj; сомонаи маҷалла: www.farhangnoma.tj; e-mail: f_payom@gmail.com; Тел.: (+992 37) 233-58-84. Индекси обуна: 77728.

Маҷалла мувофиқи шартномаи литсензионии №532–09/2013 аз 12 сентябри соли 2013 дар Индекси иқтибосҳои илмӣи Русия (РИНЦ) ворид карда шудааст ва мунтазам дар системаи индексатсионии мазкур дар бораи шумораҳои ҷопшуда маълумот ворид менамояд.

Дарачаи илмӣи мавод, саҳеҳии арқом, санаду иқтибосҳо ба души муаллифони аср. Нуқтаи назари муаллифони метавонад бо назари идораи маҷалла мувофиқ набояд. Бознашри мавод танҳо бо ризоияти хаттии идораи нашрия ва иқтибос ба маҷалла сурат мегирад.

Матни мукаммали маводи ҷопӣ дар сомонаи расмӣи маҷалла ҷойгир карда шудааст.

УДК 37 тадж+008+025+9 тадж+792 тадж
ББК – 71.0+71.4 (2тадж)+63.3 (2тадж)+85.313 (2тадж)+78.34 (2тадж)
В–38

Вестник культуры: научно-аналитическое издание Научно-исследовательского института культуры и информации / Гл. редактор Д. Рахими; ответственный редактор М. Муроди. – Душанбе: Аржанг, 2022. – № 3 (59). – 128 с.

Учредитель журнала:

Научно-исследовательский институт культуры и информации
Республики Таджикистан

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

Рахими Дилшод

кандидат филологических наук, директор
Научно-исследовательского института
культуры и информации Республики
Таджикистан

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

Аминов Абдулфаттох

кандидат филологических наук,
заместитель директора НИИКИ по науке

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР:

Муроди Мурод Берди

доктор филологических наук, профессор ТНУ.

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

Муллоахмадов Мирзо

доктор филологических наук, профессор,
член- корреспондент НАНТ

Улмасов Фируз

доктор искусствоведения, профессор кафедры
история и теории музыки ТГИКИ имени
М. Турсунзаде

Камолов Хамзахон

доктор исторических наук, главный научный
сотрудник Института истории, археологии и
этнографии им. Ахмада Дониша НАНТ

Иброхимзода Муродали

доктор исторических наук, профессор
кафедры искусствоведения Таджикского
государственного института изыска
и дизайна

Рахимзода Кароматулло

кандидат искусствоведения, директор
Государственной филармонии Таджикистана
им. А. Джураева.

Комилзода Шариф

кандидат педагогических наук, доцент,
ведущий научный сотрудник отдела
библиотечное дело НИИ культуры и
информации

Журнал основан в 2000 г. Выходит 4 раз в год.

Журнал снова зарегистрирован в Министерстве культуры Республики Таджикистан
№101/Ж-97 от 11 марта 2019 г.

Журнал включен в Перечень рецензируемых научных журналов (изданий)
рекомендованных ВАК Республики Таджикистан от 3.11.2020, №222.

Адрес: 734018, Республика Таджикистан, г. Душанбе, проспект Н. Карабаева, 17 (2 этаж).
Сайт института: www.pitfi.tj; Сайт журнала www.farhangnoma.tj; e-mail: f_payom@gmail.com ; Тел.:
(+992 37) 233-58-84; Индекс подписки: 77728.

Журнал, на основе лицензионного договора №532-09/2013 от 12 сентября 2013 года, включен в
базу данных Российского индекса научного цитирования (РИНЦ) и регулярно предоставляет в
РИНЦ информацию в виде метаданных.

Авторы несут ответственность за содержание материалов. Точка зрения авторов может не
совпадать с мнением редакции. Полное или частичное воспроизведение материалов,
опубликованных в журнале, допускается только с письменного разрешения редакции.

Полнотекстовые версии опубликованных материалов размещаются в официальной сайте
журнала.

UDC 37 Taj +008+025+9 Taj +792 Taj
LBC – 71.0+71.4 (2Taj)+63.3 (2Taj)+85.313 (2 Taj)+78.34 (2Taj)
C H–11

Herald of Culture: scientific and analytic edition of the Research Institute of Culture and Information / Editor in Chief D. Rahimi; Responsible Editor M. Murodi. – Dushanbe: Arzhang, 2022. – № 3 (59). – 128 p.

HERALD OF CULTURE

Founder of the journal

Research Institute of Culture and Information (RICI)
of the Republic of Tajikistan

Rahimi Dilshod

EDITOR IN CHIEF :

Candidate of philological sciences,
Director of the Research Institute of Culture
and Information of the Republic of Tajikistan

Aminov Abdulfattoh

DEPUTY EDITOR:

Candidate of philological sciences,
Deputy Director of the RICI for scientific issues

Murodi Murod Berdi

RESPONSIBLE EDITOR:

Doctor of philological sciences,
Professor of the TNU

Mulloahmadow Mirzo

EDITORIAL BOARD:

Doctor of philological sciences, Professor,
Correspondent member of the NAST.

Ulmasov Firuz

Doctor of art sciences, Professor of the Department of
history and theory of the TSICA named after M.
Tursunzoda

Kamolov Hamzakhon

Doctor of historical sciences, Main scientific fellow of
the Ahmad Donish Institute of history, archeology and
ethnography, NAST

Ibrohimzoda Murodali

Doctor of historical sciences, Professor of the
department of Art Studies, Tajik State Institute of Fine
Arts and Design

Rahimzoda Karomatullo

Candidate of art sciences, Director of the State
Philharmony of Tajikistan named after A. Juraev

Komilzoda Sharif

Candidate pedagogical sciences, Docent, Leading
researcher at the Department of Library issues of the
RICI

The journal established in 2000. Issued 4 times a year.

The journal was registered in the Ministry of Culture of the Republic of Tajikistan and obtained the Certificate №101/jr in March 11, 2019.

The journal is included in the List of peer-reviewed scientific journals (publications) recommended by the Higher Attestation Commission of the Republic of Tajikistan from 3.11.2020, No. 222.

Address: 734018, Dushanbe, N. Karabaev avenue 17 (second floor). Tel.: (+992 37) 233-58-84;
Website of organization: www.pitfi.tj; Website of the journal: www.farhangnoma.tj; e-mail: f_payom@gmail.com; Subscription index: 77728.

The journal was included under License contract №532–09/2013 since September 12, 2013, to the Russian Science Citation Index (RSCI) and regularly submits its informational metadata.

The authors are responsible for the content of the materials. The authors' point of view may not coincide with the opinion of the editorial Board. Full or partial reproduction of materials published in the journal is allowed only with the written permission of the editorial Board.

The full text versions of the published materials are available in the journal's official website.

ТДУ: 001(092)+9тоҷик+008+37тоҷик+39тоҷик+32тоҷик

Шарифзода Фирдавс

ИНЪИКОСИ МАСЪАЛАҲОИ ФАРҲАНГУ САНЪАТ ДАР СУХАНРОНИҲОИ ПЕШВОИ МИЛЛАТ БО ЗИЁИЁНИ КИШВАР

Дар таҳқиқот афкору андешаҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар робита ба масъалаҳои фарҳангу санъат, ки дар ҳошияи суҳанрониҳояшон дар мулоқот бо намояндагони зиёиёни кишвар ироа шудаанд, мавриди омӯзиши қарор гирифтааст.

Омӯзиши нишон дод, ки дар мулоқотҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон бо намояндагони зиёиёни мамлакат беиштар ба баррасии масъалаҳои зер таваҷҷуҳ зоҳир шудааст: ҳифзу омӯзиши мероси таърихиву фарҳангӣ; барқарорсозии ёдгориҳои беназири таърихиву меъморий; ободсозии мақбараву қалъаҳои қадима; ташиаккул ва рушди забони миллӣ; наири китоб ва паҳннамои он; вазифаҳои адабиёт дар таблиғи гоҷаҳои истиқлолияти давлатӣ, комёбиҳо ва мушкилиҳои соҳаи фарҳанги миллӣ; муаммоҳои соҳаи санъат ва бахшҳои муҳими он: театр, кино, мусиқӣ; эҳёи ҳунароҳои мардумӣ ва рушди сайёҳӣ; гиромидошти чехраҳои муқтабари илму адаб ва фарҳангу санъати тоҷик ва ғайраҳо.

Дар доираи мулоқотҳои Сарвари давлат баргузори мубодилаи афкор бо зиёиёни кишвар ба ҳукми анъана даромадааст ва ин фазои мусоид имкон медиҳад, ки беиштари масъалаҳои мавҷудаи соҳаи фарҳангу санъат муайяну мушаххас шуда, мавриди баррасӣ қарор гиранд ва ҷиҳати ҳалли камбудиву норасоииҳои ҷойдошта тадбирҳои муассир саривақт андешида шаванд.

Ба андешаи мо, афкор ва андешаҳои Президенти мамлакат оид ба масъалаҳои марбут ба фарҳангу санъати тоҷик, ки дар суҳанрониҳояшон дар мулоқотҳо бо намояндагони зиёиёни кишвар дар даврони соҳибистиқлолӣ баён ёфтаанд, метавонад ҳамчун сарчашмаи бозғитмоди илмӣ ҷиҳати омӯзиши назария ва амалияи соҳаҳои фарҳангу санъати тоҷик хизмат намуда, дар тақмили мазмуну мундариҷаи фанҳои таълимии фарҳангиносии санъатиносии ва ҷорӣ намудани курси махсуси таълимии “Ҳифзу омӯзиши мероси таърихӣ-фарҳангии халқи тоҷик” дар донишгоҳу донишқадаҳои олии мамлакат, мусоидат намояд.

Калидвожаҳо: Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, зиёиён, фарҳанг, санъат, мероси таърихӣ фарҳангӣ, ёдгориҳои таърихӣ-меъморий, ҷаиҳои миллӣ, адабиёт, наири китоб, ҳунароҳои мардумӣ, суҳанронӣ, мулоқот, зиёиён.

Мулоқотҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бо намояндагони зиёиёни мамлакат барои омӯзиши масъалаҳои марбут ба фарҳанг ва санъати тоҷик ҳамчун манбаи муҳими илмӣ шароит фароҳам оварда, имкон медиҳанд, ки дар

заминаи таҳлилу баррасии масъалаҳои матраҳшуда, дастоварду камбудҳои соҳаи фарҳангу санъат муайян карда шаванд.

Дар воҳуриҳои Сарвари давлат бо зиёиёни кишвар бештар доир ба масъалаҳои хифзу омӯзиши мероси таърихиву фарҳангӣ, барқарорсозии ёдгориҳои беназири таърихиву меъмори, ободсозии мақбараву қалъаҳои қадима, ташаккул ва рушди забони милли, нашри китоб ва паҳннамоеи он, вазифаҳои адабиёт дар таблиғи ғояҳои истиқлолияти давлатӣ, комёбиҳо ва мушкилиҳои соҳаи фарҳанги милли, муаммоҳои соҳаи санъат ва бахшҳои муҳимми он: театр, кино, мусиқӣ, эҳёи ҳунарҳои мардумӣ ва рушди сайёҳӣ, гиromидошти чехраҳои муътабари илму адаб ва фарҳангу санъати тоҷик тавачҷуҳ зоҳир карда мешаванд. Масалан, дар воҳурии соли 2007 Пешвои миллат тавачҷуҳи зиёиёни кишварро ба омӯзиши мероси таърихиву фарҳангии миллати тоҷик ҷалб намуда, таъкид карданд, ки: «Миллати тоҷик, ки дар тӯли асрҳо аз омӯзиши таъриху фарҳанги бостонии хеш дар канор монда буд, баъди истиқлолият ба омӯзиши давраҳои давлатдорӣ қадим ва наваш ниёзи бештар пайдо кард.Дар айни ҳол доир ба таҳқиқ ва кофтукови осори таърихӣ ниёгони мо ба Академияи илмҳо ва Институти таъриху бостоншиносӣ маблағҳои кофӣ ҷудо кардем, ки дар натиҷа рисолаву китобҳои арзишманд нашр шуданд, ёдгориҳои нодир ва осори бостонии асрҳои гузашта бозёфт гардиданд. Олимони мо ҳам аз Истаравшану Панҷакент, ҳам аз Кӯлобу Хулбук ва ҳам аз Саразмӯ Таҳти Сангин осори беназири фарҳангу таърихи миллатро кашф карданд, ки ин ҳама гувоҳи раднопазири тамаддуни қуҳани миллати мо мебошад» [6]. Ҳамчунин, дар ин мулоқот қайд гардид, ки Ҳукумати ҷумҳурий дар давоми даҳ соли охир барои хифз кардан ва тармиму барқарорсозии даҳҳо ёдгориҳои таърихиву меъмори, аз ҷумла қалъаҳои қуҳану осори меъморӣ Истаравшан, Хучанд, осори таърихиву меъморӣ Панҷакент, пушонидани болои шаҳристони қадимаи Саразм, ҳамчунин тармиму бозсозии қалъаи Хулбук, ёдгориҳои Таҳти Сангин, мақбараҳои Мир Саид Али Ҳамадонӣ, Мазори Ҳазрати Султон, ҷандин осорхонаҳо ва дигар ёдгориҳои меъмориву таърихӣ маблағи зиёд ҷудо кард. Барои ба феҳристи ёдгориҳои ҷаҳонӣ ЮНЕСКО ворид кардани ҷандин ёдгориҳои нодир таърихиву меъморӣ кишвар ва шоҳкорӣ мусиқӣ суннатӣ тоҷик – «Шашмақом» як силсила қорҳо анҷом ёфта, ҷандин китобу маълумотномаҳои мусаввари ёдгориҳои Тоҷикистон интишор гардиданд [6].

Дар ин мулоқот ба Академияи илмҳо, вазоратҳои маориф, фарҳанг, Иттифоқи нависандагон ва дигар мақомоти дахлдор супориш дода шуд, ки ҷиҳати мувофиқи талаботи замон омода кардан ва аз ҷоп баровардани китобҳои дарсӣ, таҳия ва нашри «Қомуси бузурги милли» (Энсиклопедияи миллии тоҷик), Фарҳанги мукаммали забони тоҷикӣ, осори адибони классик ва муосири тоҷик дар 50 ҷилд, тадбирҳои мушаххас андешанд. Ҳамзамон бо пешниҳоди Пешвои миллат Донишгоҳи давлатӣ омӯзгорӣ Тоҷикистон – ба номи устод Садриддин Айни, Филармонияи давлатӣ Тоҷикистон – ба шарафи устод Ака Шариф Ҷӯраев ва силсилаи осори адибони классик муосири тоҷик – ба унвони «Ахтарони адаб» номгузорӣ карда шуд [6].

Дар мулоқоти соли 2008 Президенти мамлакат бештар ба масъалаҳои таърихи пайдоиш ва давраҳои рушду таҳаввули забони

точикӣ, вазъи кунунӣ ва дурнамои он таваҷҷуҳ зоҳир намуда, қайд карданд, ки «Забони миллӣ ва ташаккули пайвастаи он дар мақоми давлатӣ муҳимтарин рамз ва рукни истиқлолияти давлативу сиёсии мо мебошад. Ҳамеша дар хотир бояд дошт, ки дар тӯли гузаштаи пурфочиа забони мо барои бақо ва ҳастии миллат, шукӯҳу азамати давлатдорӣ хидмати бузург ва таърихӣ кардааст. Акнун дар замони истиқлолият забони модарӣ, ки як рукни бунёдии давлату миллат, илму фарҳанги мо аст, бояд аз ҳар ҷиҳат рушду нумӯёбад» [7].

Ҳамзамон дар ин мулоқот Пешвои миллат ба нақшу мақоми китоб ҳамчун шиносномаи миллат ва сарчашмаи илму маърифат баҳои баланд дода, оид ба эҷоди асарҳои мондагор ва нашру паҳннамоеи онҳо андешаҳои ҷолиб баён намуданд. «Бояд корро тарзе ба роҳ монд, ки китобҳои ҷопшуда дар анборҳо беҳуда нахобанд, ба ниёзмандон ҷи дар шаҳрҳо, ҷи дар ноҳияҳо дастрас гарданд, ба марказҳои тоҷикону форсизабонони дунё роҳ ёбанд ва таблиғ шаванд. Китобҳои бояд ба нашр расонд, ки рисолати таърихии миллатро рӯшан намоянд, нерӯи зеҳнро бедор кунанд, моро ба донишандӯзию ҷаҳоншиносӣ бихонанд, оташи муҳаббатро ба Ватан, обу хоки поки он, рамзҳои муқаддаси миллӣ дар дили мардум барафрӯзанд. ... Хонандаи мо имрӯз зиёдтар ба асарҳои ниёз дорад, ки дастовардҳои даврони истиқлолият, қору пайкори қаҳрамонони сохтмонҳои бузурги кишварамонро бо ҳақиқатнигорӣ ва завқи баланди бадеӣ инъикос менамоянд. Ба хоҳири он, ки наслҳои оянда аз қорномаи падарону бобоӣни шуҷои худ ба нафъи Тоҷикистони соҳибистиклол огоҳ бошанд, асарҳои арзанда ва мондагор бояд офарид. Дар ин ҷода бояд ҳам адибон, ҳам ходимони кино ва театр, ҳам рассомону оҳангсозон ғаёлона сахм гиранд. Ин қарзи муқаддаси шаҳрвандӣ ва рисолати эҷодии онҳост» [7].

Дар мулоқот қайд гардид, ки сифати таълиму тарбия аз мактабҳои миёна сар карда то мактабҳои олӣ дар сатҳи паст қарор дорад ва яке аз масъалаҳои дигари ташвишовар сол ба сол таназзул ёфтани муассисаҳои томактабӣ, аз мутолиа ва китобхонӣ дур мондани хурдсолону наврасон мебошад, мутаассифона, бисёр дӯконҳои фурӯши китоб, рӯзномаву маҷаллаҳо аз байн рафтаанд, ҳанӯз ҳам масъалаи дар шаҳру ноҳияҳо ва марказҳои сараҳои кушодани дӯкону мағозаҳои китоб ва аз пойтахт ба вилояту шаҳрҳо бурдани асарҳои тозанаشر пурра ҳал нашудааст. Бинобар ин, вазоратҳои фарҳанг, маориф ва мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ вазифадор карда шуданд, ки барои боз ҳам зиёд кардани теъдод ва ғаёл гардонидани мағозаҳои савдои китоб, таъмини пайвастаи онҳо бо китобу маҷаллаҳои тозанаشر бояд тадбирҳо андешида, дар банди алоҳидаи бучети маҳаллӣ барои мукамалгардонии фонди китобхонаҳо маблағҳои махсусро ҷудо намояд [7].

Соли 2009 мулоқоти даҳуми Президенти мамлакат бо намояндагони зиёӣни кишвар дар Театри давлатии академии опера ва балети ба номи Садриддин Айний баъд аз тармиму азнавсозии бинои он баргузор гардид. Дар ин мулоқот Пешвои миллат бо қаноатманди изҳор карданд: «Театре, ки мо имрӯз дар толори пуршукӯҳи он ҷамъ омадаем, дар ривочи санъати мусиқӣ, ташаккули ҳунар ва анъанаҳои опера ва балети миллии тоҷик нақши бузург бозидааст. Ҳанӯз дар миёнаи асри гузашта дар сахнаи ин театр нахустин операҳои тоҷик –

«Шӯриши Восеъ», «Коваи оҳангар», «Рӯдакӣ», «Пӯлод ва Гулрӯ», «Лайлӣ ва Мачнун», «Шерак», «Қишлоқи тиллоӣ» ва монанди инҳо бо иштироки ҳунармандони шинохта ба тамошобинон манзур гардида, дар миёни алоқамандони ҳунари асил, чи дар Тоҷикистон ва чи берун аз он маҳбубияти зиёд пайдо карда буданд. Барои мо - тоҷикон, ҷои ифтихор аст, ки ситораи тобноки олами балет Малика Собирова дар сахнаи ҳамин театр ба дурахш омад ва шуҳрати ҷаҳонӣ касб намуд. Бовар дорам, ки ҳайати эҷодии Театри давлатии академии опера ва балети тоҷик минбаъд низ анъанаҳои шӯҳратманди санъати театрии моро идома дода, дар рушди фарҳанги муосири миллии сахми арзанда хоҳад гузошт» [8].

Ҳамзамон дар ин вохӯрӣ ба хотири қонеъ намудани эҳтиёҷи мардум ба китоб Пешвои миллат ба аҳли зиё бо чунин дархост муроҷиат намуданд: «Бешубҳа, дар китобхонаҳои шахсии шумо асарҳои зиёде маҳфузанд, ки истифода кардаед ва метавонед онҳоро ба хотири баҳрабардории дигарон ва ғизои маънавӣ гирифтани хусусан ҷавонон ба китобхонаҳои оммавӣ, соҳавӣ ва муассисаҳои таълимии мамлакат тақдим намоед. Ин кори хайри шумо ба рушди донишу маърифат дар ҷомеа мусоидат менамояд ва дар натиҷа ҳама бурд хоҳанд кард. Умедворам, ки ин даъват мавриди дастгирии ҳамаҷонибаи шумо қарор хоҳад гирифт» [8]. Дар ин мулоқот ҳамчунин қайд гардид, ки ҳифз ва истифодаи дурусти мероси таърихӣ фарҳангии халқамон ва ҷашну суннатҳои миллии яке аз масъалаҳои муҳимми сиёсати фарҳангии кишвар дар шароити мураккаби ҷаҳони муосир маҳсуб ёфта, ҳар як шахраки қадима, қалъа, оромгоҳи бузургон, тасвири рӯи санг бояд барои шахрвандони Тоҷикистон азизу муқаддас бошад ва онҳо ҳифз намудани ин мероси гаронбаҳоро вазифаи худ шуморанд. «Мо бояд мероси мазкурро на танҳо барои тарбияи мардум дар рӯи ҳудодоҳӣ ватандӯстӣ истифода намоем, балки барои муаррифии он ба оламиён, бахусус ба воситаи туризми байналмилалӣ тадбирҳо андешем. Бояд кӯшиш кард, ки ёдгориҳои нодир, ба монанди Саразм, Хулбук, Ачинатеппа, Панҷакенти қадим, Таҳти сангин, Қалъаи Ҳисор, Ҳоча Машҳад ва ғайра шомили Феҳристи мероси умумиҷаҳонии ЮНЕСКО гарданд. Онҳо на танҳо ёдгориҳои халқи тоҷик, балки мероси маънавии башарият ҳисоб меёбанд» [8], – чунин ишора шуд дар суҳбати Пешвои миллат дар мулоқот бо намояндагони зиёиёни мамлакат.

Дар мулоқоти соли 2011 бо намояндагони зиёиёни мамлакат, ки ба истиқболи ҷашни 20-солагии Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон рост омад, Пешвои миллат оид ба нақши истиқлолият дар эҳёи давлатдорӣ миллии ва рушди тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷомеа, аз ҷумла фарҳанги миллии андешароӣ намуда, ишора карданд, ки: «Истиқлолият боиси эҳёи мучаддади фарҳанги миллии гашта, моҳият ва қудрати фарҳангсозии ин миллати бостониро муаррифӣ менамояд. Имрӯз инсоният аз фарҳанги ғаниву қадимаи тоҷикон бештар баҳравар мешавад ва бо мурури замон он ба тақмили афқору андешаи солиму арзишҳои волеи умумиинсонӣ мусоидат менамояд» [9]. Аз ин рӯ, ба андешаи Президенти мамлакат «Огоҳӣ аз таърих фарҳанги ҳеш натавон ифтихори миллиро ба замона созгор месозад, балки ба таҳкими робитаи тамаддунҳо ва халқҳои гуногун, густариши таҳаммулпазирӣ ҳамдигарфаҳмӣ заминаи воқеӣ мегузорад» [9].

Ҳамчунин дар ин мулоқот масъалаҳои ҳифзи истиқлолияти давлатӣ ва таҳкими ваҳдати миллӣ, истифодаи мероси илмиву адабӣ ва арзишҳои милливу умумибашарӣ дар тақвияти раванди худогоҳиву худшиносии миллӣ, мақому манзалат ва мавқеи зиёиён ҳамчун нерӯи ақлонии кишвар ва ҳомии забону таърих ва адабу фарҳанги миллӣ дар пешрафти ҳаёти ҷомеа, мавриди баррасӣ қарор гирифтанд.

Солҳои 2012-2013 мулоқотҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон бо намоёндагони зиёиёни мамлакат дар маросими ифтитоҳи ду иншооти бузурги фарҳангии кишварамон – Китобхонаи миллии Тоҷикистон ва Осорхонаи миллии Тоҷикистон баргузор гардиданд ва табиист, ки дар чунин вохӯриҳо, қабл аз ҳама, мақсаду вазифаҳои муассисаҳои навтаъсис муаррифӣ мешаванд. Аз ин рӯ, Пешвои миллат бештар оид ба масъалаҳои китобу китобдорӣ ва нигоҳдорию муаррифии ёдгориҳои таърихӣ сухан гуфта, таваҷҷуҳи аҳли зиёро ба нақшу мақоми ин муассисаҳои фарҳангӣ дар боло бурдани сатҳи маънавиёт, ҳисси худшиносиву худогоҳӣ, ҳифзу гиромидошти хотираи таърихӣ ва тарбияи зебопарастии ҷомеа ҷалб намуданд [2].

Дар вохӯрии соли 2014, ки тибқи қарори Ташкилоти таълимӣ, илмӣ ва фарҳангии Созмони Миллалӣ Муттаҳид (ЮНЕСКО) 600-солагии Мавлоно Абдурахмони Ҷомӣ чашн гирифта шуд, Президенти мамлакат дар радиои баррасии масоили марбут ба Наврӯз таваҷҷуҳи зиёиёни кишварро ба зиндагинома, фаъолияти илмиву эҷодии адиб, олим ва орифи маъруфи асри XV Нуриддин Абдурахмони Ҷомӣ ҷалб намуда, омилҳои шуҳрати ҷаҳонӣ пайдо кардану моҳияти эҳғарона ва навоварона доштани эҷодиёти ўро бо мисолҳои мушаххас шарҳу эзоҳ доданд. Аз ҷумла, ишора карданд, ки «Абдурахмони Ҷомӣ бо истеъдоди ғавқулодаи хеш дар пояи суннатҳои олӣ ва ҷаҳоншумули адабиёти классикии тоҷику форс мактаби илмиву адабии хешро ба вучуд овард. Дар ин мактаби бонуфузу фарогир муҳимтарин анъанаҳо ва жанрҳои адабиёти гузашта дар заминаи ғояҳои ҳаётбахш ва хунари беназири Мавлоно Ҷомӣ эҳе гардиданд» [10].

Ҳамзамон Сарвари давлат дар ин мулоқот натиҷаи корҳои ба анҷомрасидаро дар самти бунёду азнавсозӣ ва таъмиру тармими муассисаҳои фарҳангӣ бо рақамҳои мушаххас баён карданд. Аз ҷумла, таъкид карда шуд, ки «Панҷ-шаш соли пеш шумо, зиёиёни муҳтарам, ҳангоми мулоқот аз мо хоҳиш мекардед, ки дар пойтахт ва дигар шаҳру ноҳияҳои мамлакат китобхона, мағозаҳои китобфурӯшӣ ва дигар муассисаҳои фарҳангӣ бунёд намоем ва муассисаҳои таъмирталабу фарсударо таъмиру таҷдид кунем. Ман имрӯз ба иттилоии шумо мерасонам, ки дар тӯли фақат панҷ соли охир дар мамлакат 13 қасри фарҳангӣ, 5 осорхона, 13 китобхона, 60 мағоза ва дуқонҳои китобфурӯшӣ, аз ҷумла Китобхонаи миллӣ барои 10 миллион нусха китоб, ки бо тамоми шароити муосир яке аз маҳзанҳои бузурги илму дониш мебошад, инчунин Осорхонаи миллӣ сохта шуда, 305 китобхона ва 105 қасри фарҳангӣ аз таъмир бароварда шуд» [10]. Дар робита ба ин Пешвои миллат аҳли зиё ва эҷодкоронро вазифадор карданд, ки ҳарчи бештар эҷод кунанд, наврасону ҷавононро ба дӯст доштани китоб, омӯхтани илму дониш ва расидан ба қадри мероси ниёгон, аз ҷумла Мавлоно Ҷомӣ ва дигар бузургони гузаштаву имрӯзаи халқамон, ки воқеан хазинаи бебаҳо ва ифтихори мо

мебошанд, ташвику дилгарм созанд ва завқи китобхониرو дар қалби онҳо тарбия намоянд.

Президенти мамлакат, ҳамзамон дар ин мулоқот ба яке аз масъалаҳои муҳимми рӯз – татбиқи ҳадафҳои миллӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ ва рушди технологияи муосир аҳамияти хосса доданд. Муҳим будани мавзӯро Пешвои миллат чунин шарҳ доданд: «Дар замони кунунӣ, замони босуръати ҷаҳонишавӣ ва рушди бемисли илму техника нақши зиёиён беш аз пеш меафзояд ва моҳияти тоза касб менамояд. Дар чунин шароит зиёиён ҳамчун нерӯи бунёдкори ҷомеа бояд барои дарки ҳадафҳои миллӣ ва давлатдорӣ омода бошанд, мардумро ба шоҳроҳи бузург ва созанда ҳидоят намоянд, намунаи садоқат ва фидокорӣ ба Ватани аҷдодӣ бошанд» [10].

Ба андешаи Пешвои миллат, дарку тарғиб ва амалисозии ҳадафҳои миллӣ муҳимтарин рисолати иҷтимоии зиёӣ дар марҳалаи рушди устувори Тоҷикистон ба шумор меравад ва ин рисолат дар замони ҷаҳонишавӣ аҳамияти зиёди давлатиро касб мекунад. Барои таҳким бахшидан ба асосҳои давлатдорӣ соҳибхитӣ ва тақвияти ҳувиати миллӣ иқтисодии зеҳнии зиёиён бояд ҳамчун нерӯи сарчамъкунандаи талошҳои созандаи мардуми Тоҷикистон зуҳур намояд. Дар баробари ин, Президенти мамлакат густариш додани истифодаву қорбурди забони тоҷикӣ дар шабакаи ҷаҳонии интернет, бахусус ташаббуси неки дар ин шабака пайдо шудани «Википедияи тоҷикӣ»-ро бисёр муҳим арзёбӣ намуда, ба Сарредаксияи энциклопедияи миллии тоҷик супориш доданд, ки манбаи бузурги иттилооти илмиву оммавии худро ба ин қомуси ҷаҳонии электронӣ ворид намояд ва сомонаи хосаи худро низ таъсис диҳад. Ҳамчунин ба роҳбарияти Иттифоқи нависандагон, Академияи илмҳо ва Китобхонаи миллӣ супориш дода шуд, ки барои дар сатҳи ҷаҳонӣ муаррифӣ намудани асарҳои саромадони адабиёти гузашта ва муосири Тоҷикистон аз шабакаи интернет васеъ истифода намоянд [10].

Дар мулоқоти соли 2015 Президенти мамлакат аз олимону донишмандон даъват ба амал оварданд, ки бо мақсади муайян ва мушаххас намудани роҳу равиши ҳаёти иҷтимоиву иқтисодии кишвар ва самтҳои асосии инкишофи мафкураи миллӣ бо дарназардошти манфиатҳои давлати миллӣ Консепсияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2050-ро таҳия намоянд. Бо таъбири Пешвои миллат «Ин консепсия бояд самтҳои асосии таҳкими давлатдорӣ навини Тоҷикистонро барои даҳсолаҳои оянда дар бар гирифта, манфиатҳои милливу давлатӣ, эҳтироми фарҳанг, арҷгузорӣ ба ҳуқуқи озодиҳои инсон, арзишҳои демократӣ, дину ойин ва гиромӣ доштани арзишҳои милливу умумибашарию таҷассум намояд. Дар чунин ҳолат вазифаи зиёиён аз он иборат мегардад, ки ҳангоми манзур кардани пешниҳодҳои худ ба ин консепсия принсипи дунявиятро афзал дониста, барои рушди тафаккури милливу дунявӣ ҷаҳду талош намоянд, эҳтироми забони давлатӣ ва таъриху фарҳанги пешқадами миллиро таъмин карда, барои густариши тафаккур ва ҷаҳонбинии наву созанда ташаббусҳои ҷиддию роҳандозӣ намоянд» [3]. Дар робита ба ин, Академияи илмҳо, академияҳои соҳавӣ, Маркази миллии қонунгузорӣ ва Маркази тадқиқоти стратегӣ вазифадор карда шуданд, ки яққо бо вазорату идораҳои дахлдор ва олимону донишмандони кишвар ҷиҳати таҳияи консепсияи зикршуда гурӯҳи

корӣ ташкил намояд ва лоиҳаи онро таҳия карда, тибқи тартиби муқарраршуда ба Ҳукумат пешниҳод созанд.

Ҳамзамон дар ин мулоқот Пешвои миллат ба вазъи воқеии адабиёти бадеӣ ва рушду такомули минбаъдаи он баҳои сазовор дода, таъкид карданд, ки «инъикоси дурусти ғояҳои истиқлолияти давлатӣ бояд муҳимтарин вазифаи адабиёт дар даврони истиқлолият бошад. Вобаста ба ин, бояд таблиғи ғояҳои истиқлолияти давлатӣ, ваҳдати миллий, таҳкими суботи сиёсӣ, инъикоси дурусти зиндагии мардум ва рушди рӯзафзуни Тоҷикистон вазифаи муқаддасу меҳварии адабиёт ва адибони тоҷик қарор гирад. Вале ҳолисонаву мунсифона бояд гуфт, ки адабиёти мо аз замона қафо монда, ҳамаи қомеъҳои даврони истиқлолият ҳанӯз пурра ва дар паҳнои манфиатҳои имрӯзу фардои миллат ва давлат инъикоси бадеӣ наёфтаанд» [3]. Аз ҷумла қайд гардид, ки оид ба мавзӯҳои соҳтмони иншооти бузургу тақдирсози кишвар ва умуман раванди ободкориву созандагӣ асарҳои бадеӣ кам таълиф ёфта, проблемаҳои муҳими иҷтимоӣ ва маънавӣ ҳамаҷониба инъикос намеёбанд. Вобаста ба ин Сарвари давлат таъкид карданд: «Вақти он расидааст, ки адибони тоҷик бештар ба таҳияи мақолаҳои публитсистӣ ва очеркҳои проблемавӣ даст зада, мардумро аз рӯйдодҳои кишвар, дастовардҳои диёри азизамон, масъалаҳои рӯз ва хатарҳои даҳшатбори замонаи ноором огоҳ созанд. Ҳамчунин, фаъолияти адибон дар инъикоси заҳмати содиқонаву софдилонаи сокинони деҳот, аз ҷумла кишоварзон кам ба мушоҳида мерасад. Бинобар ин, ба адибон муроҷиат менамоем, ки аз зиндагии имрӯза қаҳрамонҳои худро дарёфт намуда, симои шахсиятҳои барҷастаи иҷтимоиро, ки дар ҳаёти муосир нақши фаъол доранд, дар асарҳои худ тасвир созанд ва дастовардҳои Ватани маҳбубамонро ҳарчи бештар таҷассум гардонанд. Фикр мекунам, ки ин таъкид на фақат ба адибон, балки ба ҳамаи табақаҳои зиёиён, ки имрӯз ба ҷашни хусравонии Наврӯз даъват шудаанд, дахл дорад. Бинобар ин, ба шумо - қорамандони соҳаи фарҳанг, намояндагони воситаҳои ахбори омма, дигар иттифоқҳои эҷодӣ муроҷиат менамоем, ки дар тарғиби ғояҳои миллий ва ҳифзи ормонҳои Тоҷикистони азизамон фаъол бошед ва аз дастовардҳои он ифтихор карда, шукуфой ва пешрафти онро дар асарҳоятон воқеъбинона васф намоед» [3]. Ҳамзамон дар ин мулоқот, Иттифоқи нависандагон вазифадор карда шуд, ки якҷо бо Вазорати маориф ва илм, Академияи илмҳо моҳи октябри соли 2015 конфронси ҷумҳуриявиро бо мақсади таҷлили ҷашни 150-солагии чехраи намоёни адабии охири асри XIX ва аввали асри XX Накибхон Туғрали Аҳрорӣ баргузор намуда, осори ин адиби шинохтаи тоҷикро миёни наврастони ҷавонон ҳамаҷониба таблиғ намоянд.

Дар мулоқоти соли 2017 қайд гардид, ки «Рушди мунтазами соҳаи фарҳанг, ки ба беҳдошти дунёи маънавии инсон таъсири амик гузошта, ҷаҳонбиниву тафаккур, зехну шуур, майлу рағбати зебоиписандӣ ва ҳунари эҷодгариву анъанаҳои мардуми фарҳангсолори моро ташаккул медиҳад, дар маркази диққати Ҳукумати мамлакат қарор дорад. Зарур аст, ки аҳли эҷоди кишвар – олимон, ходимони адабиёт, театр, санъати тасвирӣ, мусиқӣ, кино ва дигарон низ бо дарназардошти ин рисолати инсонсози фарҳанг ба рушди ҳамаҷониба ва мунтазами он таваҷҷуҳи боз ҳам бештар зоҳир намоянд» [4]. Дар ин мулоқот Президенти мамлакат бо қаноатмандӣ

изҳор карданд, ки ба шарофати соҳибистиклолӣ мо дар самти ҳифзу нигоҳдории мероси фарҳангии халқи куҳанбунёдамон тамоми тадбирҳои имконпазиро андешидем ва дар даврони начандон тӯлонӣ ба эҳё кардану таҳким бахшидани асолати миллӣ, забон ва фарҳанг, ки рукнҳои асосии давлатдорӣ мебошанд, муваффақ гардидем. Фарҳанги миллии мо заминаҳои устувор дошта, бо таъриху анъанаҳои қадима ва гуногунрангиву хусусиятҳои хоси худ, аз ҷумла осори хаттии нодир, мусаввараҳои камназир, мусиқии «Шашмақом», «Фалак» ва садҳо дастоварду падидаҳои дигари ҳунару адаб имрӯз дар ҷаҳон машҳур аст [4].

Ҳамзамон дар ин воҳӯрӣ, Пешвои миллат таваҷҷуҳи аҳли зиёро ба масъалаҳои ҳалталаби ду бахши муҳимми санъати миллӣ: театр ва кино ҷалб намуданд. Сарвари давлат сабабҳои асосии рушд накардани санъати театриро аз набудани асарҳои драмавии мувофиқ ба завқи тамошобини имрӯза, дуруст фаъолият накардани Шӯрои бадеӣ дар назди Вазорати фарҳанг, ташкил нагардидани муҳокимаи асарҳои сахнавӣ, набудани талаботи ҷиддӣ нисбат ба интиҳоби асарҳои сахнавӣ, ба тамошобинон пешкаш кардани асарҳои каммазмун ва камаҳаммият, маънидод карда, изҳор доштанд, ки дар натиҷа имрӯз шумораи тамошобин кам шуда, мавқеи театрҳо дар ҷомеа суст гардида истодааст. Дар робита ба ин, Президенти мамлакат зикр карданд, ки «барои театрҳои кишвар асарҳои таълиф бояд кард, ки рӯҳи қавии мардуми Тоҷикистонро ифода намоянд, ҳаёти осудаи халқро инъикос кунанд ва завқу ҳаваси тамошобинро ба зиндагӣ бештар гардонанд. Ҳарчанд ки дар панҷ соли охир дар театрҳои ҷумҳуриявӣ, вилоятӣ ва шаҳриву ноҳиявӣ 172 асар ба сахна гузошта шудааст, вале онҳо ҳанӯз талаботи тамошобинро қонеъ карда наметавонанд. Қисми зиёди ин намоишномаҳо такрори ҳамдигар буда, аз лиҳози мазмуну муҳтаво якрангу якмаром мебошанд. Баъзе намоишномаҳо асарҳои тарҷумавӣ буда, аз рӯзгори мардуми мо дуранд ва тамошобин онҳоро хуб қабул карда наметавонад. Дар аксари сахнаҳо мавзӯҳои рӯз, воқеаву рӯйдодҳои даврони истиқлолият, ҳаёти мардуми тоҷик ва масъалаҳои маънавию ахлоқӣ кам мушоҳида мешаванд» [4]. Аз ин рӯ, таъкид шуд, ки адибон дар ҳамкорӣ бо ходимони театр асарҳои сахнавие офаранд, ки ҳаёти гузаштаву имрӯзаи халқи тоҷикро воқеъбинона ва рангин инъикос намуда, ҷаҳони маънавии тамошобинро ғанӣ гардонанд. Дар баробари ин, пешниҳод гардид, ки ҷиҳати омода кардани ҳунаrpешаҳо, коргардонҳо ва рассомони театр, аз ҷумла барои театри миллӣ, ки имрӯзҳо бунёди он идома дорад, инчунин, доир ба ташкили студияҳои хурд дар назди театрҳо тадбирҳои зарурӣ андешида шаванд. Дар мавриди рушди санъати кино, ки аз ҷумлаи масъалаҳои муҳимтарини рӯз дар ин воҳӯрӣ арзёбӣ шуд, Пешвои миллат таъкид карданд, ки кинои тоҷик бояд дар мавзӯҳои таърихӣ, ватандӯстӣ, худшиносӣ ва проблемаҳои муосир филмҳои замонавиро ба навор гирад.

Дар воҳӯрии соли 2018 иброз карда шуд, ки дар шароити феълӣ торафт тезтунд шудани бархӯрди тамаддунҳо дар ҷаҳон масъалаи омӯختан ва таҳқиқ кардани мероси бостонӣ, ҳифзи арзишу суннатҳои милливу мардумӣ, ёдгориҳои таърихӣ ва тарғиби шоистаи онҳо аҳаммияти махсус пайдо мекунад ва иҷрои ин кор вазифаи

муҳимтарини намоёндагони илму маориф, аҳли эҷод ва ҳамаи зиёиёни кишвар мебошад. Дар баробари ин қайд гардид, ки Ҳукумати мамлакат барои хифзу эҳё ва барқарор сохтани ёдгориҳои таърихӣ ва нигоҳдории мероси моддиву маънавии халқи тоҷик таваҷҷуҳи ҷиддӣ зоҳир намуда, дар ин самт силсилаи корҳои назаррасу шоёни таҳсинро ба анҷом расондааст. Аз ҷумла, тайи ду даҳсолаи охир як қатор иншооти таърихиву фарҳангӣ ва ёдгориҳои меъморӣ таъмиру тармим гардида, ба макони сайру саёҳати сокинони кишвар ва сайёҳони хориҷӣ табдил дода шуданд. Бо қарори Ҳукумат «Барномаи давлатии хифзи мероси таърихиву фарҳангӣ барои солҳои 2012-2020»-ро қабул гардид, ки дар асоси он барои таъмиру барқарорсозӣ, корҳои бостоншиносӣ ва тарғиби мероси моддиву маънавии халқи тоҷик маблағҳои муайян пешбинӣ гардидаанд. Илова бар ин, дар даври соҳибистиклолӣ се маротиба мақбараи устод Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ дар шаҳри Панҷакент, оромгоҳҳои Мир Саид Алиӣ Ҳамадонӣ дар шаҳри Кӯлоб се-чор маротиба, Туғрали Аҳрорӣ дар ноҳияи Айнӣ ва Камоли Хучандӣ дар шаҳри Хучанд таъмиру барқарор шуданд. Инчунин, чанде аз мақбараҳои мутафаккирони пешин, аз ҷумла Ҳазрати Султон, Муҳаммад Шакики Балхӣ, Ҳазрати Бурҳи Валӣ, Муҳаммади Башоро ва биноҳои қадимаро дар шаҳру ноҳияҳои кишвар обод карда шуданд. Аз Фонди Президенти мамлакат биноҳои асосӣ ва гирду атрофи қалъаҳои Ҳисор, Ҳулбук ва Хучанд барқарор гардида, ҷиҳати идома додани корҳои илмиву бостоншиносӣ, ба тартиб даровардани деворҳо ва сохтмони манораву кушкҳо маблағҳои иловагӣ равона шуда истодаанд. Барои барқарор кардан ва таъмиру таҷдиди қалъаҳои Муъминобод ва Балҷувони вилояти Хатлон, Муғтеппаи Истаравшан, Санҷаршоҳи Панҷакент ва Вомари Рӯшон дар доираи барнома маблағ ҷудо шуда, корҳо дар ин самт идома доранд [5]. Дар баробари ин, Пешвои миллат ҷиҳати суғару роҳандозӣ шудани корҳои лоиҳаҳои ёдгориҳои таърихӣ ва дар ҳолати ногувор қарор доштану таъмирталаб будани онҳо изғори нигаронӣ намуда, таъкид карданд, ки «аз ҷониби мутахассисони соҳаи фарҳанг корҳои лоиҳаҳои ёдгориҳои таърихӣ низ суғару роҳ монда шуда, то ба ҳол лоиҳаи мақбараҳои олимону мутафаккирони ислому ирфон Ҳоҷа Аюби Ансорӣ, Ҳоҷа Исҳоқи Хатлонӣ, Мавлоно Фатҳуллоҳи Ҷустӣ ва Ҳоҷа Нақшрон омода нашудааст. Лоиҳаи қалъаҳои Кӯлоб, Шаҳритус, Исфара, дайри буддоии Ачинатеппаи Вахш ва сангнигораҳои ноҳияи Айнӣ то ҳол ба анҷом нарасидааст. Ғайр аз ин, ёдгориҳои Тахти Сангини ноҳияи Қубодиён, Ачинатеппаи ноҳияи Вахш дар ҳолати ногувор қарор дошта, таъмирталаб мебошанд ва дар даври истиқлолият кам таҳқиқ шудаанд. Ёдгории Тахти Сангин то ҳол роҳи дуруст надорад ва сайёҳон бо мушкилӣ ба ин мавзеъ мерасанд» [5]. Ҳамзамон дар ин мулоқот қайд гардид, ки Ҳукумат аз соли духазорум ба ёдгории Саразм ҳамчун намунаи барҷастаи осори таърих таваҷҷуҳ зоҳир карда, бо қарори худ Маркази ташаккули тамаддуни кишоварзӣ, хунармандӣ ва шаҳрсозии тоҷикон – «Мамнӯъгоҳи таърихиву бостоншиносии Саразм» - ро таъсис дод ва барои корҳои ҷустуҷӯиву бостоншиносӣ ва ободу барқарор кардани он ҳамасола маблағ ҷудо мекунад. Дар баробари ин, бо дастури Ҳукумат маводи зарурӣ ҷиҳати пешниҳод кардани Саразм ба рӯйхати мероси таърихӣ халқи тоҷик ба ЮНЕСКО омода ва ирсол гардида, Саразм ҳамчун

намунаи шаҳри қадим аз тарафи ин созмони ҷаҳонӣ эътироф ва моҳи июни соли 2010 ба феҳристи мероси фарҳанги умумибашарӣ ворид гардид. Вобаста ба ин, Президенти мамлакат таъкид сохтанд, ки корҳо дар самти ба феҳристи мероси фарҳанги умумибашарии ЮНЕСКО ворид намудани дигар ёдгориҳои таърихӣ кишвар назаррас нестанд. Аз ҷумла, то ба ҳол ёдгориҳои Тахти Сангин, Ачинатеппа, Хулбук, қалъаҳои Ҳисор, Кӯлоб, Ҳоча Машҳад дар ноҳияи Шаҳритус, Панҷакенти қадима, Бунҷекати ноҳияи Шаҳристон ва Ямчун воқеъ дар ноҳияи Ишкошим ба рӯйхати ЮНЕСКО ворид нашудаанд. Дар робита ба ин, Сарвари давлат вазоратҳои фарҳанг, маориф ва илм, Академияи илмҳо ва муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ, ки бо ихтисоси таърих ва бостоншиносӣ мутахассис тайёр мекунанд, вазифадор карданд, ки корҳои бостоншиносиро дар ёдгориҳои таърихиву фарҳангии мамлакат вусъат бахшанд ва ҷустуҷӯҳои илмиро дар ин мавзеоҳо мунтазам идома дода, ҷиҳати таъмиру тармим, зиёд кардани нигораҳо ва ба тартиб даровардани онҳо ҷорачӯӣ кунанд ва ёдгориҳои таърихиро бо мақсади ворид намудан ба феҳристи ёдгориҳои ҷаҳонӣ ба ЮНЕСКО пешниҳод намоянд. Ҳамчунин, дар ин мулоқот Президенти мамлакат ишора карданд, ки «мо бояд дар назди ёдгориҳои зикршуда инфрасохтори зарурӣ бунёд намоем ва мавзеоҳои таърихӣ Хулбук, Кӯлоб, Хучанд, Балҷувон, Муғ, Ямчун, Кангурттут, Хушдилон (Торбулоқ), Карон, Тахти Сангин, Ҳоча Машҳад, Саразм, Ачинатеппа, Панҷакенти қадим ва дигар ёдгориҳои таърихиву фарҳангиро пурра барқарор карда, онҳоро ба макони сайру саёҳат табдил диҳем» [5]. Дар робита ба ин, бо дарназардошти аҳамияти шаҳри қадимаи Саразм Пешвои миллат пешниҳод карданд, ки соли 2020-ум 5500-солагии Саразми бостонӣ ҳамчун маркази ташаққули маданияти кишоварзӣ, ҳунармандӣ ва шаҳрсозии тоҷикон ҷашн гирифта шавад.

Ҳамчунин дар вохӯрии соли 2018 Президенти мамлакат ба аҳли зиёи кишвар аҳамияту ҳадаф ва вазифаҳои эълон шудани соли рушди сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумиро шарҳ дода, аз ҷумла зикр карданд, ки «Соли рушди сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ» эълон шудани соли 2018, ки ҳадафи асосии он муаррифии шоистаи миллати тоҷик мебошад, дар навбати аввал, ба эҳёи ҳунарҳои миллий ва афзоиши дастрасии шахсони эҷодкору соҳибистеъдоди кишварамон мусоидат хоҳад намуд. Ниёгони мо аз замонҳои ҳамаи қадим ба ҳунармандӣ ва касбӣ рӯ оварда, дар тӯли асрҳои зиёд ҷиҳати эҷоди садҳо навъи ҳунар роҳ кушодаанд. Намунаҳои ҳунари гузаштагони мо дар рӯйи санг, деворнигораҳо, тангаҳои тиллоӣ ва мисиву нуқрагӣ ва пӯсти ҳайвоноту дарахтон ҳифз шуда, аз насл ба насл то замони мо расидаанд. Вале бо мурури замон баъзеи онҳо аз байн рафта, қисми дигарашон дар маҳалҳои гуногуни диёрамон дар миёни аҳоли то ба имрӯз боқӣ мондааст, ки ҳар кадоми он намунаи барҷастаи мероси моддиву маънавии халқи тоҷик ба шумор меравад.... Дар маҳсули дасти мисгарон, заргарон, кулолгарон, ҷитгарон, бофандагон, чеварон, созтарошон ва дигар ҳунарҳои роиҷ намунаҳои рангу бор ва нақшу нигореро дидан мумкин аст, ки ҷанбаи қадимаи таърихиву фарҳангӣ дошта, дар айни замон бо осори маънавии шифохиву хаттии халқ пайванди мустаҳкам доранд» [5]. Дар баробари ин, Президенти мамлакат ишора карданд, ки баъзе ҳунарҳо, аз қабилу кулолгарӣ,

заргарӣ, матоъбофӣ, читгарӣ, намадбофӣ, бурёбофӣ, алочабофӣ, истехсоли маҳсулоти дастии гачкорӣ ё сафоливу шишагӣ ва аз сангҳои нимқимату ороишӣ кам рушд карда, дар баъзе шахру ноҳияҳо ба фаромӯшӣ рафтаанд.

Пешвои миллат барои рушди бемайлони ҳунарҳои мардумӣ ва беҳбудии фаъолияти ҳунармандони кишвар як қатор имтиёзҳо муқаррар карданд, ки албатта ҷиҳати рушди истехсоли молҳои ниёзи мардум дар хона, ғуруши маҳсулоту маснуоти ҳунармандон ва дар маҷмӯъ барои эҳёи рушди ҳунарҳои мардумӣ дар мамлакат шароит муҳайё месозад. Ин нуктаро Пешвои миллат дар мулоқот бо намояндагони зиёиёни мамлакат чунин шарҳ доданд: «Бо мақсади эҳёи ҳунарҳои мардумӣ, ки яке аз роҳҳои ба шугъл ҷалб кардани аҳоли мебошад, мо имсолро соли рушди ҳунармандӣ эълон кардем ва аллакай барои ғуруши маснуоти дар хона истехсолшаванда ва навҳои зиёди ҳунарҳои мардумӣ имтиёзҳо муқаррар карда, онҳоро аз пардохти ҳамаи намудҳои андоз озод намудем. Гузашта аз ин, ба Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатӣ, кумитаҳои кор бо занон ва оила, рушди сайёҳӣ, ҷавонон ва варзиш, мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилоятҳо ва шахру ноҳияҳо супориш додем, ки барои эҳёи ҳунарҳои мардумӣ тадбирҳои амалӣ андешанд» [5]. Дар баробари ин, дар ин мулоқот Президенти мамлакат дар бораи навҳои гуногуни ҳунармандӣ, аз қабилҳои ҳунари навозандагӣ сарояндагӣ, соҳнароӣ наққошӣ, мисгариву заргарӣ, чевариву гулдӯзӣ, читгариву алочабофӣ, шохиву адрасбофӣ, гилему қолинбофӣ андешаҳои ҷолиб баён намуда, хотирнишон сохтанд, ки навҳои зикршудаи ҳунар то ҳанӯз ба ҷаҳониён кам муаррифӣ шудаанд. Ҳамзамон қайд карданд, ки мо на танҳо Наврӯз, балки ҷашнҳои Меҳргон ва Садаро эҳё кардем. Вале омӯзиши ин ҷашнҳои миллий васеъ ба роҳ монда нашуда, ҷанбаҳои мардумии онҳо пурра таҳқиқ ва муаррифӣ нагардидаанд ва ҷашнҳои Меҳргону Сада то ҳанӯз ба таври шоиста муаррифӣ нашудаанд. Вақти он расидааст, ки муҳаққиқон доир ба ин се ҷашн ва дигар маросиму оинҳои миллиамон «Донишномаи ҷашнҳои миллии тоҷикон»-ро таҳия карда, ба нашр расонанд ва суннату арзишҳои мардуми моро ба оламиён муаррифӣ намоянд. Вобаста ба ин, Президенти мамлакат, Комиссияи миллий оид ба корҳои ЮНЕСКО дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, вазоратҳои фарҳанг, корҳои хориҷӣ, Академияи миллии илмҳо ва Сарредаксияи Энциклопедияи миллии тоҷикро вазифадор намуданд, ки ҷиҳати муаррифии ҳарчи бештари мероси ғайримоддии халқи тоҷик чораҷӯӣ карда, сарчашмаҳои таърихиеро, ки оид ба ҷашну маросим ва ҳунарҳои қадимаи халқи тоҷик маълумот медиҳанд, таҳияву ҷоп намоянд ва онҳоро ба хонандагони дохиливу хориҷӣ пешниҳод созанд. Дар баробари ин, мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилоятҳо ва шахру ноҳияҳо низ вазифадор карда шуданд, ки якҷо бо вазоратҳои фарҳанг, саноат ва технологияҳои нав, кумитаҳои рушди сайёҳӣ, оид ба корҳои занон ва оила, ҷавонон ва варзиш, телевизион ва радио, иттифокҳои эҷодӣ, инчунин, олимони мардумшиносу бостоншинос ба масъалаи эҳё кардани таракӣ додани ҳунарҳои мардумӣ эътибори аввалиндараҷа зоҳир намоянд. Аз ҷумла, озмунҳои мухталиф доир карда, дар маркази шахру ноҳияҳо мағозаву растаҳои махсуси ғуруши маснуоти ашъи истехсолкардаи

хунармандонро барои аҳоли ва сайёҳон ташкил намоянд ва барои шахсони бешуғл курсҳои кӯтоҳмуддати касбомӯзӣ таъсис диҳанд. Пешвои миллат интишори «Донишномаи фарҳанги мардуми тоҷик» дар ду чилдро иқдоми хуб ҳисобида, ба Академияи илмҳо ва Сарредаксияи илмӣ «Энсиклопедияи миллии тоҷик» дастур доданд, ки чилдҳои боқимондаи онро сари вақт ва бо сифати хуб аз нашр бароварда, дастраси хонандагони дохиливу хориҷӣ гардонанд [5].

Эълон гаштани соли 2018 «Соли рушди сайёҳӣ ва хунарҳои мардумӣ» ҳамчун ташаббуси наҷибонаи Пешвои миллат, аз як ҷониб, барои рушду такомули хунарҳои мардумӣ ва дар заминаи он ба таъмини рӯзгори моддии мардум дар дохили кишвар шароит фароҳам оварад, аз ҷониби дигар, барои рушди сайёҳӣ ва ҷиҳати ба ҷаҳониён бештар хубтар муаррифӣ намудани таъриху фарҳанги пурғановати миллати тоҷик мусоидат менамояд.

Роҳбари давлат дар воҳӯрии навбатӣ бо намояндагони зиёиёни кишвар, ки 18 марти соли 2020 баргузор шуд, пешравиҳои бадастомадаро натиҷаи саъю кӯшиши аҳли зиёи мамлакат доништа, қайд намуданд, ки баъди ба даст овардани истиқлолияти давлатӣ, мо дар баробари эҳёи арзишҳои писандидаи Наврӯзи Аҷам, мулоқоти Роҳбари давлатро бо аҳли зиё – олимону донишмандон, адибону эҷодкорон, намояндагони маориф ва санъату хунар ба ҳукми анъана даровардем, то бо қору фаъолияти онҳо ошно гардида, масъалаву мушкилоти ҳалталабро мавриди таҳлилу баррасӣ қарор диҳем. Дар баробари ин, Пешвои миллат зикр карданд, ки зиёиёни кишвар дар муддати қариб се даҳсолаи охир дар таҳкими давлатдорӣ навини тоҷикон, муаррифии таъриху фарҳанги миллӣ, адабиёти оламшумул ва санъату хунар саҳми муносиб гузоштаанд. Ҳамзамон дар омӯзишу таҳқиқи ҷашнҳои миллӣ ва эҳёи онҳо, аз ҷумла Наврӯз нақши зиёиён назаррас буда, онҳо дар заминаи сарчашмаҳои бостониву таърихӣ рисолаву таҳқиқоти арзишманд ба ҷоп расонидаанд [1].

Ҳадафи воҳӯрии навбатиро бо намояндагони зиёиёни кишвар Президенти мамлакат чунин шарҳ доданд: «Дар воҳӯрии имрӯза тасмим гирифтем, ки андешаҳои ҳудро доир ба дурнамои рушди илм, маориф, беҳтар намудани омӯзиши илмҳои табиӣ ва риёзӣву дақиқ, ташаккул додани тафаккури техникӣ, вусъат бахшидан ба навовариву ихтироъкорӣ, бурду боҳти раёсат ва институтҳои Академияи илмҳо, академияҳои соҳавӣ, муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ, сохторҳои онҳо ва сатҳу сифати тарбияи кадрҳои илмӣ баён намоем. Инчунин, дастоварду муваффақият ва камбудиву норасоӣҳоро баррасӣ карда, вазифаҳоро барои пешрафти минбаъдаи илм ва таҳкими робитаи он бо истеҳсолот мушаххас созем» [1]. Пешвои миллат бо қаноатмандӣ изҳор карданд, ки дар самти таҳқиқи таърих, забон ва адабиёт, фалсафа, сиёсатшиносӣ ва фарҳанги пурғановати миллати тоҷик донишмандони Академияи илмҳо қорҳои арзишмандеро анҷом дода, осори бебаҳои нобиғаҳои илму адабро ба ҷоп расонидаанд. Дар баробари ин, Пешвои миллат аз вазъи нугувори қорҳои бостоншиносӣ изҳори нигаронӣ намуда, таъкид карданд, ки «ҳоло дар ҷандин мавзӯҳои таърихӣ кишвар қорҳои бостоншиносӣ идома доранд. Аммо бояд иқрор шуд, ки қор дар ин самт дар сатҳи қаноатбахш ба роҳ монда нашудааст. Тибқи мушоҳида қорҳои бостоншиносӣ дар ёдгориҳои таърихӣ Таҳти сангин, Хулбук, қалъаҳои Кӯлоб, Ямчун,

Шайдони Сари Хосор, ёдгориҳои Кангуртут, Золи Зард, Носири Хусрав ва Саразм ба талабот ҷавобгӯ набуда, маводи муаррификунанда доир ба ёдгориҳои таърихӣ зикршуда таҳия нашудаанд ва дар масири хатсайри онҳо то ҳол қорҳои таъмиру азнавсозӣ амалӣ нагардидаанд» [1]. Аз ин рӯ, ба Академияи илмҳо, Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи Аҳмади Дониш ва муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ, ки бо ихтисоси таърих ва бостоншинос мутахассис омода мекунанд, супориш дода шуд, ки қорҳои илмиву бостоншиносиро дар мавзӯҳои таърихӣ васеъ ба роҳ монанд ва яқҳо бо мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ чиҳати таҷдиду барқарорсозии онҳо тадбирҳои мушаххас андешанд. Ҳамчунин пешниҳод шуд, ки осори хаттии забонҳои гуногун, пеш аз ҳама, забонҳои қадимаи ориёӣ, ҳиндӣ, юнонӣ, арманӣ, арабӣ, хитой ва русӣ вобаста ба таърих, адабиёт ва фарҳанги тоҷикон бояд ҷамъоварӣ гардида, ба забони тоҷикӣ тарҷума ва дастраси хонандагон карда шавад.

Пешвои миллат дар ин вохӯрӣ, таҷрибаи ба Китобхонаи миллии Тоҷикистон супоридани китобхонаи шахсии олимону адибони ҷавидаро амали неку дурандешона арзёбӣ карда, аз олимони калонсол, фарзандони донишмандон ва ҳамаи зиёӣён даъват ба амал оварданд, ки китобхонаҳои худро ба Китобхонаи миллии супоранд, то ки дигарон низ аз онҳо истифода карда, манфиат бинанд ва ғизои маънавӣ гиранд. Ҳамзамон Президенти мамлакат дар назди сохтору мақомоти дахлдори давлатӣ ва олимони соҳаҳои муҳталифи илм чиҳати таҳқиқи масъалаҳои мубрами рӯз вазифаҳои мушаххас гузоштанд. Аз ҷумла, зикр карданд, ки дар шароити ҷаҳонишавӣ, вусъати рақобатҳои геополитикӣ, авҷгирии зухуроти хатарноки ифротгароиву терроризм ва дигар мушкилоти глобалӣ таҳқиқи ҳамаҷонибаи афкори фалсафӣ ҳуқуқӣ, иҷтимоиву сиёсӣ ва ахлоқиву маънавӣ талаби замон буда, омӯзиши фарҳанги моддиву ғайримоддии миллат бояд самти афзалиятноки таҳқиқоти илмӣ бошад [1].

Ҳамин тавр, дар мулоқотҳои Сарвари давлат, ки дар доираи онҳо баргузориҳои мубодилаи афкор бо равшанфикрони кишвар ба ҳукми анъана даромадааст, бештари масъалаҳои мавҷудаи соҳаи фарҳангу санъат муайяну мушаххас шуда, мавриди баррасӣ қарор мегиранд ва чиҳати ҳалли камбудиву норасоииҳои ҷойдошта тадбирҳои муассир саривақт андешида мешаванд. Татбиқи амалии дастуру супоришҳои Президенти мамлакат дар робита ба ҳалли масъалаҳои дар суҳанронӣ пешниҳодшуда, тибқи нақша-ҷорабиниҳои тарҳрезишуда, роҳандозӣ мешавад.

Афкор ва андешаҳои Президенти мамлакат оид ба масъалаҳои марбут ба фарҳангу санъати тоҷик, ки дар суҳанронӣ ҳамаҷон дар мулоқотҳо бо намоёндогони зиёӣёни кишвар дар даврони соҳибистиклолӣ баён ёфтаанд, метавонад ҳамчун сарчашмаи боэътимоди илмӣ чиҳати омӯзиши назария ва амалияи соҳаҳои фарҳангу санъати тоҷик хизмат намояд.

Аз ин рӯ, ба андешаи мо, имконият фароҳам омадааст, ки дар заминаи афқору андешаҳои баёнкардаи Президенти мамлакат мазмуну мундариҷаи фанҳои таълимии фарҳангшиносӣ ва санъатшиносӣ дар ҳамаи зинаҳои таҳсилот тақмил дода шавад ва ҳамзамон таълими курси махсус оид ба «Ҳифзу омӯзиши мероси таърихӣ-фарҳангии

халқи тоҷик» дар донишгоҳу донишкадаҳои олии мамлакат ҷорӣ карда шаванд.

Адабиёт

1. Раҳмон, Э. Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар вохӯрӣ бо олимони кишвар, 18.03.2020, шаҳри Душанбе [Манобеи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://www.president.tj/node/22643> (санаи истифода: 27.05.2022).

2. Раҳмон, Э. Суханронӣ дар мулоқот бо зиёиёни кишвар ва маросими ифтитоҳи Китобхонаи милли, 20.03.2012, шаҳри Душанбе [Манобеи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://www.president.tj/node/224> (санаи истифода: 07.04.2022).; Раҳмон, Э. Суханронӣ дар маросими ифтитоҳи Осорхонаи милли ва мулоқот бо зиёиёни кишвар 20.03.2013, шаҳри Душанбе [Манобеи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://www.president.tj/node/4130> (санаи истифода: 07.04.2022).

3. Раҳмон, Э. Суханронӣ дар мулоқот бо зиёиёни мамлакат, 19.03.2015, шаҳри Душанбе [Манобеи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://www.president.tj/node/8461> (санаи истифода: 06.05.2022).

4. Раҳмон, Э. Суханронӣ дар мулоқот бо зиёиёни мамлакат, 20.03.2017, шаҳри Душанбе [Манобеи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://www.president.tj/node/14817> (санаи истифода: 13.05.2022).

5. Раҳмон, Э. Суханронӣ дар вохӯрӣ бо зиёиёни мамлакат, 19.03.2018, шаҳри Душанбе [Манобеи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://www.president.tj/node/17309> (санаи истифода: 20.05.2022).

6. Раҳмон, Э. Суханронӣ дар мулоқот бо намояндагони зиёиёни мамлакат, 20.03.2007, шаҳри Душанбе [Манобеи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://www.president.tj/node/303> (санаи истифода: 04.02.2022).

7. Раҳмон, Э. Суханронӣ дар мулоқот бо намояндагони зиёиёни мамлакат, 19.03.2008, шаҳри Душанбе [Манобеи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://www.president.tj/node/304> (санаи истифода: 10.03.2022).

8. Раҳмон, Э. Суханронӣ дар мулоқот бо намояндагони зиёиёни мамлакат дар мавзӯи «Ҷомеа ва рисолати зиёӣ», 20.03.2009, шаҳри Душанбе [Манобеи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://www.president.tj/node/305> (санаи истифода: 28.03.2022).

9. Раҳмон, Э. Суханронӣ дар мулоқот бо намояндагони зиёиёни мамлакат, 19.03.2011, шаҳри Душанбе [Манобеи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://www.president.tj/node/257> (санаи истифода: 29.03.2022).

10. Раҳмон, Э. Суханронӣ дар мулоқоти наврӯзӣ бо зиёиёни кишвар, 20.03.2014, шаҳри Душанбе [Манобеи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://www.president.tj/node/6377> (санаи истифода: 06.05.2022).

Шарифзода Фирдавс

ОТРАЖЕНИЕ ВОПРОСОВ КУЛЬТУРЫ И ИСКУССТВА В ВЫСТУПЛЕНИЯХ ЛИДЕРА НАЦИИ С ИНТЕЛЛИГЕНЦИЕЙ СТРАНЫ

В исследовании на основе выступления Президента Республики Таджикистан, Основоположника мира и национального единства – Лидера нации, уважаемого Эмомали Рахмона на встрече с представителями интеллигенции страны, изучались вопросы культуры и искусства.

Автор отмечает, что на встрече Президента Республики Таджикистан с представителями интеллигенции страны большое внимание уделялось обсуждению следующих вопросов: охрана и изучение историко-культурного наследия; реставрация уникальных памятников истории и архитектуры; благоустройство древних мавзолеев и крепостей; формирование и развитие национального языка; издание книги и ее распространение; функции литературы в пропаганде идей государственной независимости, достижений и проблем в области национальной культуры; проблемы области искусства и его важных частей: театра, кино, музыки; возрождение народных промыслов и развитие туризма; чествование известных и уважаемых деятелей таджикской науки, литературы, культуры и искусства и др.

В то же время в исследовании отмечено, что обмен мнениями с представителями интеллигенции страны в рамках встреч Главы государства стал традицией, и эта благоприятная атмосфера позволяет выявить, обсудить и решить большинство существующих вопросов в сфере культуры и искусства, а также своевременно принять действенные меры по устранению имеющихся недостатков.

По мнению автора, мысли и взгляды Президента страны по вопросам, касающимся таджикской культуры и искусства, которые были высказаны в его выступлениях на встречах с представителями интеллигенции страны в период независимости, могут служить достоверным научным источником для изучения теории и практики таджикской культуры и искусства, совершенствовать содержание учебных предметов культурологии и искусствоведения и способствовать внедрению специального образовательного курса «Охрана и изучение историко-культурного наследия таджикского народа» в высших учебных заведениях страны.

Ключевые слова: Президент Республики Таджикистан, культура, искусство, историко-культурное наследие, историко-архитектурные памятники, национальные праздники, литература, книгоиздание, народные промыслы, выступления, встречи, интеллигенция.

Sharifzoda Firdavs

REFLECTION OF ISSUES OF CULTURE AND ART IN THE SPEECHES OF THE LEADER OF THE NATION WITH THE INTELLIGENTSIA OF THE COUNTRY

This article deals with the issues of culture and art, based on the speech of the President of the Republic of Tajikistan, the Founder of Peace and National Unity – the Leader of the Nation, His Excellency Emomali Rahmon at a meeting with representatives of the country's intelligentsia.

The author notes that at the meeting of the President of the Republic of Tajikistan with representatives of the country's intelligentsia, more attention was paid to discussing the following issues: protection and study of historical and cultural heritage; restoration of unique historical and architectural monuments; improvement of ancient mausoleums and fortresses; formation and development of the national language; publication of a book and its dissemination; the functions of literature in promoting the ideas of state independence, achievements and problems in the field of national culture; problems in the field of art and its important parts: theater, cinema, music; revival of folk crafts and development of tourism; honoring famous and respected figures of Tajik science, literature, culture and art, etc.

At the same time, the study noted that the exchange of views with representatives of the country's intelligentsia within the framework of meetings of the Head of State has become a tradition, and this favorable atmosphere allows identifying, discussing and resolving most of the existing issues in the field of culture and art, as well as timely taking effective measures to eliminate existing shortcomings.

According to the author, the thoughts and views of the President of the country on issues related to Tajik culture and art, which were expressed in his speeches at meetings with representatives of the intelligentsia of the country during the period of independence, can serve as a reliable scientific source for studying the theory and practice of Tajik culture and art, improve the content of educational subjects of cultural studies and art history and promote the introduction of a special educational course "Protection and study of the historical and cultural heritage of the Tajik people" in higher educational institutions of the country.

Keywords: President of the Republic of Tajikistan, culture, art, historical and cultural heritage, architectural monuments, national holidays, literature, book publishing, folk crafts, speeches, meetings, intelligentsia.

ТДУ: К 8Т1 ББК 83,3(0)3

Таваккалов Ҳайдармамад

АРЗИШИ МАЪЛУМОТИ МАРДУМШИНОСИ РУС М.С. АНДРЕЕВ РОҶЕЪ БА ЧАНДЕ АЗ СУННАТҲОИ МАРДУМИ БАДАХШОН

Таҳқиқоти мардуминосии рус М. С. Андреев роҷеъ ба маросиму анъана, оинҳо ва суннатҳои мардуми Кӯҳистони Бадахшон на фақат дар омӯхтани таърихи расму одат, маросимҳо, машғулият ва тарзи рӯзгордории аҳолии Бадахшон аҳамияти илмӣ дорад, балки он оид ба масъалаи муқаррар кардани мавқеи фолклор дар ҳаёти маънавии мардуми кӯҳистони Тоҷикистон манбаи муҳим маҳсуб мешавад.

Маълумоти гирдовардаи М.С.Андреев дар бораи расму одати анъанавии маросими тӯи арӯсӣ, сартарошон, гузаронидани он, иҷрои сурудҳои тӯӣ, омӯхтани муносибати асарҳои фолклории марбут ба маросими тӯи арӯсӣ, мотам, мадҳияхонӣ дар маросими мотам, тарзи гузаронидани расму оин сарчашмаи пурқимат ҳисоб меёбад.

Мардуминосии рус М.С. Андреев аввалин муҳаққиқест, ки бевосита доир ба мавқеъ доштани маросими мотам дар Бадахшон ва соири суннатҳои марбут ба он ба таври мухтасар маълумот додааст. Ӯ оид ба оини «Чарогравшан» ва суннатҳои дигар, мисли фалакхонӣ, рақси пойамал, мадҳияхонӣ маводи зиёдеро ҷамъоварӣ намуда, баъдан як китоби пураризиши дуҷилдари бо унвони «Тоҷикони водии Хуф» аз худ боқӣ мондааст, ки барои муҳаққиқон пураҳамият аст.

Арзиши дигари чунин мавод боз дар он аст, ки таърихи нисбатан қадим дошта, ба таври дақиқ мушоҳида ва ба қайд гирифта шудааст.

Калидвожаҳо: *М. С. Андреев, мардуминосии Бадахшон, маросим, суннат, маросими мотам, фалак, мадҳия, рақси пойамал, чарогравшан, мадҳиясарой.*

Мавриди таъкид аст, ки «таҳқиқоти бунёдии М.С. Андреев «Тоҷикони водии Хуф» на фақат дар омӯхтани таърих, расму одат, маросимҳо, машғулият ва тарзи рӯзгордории аҳолии Бадахшон аҳамияти калони илмӣ дорад, балки дар масъалаи муқаррар кардани мавқеи фолклор дар ҳаёти маънавии мардуми он сарзамин низ манбаи муҳим мебошад» [2, с. 12]. Маълумоти гирдовардаи муаллиф дар бораи расму одати анъанавии маросими тӯи арӯсӣ, сартарошон ташкил ва гузаронидани он, иҷрои сурудҳои тӯӣ «барои омӯхтани муносибати асарҳои фолклорӣ ба маросими тӯи арусӣ, маросими мотам, тарзи гузарондани он, мадҳияхонӣ дар маросими мотам, сарчашмаи пурқимат ҳисоб меёбад» [2, с. 123].

Ҳадаф дар ин мақола баррасии суннатҳои мадҳияхонӣ, рақси пойамал ва иҷрои фалак дар тӯли маросими мотами мардуми Бадахшон аст, ки қариб 80 сол пеш аз тарафи муҳаққиқ М.С. Андреев мушоҳида ва ҷамъоварӣ гардидааст. Арзиши маълумоти ҷамъовардаи

М.С. Андреев сол ба сол зиёд гардида, кулли муҳаққиқони минбаъда дар пажӯҳишҳои хеш бар он таъия намудаанд.

Яке аз суннатҳои қадимтарини мардуми кӯҳистони Бадахшон маросим Чароғравшан аст. Роҷеъ ба маросими мазкур ҳам муҳаққиқони ватанӣ ва ҳам хориҷӣ таҳқиқотҳои зиёд ба анҷом расонидаанд. Мардумшиноси рус М. С. Андреев аз зумраи он муҳаққиқоне мебошад, ки доир ба расму русуми мардуми Бадахшон бори аввал ба таври нисбатан пурра маълумот додааст. Ӯ соли 1943 дар давоми шаш моҳ аз сокинони водии Хуф (Рӯшон) маводҳои этнографӣ гирдоварӣ намуда, дар иртибот ба масъалаи мавриди назари мо нигоштааст: «Ҳангоми маҳрумияти саҳт – вафоти одами чавон занон гурӯҳ – гурӯҳ ба ғамхона рафта, баъди дохили он шудан як-ду нафар гӯшҳояшонро бо ангуштон дошта, бо тамои овоз «Фалак» меҳонанд ва дигарон «тав мод лувдов» (гуфтори модарат) – гуён овоз меандозанд» [1, с.193].

Одатан, вобаста ба шахсияти ғавтида модар, хоҳар, зан ва ё нафарони дигар номи онҳо ғаму ғусса, дарду алам ва сӯзи дилашонро тавассути фалак баён мекунад. Масалан, дар мавриди вафоти модар аз ҷониби духтараш ё аз номи ӯ ба мисли рубоии зерин бо оҳанги фалак хонда мешавад [11, с. 67].

Модар, модар, ба ҷон баробар модар,
Дубора ба кас нашуд муясар модар.
Не хоҳару не додар ба ҷои модар,
Оинаи ҷашми пеши духтар модар.

Иқдоми мардумшиноси рус доир ба фалакхонӣ, ки яке аз маросимҳои қадимтарини мардуми Бадахшон мебошад, муҳаққиқони баъди ро водор намуд, ки перомони он пажӯҳишҳои нисбатан густурдатарро анҷом диҳанд. Аз ҷумла, Нисормамоди Шакармамад, ки умри бобаракати ҳешро ба омӯхтани фолклори Бадахшон масраф намудааст, дар омӯзишҳои хеш ҳамеша аз пажӯҳиши Андреев ёдовар шуда, истифода намудааст. Бо ташаббуси ин фолклоршинос соли 1993 китобе ба унвони «Даргилик – жанри маҳсуи фолклор» аз ҷоп баромад. Муҳаққиқ дар таълифоташ роҷеъ ба жанри даргилик, таърихи пайдоиши он, мазмун ва муҳтаво, истифодаи санъатҳои бадеӣ дар ин жанр маълумоти муфасал додааст [10, с. 14]. Фасли дуҷоми рисола ро муаллиф ба хусусиятҳои мавзуии даргиликҳо бахшидааст. Дар ин фасл муаллиф вижагиҳои мавзуии даргиликҳо – ғироку ҷудой, ишқу вафо, меҳрубонӣ, ҳасрату надомат, истифодаи даргиликҳо дар маросими мотам аз ҷониби занонро бо мисолҳои воғир баррасӣ намудааст. Ӯ ҳангоми баррасии ба маросими мотам алоқаманд будани ҷанде аз даргиликҳо бар намунаҳои ин жанр ва ба иттилооти Андреев таъия мекунад. Ҷунончи «Мардумшиноси варзида М. С. Андреев навиштааст, ки дар Хуф ҳангоми вафоти шахс (маҳсусан марғи нобахангом) аз ҳар хона як касӣ барои изҳори ҳамдардӣ ба хонаи марҳум ба ғамхона мерафт. Дар ин маврид аксар даргиликҳое хонда мешуданд, ки ба бебақоии умр, гузаро будани дунё, шахсияти марҳум, азобу ранҷу ҷудои доимӣ бахшида шуда, дар байни мардум ҷун

суруди мотам паҳн гаштаанд. Масалан, вобаста ба марг даргиликҳое гуфта шуданд, ки эътиқоду тасаввури ибтидоии мардумро нисбати ҳодисаҳои табиат акс кардаанд» [10, с. 493].

Ба ақидаи мардум чи қадар ситора дар осмон аст, ҳамон қадар мардум дар рӯи замин зиндагӣ дорад. Гӯё, ҳангоме ки ситора дар осмон қанда шавад, умри яке аз инсонҳо низ ба охир мерасад. Аммо маълум нест, он кӣ бошад? Ин муамморо танҳо Худованд медонад. Ба ҳар ҳол, қанда шудани ситора аз дунё рафтани инсонро нишон медиҳад. Нисор Шакармамадов низ дар ин бора изҳори назар намуда, чунин матнҳои даргиликро намуна овардааст:

Хиторчен ца паропар,
Аз ди маргам маш ой – хабар.

Ситораҳо дар паропар,
Аз марги ту мо беҳабар [10. с. 75].

Доир ба ракси «Пойамал» низ бори аввал М.С. Андреев ёдовар шудааст ва тарзи иҷрои онро аз ҷониби зани марҳум бо мӯйҳои ба сари китфу шонаҳояш парешон ва бо куртаи дарида ба тасвир гирифтааст. Бино ба нигоштаи ӯ ҳангоми иҷрои ракс тамоми марду зан, бачаҳои қишлоқ ва ҳешу табори қишлоқҳои дигар низ ба тамошои он ҷамъ меоянд. Зан мувофиқи соҳҳои мусиқӣ бо як тамкинию мавзунии хоса ҳаракат карда, ҳар ду дастонашро якҷо чун раққос на боло аз камарбанд ба тарафи чапу рост мегардонад. М.С. Андреев пайдоиши ин раксро ба давраҳои то ислом мансуб дониста, зикр намудааст, ки «ба гуфти куҳансолон, дар сӯғвории шавҳар ба ҷо овардани чунин ракс аз ҷониби зан замоне дар Ванҷ ҳам вучуд доштааст, лекин ба муллоҳо муяссар гаштааст, ки онро аз байн бардоранд» [2, с. 4].

М. С. Андреев аввалин пажӯҳишгаре аст, ки ба таври мухтасар бошад ҳам, бевосита доир ба мавқеи маросими мотам дар Бадахшон маълумот додааст. Ӯ оид ба оини Ҷароғравшан, ки мансуби маросими кафну дафни мардуми Кӯхистони Бадахшон мебошад, сухан ронда, ҳамчунин қайд кардааст: «Мадҳиясароён суруде ба номи «байт» ё «қасоид» бо рубобе, ки дорои 6 тор аст, то дамидани субҳ мехонанд» [1, 193].

Мадҳиясарой дар маросими мотам мардуми кӯхистон таърихи қадима дорад. Он суннати доманадор дар маросими Ҷароғравшан махсуб меёбад. Ин суннат на танҳо иҷрои мадҳияҳои гуногун бо оҳангҳои анъанавии маросимӣ, балки он дорои фалсафаи махсус, вазифаи тарбиявӣ ва хусусияти таъсири раванӣ аст. Доир ба хусусиятҳои ин суннат ва иртиботи он ба маросими Ҷароғравшан Варқа Охонниёзов дар мақолааш «Суннати мадҳиясарой: мафҳум, тарз, иҷро ва баракоти он» ба таври муфассал сухан рондааст. Ӯ, аз ҷумла менигорад: «Маросими мадҳиясарой нисбат ба маросимҳои дигар, аз ҷиҳати таърих қадим ва аз ҷиҳати руҳоният ҳассос махсуб мегардад ва ҳамчунон, мадҳияҳои дар маросими Ҷароғравшанкунӣ ҷойгоҳи мустақам дорад. Дар дигар маросимҳо ва ҷамъомадҳо тарз,

муҳлат, фосила ва кайфияти мадҳияҳои метавонад бо диди масъули ҷамъомад тағйир пазирад. Новобаста аз дигаргуниҳои таърихӣ дучор гардидани суннати «Чароғравшанкунӣ» мадҳияҳои ҳамчун яке аз рухҳои асосии он барҷо монд» [5, с. 1].

Ин муҳаққиқ низ аз таҳқиқоти мардумшиносии рус Андреев истифода намудааст.

Муҳаққиқи тоҷик Раҳимов Дилшод низ аз пажӯҳиши Андреев дар алоқамандӣ ба маросими фалак ва ракси “Пойамал”, ки онҳо дар маросими мотами мардуми тоҷикони Кӯҳистони Бадахшон иҷро мешаванд, ёдовар шудааст [6, с. 99].

Мадҳиясарой дар нишасти шабҳои ҷумъа, истикболу таҷлили ягон ҳодисаи муҳими мазҳабӣ, маҳфилҳои ифтиҳои ҷойҳои муқаддас, ба ҷо овардани ёдбуди гузаштагон, дар ҳузури меҳмонони оликадр, баъди намози шом, иди Қурбон, иди Рамазон, вақтҳои охир дар рӯзи мавлуд ва ба тахт нишистани Имом ва махсусан, дар маросими азо (кафну дафн) расм аст [7, с. 6].

Ба гуфтаи яке аз донандаҳои суннатҳои мардумӣ, ҳофиз Таваккалов Султонмамад дар баъзе аз деҳоти водии Бартанг, баҳусус, деҳаҳои Равмеду Хичез агар дар хонаводае шахсе, ки гирифтори бемории сахте асту ба сӯхат ёфтаниш эътимод нест, шабонгаҳ хешони наздик ва ҳамсояҳои калонсол ҷамъ омада, шабро бо ӯ субҳ мекунад. Дар ин шабҳо дар қатори қиссадону афсонагӯҳо ҳофизони мадҳиясаро низ ҳузур намуда, бо рубоб мадҳиясарой мекунад. Чунин шабҳоро мардум «хотирҷамъкунанда» меноманд. Василай мадҳиясарой, агар аз як ҷиҳат, ошӯфтагии авзои бемор то андозае баргараф шуда, руҳи заифаш қавӣ гардад, аз дигар ҷиҳат, ҳозирин ба он андармон мешаванд, ки гузаштани вақтро пайҳас намекунад. Дар ин шабнишиниҳо, одатан, қиссаи «Бари Маҷнун»-и Форӣғӣ ва шеърӣ «Азизон, руҳи покони ду ҳол аст»-и Шохнеъматуллоҳи Валӣ хонда ва суруда мешавад.

Ба ақидаи бархе аз донандаҳои расму оин ва маросимҳои мардумӣ, гӯё руҳ (ҷон) ба воситаи навои рубоб вориди ҷисми одаме гаштааст ва он бояд бо навои рубоб ва мадҳиясарой аз он берун ояд ва ба олами малакут бипайвандад. Ақидаи дигаре маъмул аст, ки хангоми ғавти шахс агар хешу табор гиряву нола карда ашқи бисёр резанд, боиси ноободии макони охирати марҳум ва монеаи роҳи руҳи вай ба сӯи малакут мегардад. Онҳо маҳз ғаму ғуссаи худро ба воситаи ракси мотам беовоз ифода мекарданд ва мадҳия ба дилашон тасаллият мебахшид.

«Дар аксари деҳоти Шуғнон, Роштқалъа, Рӯшону Бартанг ва Ғорону Ваҳон сароидани мадҳия ё қасоид дар хонаи азодор аз ибтидои ғавти шахс то шаби сеюм (ҳоло шаби дуюм) то ба ҷо овардани оини «чароғравшанкунӣ», шабе, ки гӯё руҳи марҳум аз хона берун шуда, ба малакут мепайвандад, идома меёбад» [4, с. 86].

Мадҳиясарои боистеъдоди деҳаи Туғғози ноҳияи Ишкошим Каримов Азизхон дар суҳбате гуфт, ки дар Ваҳон шаби якуми чароғравшанкуниро «шаби нахусб» мегӯянд. Дар ин шаб руҳи инсон аз ҷисм ҷудо шуда бошад ҳам, дар гирду атрофи сақфи хона дар гардиш буда, барои ба асли худ пайвастан омодагӣ мебинад. Бинобар

ин, ҳофизони қасидаҳон бояд то дамидани субҳ масъулияти худро, яъне хондани қиссаҳоеро ба мисли «Панҷ киштӣ», «Бари маҷнун», «Каллаи пӯсидасар», «Қабалак», «Гӯшворнома» адо намоянд, то ки аз савоби бештаре бархӯрдор шаванд. Аз нақли ин гӯянда маълум мешавад, ки дар гузаштаи начандон дур нақли қиссаҳои калонҳачм хеле роиҷ будааст, чаро ки мазмунҳои онҳо ба зиндагии ҳаррӯзаи мардум вобастагӣ дошта, шунавандаро ба як меъёри ахлоқӣ равона мекардааст. Бо шунидани ин қиссаҳо мардум аз қорҳои ношоиста дурӣ меҷустанд. Қиссаҳои мазкур дар шаби нахусти маросими мотам нақл карда мешуданд.

Дар навоҳии Шӯғнону Роштқалъа мадҳиясарой, одатан, дар шаби дуҷум ҳангоми ба ҷо овардани ҷароғравшанкунӣ воқеъ мегардад. Агар дар шаби аввали азодорӣ ҳофизи мадҳияхон ҳузур дошта бошад, танҳо бо иҷозаи соҳиби азо як даври мадҳия аз ҷониби ӯ ба ҷо оварда мешудааст. Он матнҳое, ки ба бебақоии дунё бахшида шудаанд, ба мисли «Сабзаи боғи баҳорон шуд хазон аз дасти марг», «Эй мусулмонон, ҷӣ гӯям, дод аз дасти аҷал» (Ҳочӣ), «Ғофил манишин, бин, ки бузургон ҳама рафтанд», «Гӯш кун, эй муҳибби мавлоно, дил манех бар дурӯзаи дунё» (Шохфутур), «Ба кунҷи офият биншин, ба вақти марг дармонӣ» (Шамси Табрезӣ), «Мабош эмин дар ин олам, гули гулшан намонанд» (Шамси Табрезӣ), «Аввал бигӯям аз Худо, дуҷум зи ёрони фалак» (ба Саъдӣ нисбат дода шудааст), «Ғофил машав, эй беҳабар, афсӯс дунё рафтанист» (Ҷаъфар), «Ҷаҳон пурдари мебинам, даво ку?» (Саной) дар барномаи сарояндагии аксарияти ҳофизони Бадахшон мавқеъ доранд. Аз гуфтаи ҳофизон маълум мешавад, ки ин қабил сурудҳо танҳо дар маросими мотам сароида мешаванд. Ҳофизони имрӯза баъзе аз ин ашъор, аз ҷумла «Ҷаҳон пурдари мебинам, даво ку» ва «Ғофил манишин, бин, ки бузургон ҳама рафтанд»-ро дар маросими тӯй низ ба ҷо меоранд, ки ин амали онҳо ҳилофи суннати аҷдодӣ аст. Дар маросими «Ҷароғравшан» натавон ба матнҳои марбут ба бебақоии дунё, балки он сурудҳое, ки ба воситаи онҳо ғояҳои инсондӯстӣ, панду ахлоқ, илму адаб ва ғ. ташвиқу тарғиб мешаванд, низ мавқеъ доранд.

Пажӯҳиши ойнҳо ва суннатҳои марбут ба маросими Ҷароғравшан имрӯз ҳам аз тарафи олимони гуногун идома дорад. Ҳар як муҳаққиқ ин суннатҳоро бо диду назари худ ва ҳадафи пешгирифташ ба баррасӣ мекашад. Бо вучуди ин, ягонагии чунин пажӯҳишҳо дар он аст, ки аксари муаллифони онҳо мушоҳидаҳо, таҳлилҳо ва ҳулосаҳои худро, асосан бар мабноси маводи мардумшинос М.С. Андреев ҷамъбастан намудаанд. Ин аз он далелат мекунад, ки хизмати М. С. Андреев дар омӯзиш ва маҳфуз доштани расму оинҳои зиёди мардуми Бадахшон бузург буда, асарҳои ӯ дар ин самт ҳамчун сарчашмаи нодир муҳиму аҳамиятноканд.

Адабиёт

1. Андреев М. С., Половцев А. А. Матералы по этнографии иранских племен Средней Азии. Ишканим и Вахан // Сборник музея антропологии и этнографии при императорской Академии наук. Вып. IX. – СПб, 1911. – С123-130.

2. Андреев М.С. Таджики долины Хуф (Верховь Аму – Дарьи). Вып.1. – Сталинобод: Изд-во АН Тадж. ССР, 1953. – 678 с.
3. Кароматов Ф. Музыкальное искусство памира Кн. Первая / Ф. Кароматов. Н. Нуржанов. – М.: Советский композитор, – М., 1978.– 180 с.
4. Мамадшерзодшоев У. Манобеъи суннати Чароғравшан / У. Мамадшерзодшоев. – Душанбе: Мероси Ачам, 2009. – 88 с.
5. Охонниёзов В. Суннати мадхиясарой: мафхум, тарз ва баракоти он // Пайванд, 2010. –№ 2. С. 110-116.
6. Рахимов Д. М.С. Андреев ва фолклори халқи тоҷик // Научный вклад Михаила Степановича Андреева ва изучение истории и этнографии таджикского народа. – Душанбе: Дониш, 2013. – С 99-104.
7. Таваккалов Ҳ. Чанд мулоҳиза перомуни мадхия // Паёми донишгоҳи Хоруғ. – Бахши 2 (илмҳои гуманитарӣ). – 1999. №1. – С.40-48.
8. Таваккалов Ҳ. Анъанаи мадхиясарой дар Бадахшон / Ҳ.Таваккалов. – Душанбе: Ирфон, 2013. –261 с.
9. Таваккалов Ҳ. Рубоби помири дар оинаи таърих ва ривоъ / Ҳ. Таваккалов У. Мамадшерзодшоев.–Душанбе: Паёми ошно, 2019. – 197 с.
10. Шакармамадов Н. Даргилик - жанри махсуси фольклор / Н. Шакармамадов. –Душанбе: Дониш, 1993. – 324 с.
11. Шакармамадов Н. Бадахшон дар масири тамаддуни умумибашарӣ / Н. Шакармамадов.– Душанбе, 2007.– 162 с.

Таваккалов Хайдармамад

ЗНАЧИМОСТЬ ИНФОРМАЦИИ РУССКОГО ЭТНОГРАФА М.С. АНДРЕЕВА О НЕКОТОРЫХ ТРАДИЦИЯХ НАРОДОВ БАДАХШАНА

Исследования русского этнографа М. С. Андреева об обрядах, обычаях и традициях жителей Бадахшана имеет большое научное значение не только в изучении истории и обычаев, обрядов, деятельности и образа жизни жителей региона, но и также считается важным источником в определении места фольклора в духовной жизни горцев Таджикистана.

Автор отмечает, что сведения, собранные М.С. Андреевым о традиции свадебного обряда, о проведении церемонии сартарошон (традиции стрижки жениха), исполнения других свадебных обрядов, отношение к фольклорным произведениям при исполнении как свадебных песен, так и траурных обрядов, а также исполнение хвалебных песен на траурной церемонии до сих пор не потеряли своего научного значения и считаются ценными исследованиями.

М. С. Андреев был первым исследователем, который, хотя и кратко, но непосредственно наблюдал и собрал информацию об исполнении траурного обряда и других связанных с ним традициях. Он собрал большой материал по обряду «Чароғравшан» и связанными с ним традициями, такими как обряд фалакхани, пойамал, традиция

пения, пения-восхваления, которые отражены в его ценной двухтомной книге «Таджики долины Хуф», в которой собраны необходимые материалы для будущих исследователей. В статье отмечается ценность этого материала с точки зрения его относительной древности, а также с точки зрения точного наблюдения и засвидетельствования.

Ключевые слова: М. С. Андреев, этнограф, Бадахшан, обряд, традиция, траурный обряд, фалак, восхваление, танец ног, духовность, священная лампада, песнопение.

Tavakkalov Haydarmamad

THE VALUE OF THE INFORMATION OF THE RUSSIAN ETHNOGRAPHER M.S. ANDREEV ABOUT SOME TRADITIONS OF THE PEOPLES OF BADAKHSHAN

The scientific works of the Russian ethnographer M. S. Andreev, on rituals, customs, and traditions of the people of Badakhshan has a significant scientific value not only in studying of the history and customs, ceremonies, activities, and lifestyle of the people of Badakhshan but also is considered an important source for determining the position of folklore in the spiritual life of the inhabitant of mountainous Tajikistan.

The materials collected by M.S. Andreev on traditional rituals and customs of the wedding ceremony, including *sartaroshon*, (ritual of bridegroom shaving head), performance of wedding songs study about relationship of folklore works pertaining wedding ceremony, mourning rites, performing *madaa* (sacred, oral and praising songs) at mourning ceremony and way of conducting customs and rites is considered an extremely valuable source.

The Russian ethnographer M. S. Andreev was the first researcher who had directly provided brief information about the existence of the mourning rite in Badakhshan as well as other traditions associated with it. He had collected plenty of materials on *Charaghgravshan* (ritual of Sacred lamp lightening), and other customs such as the singing folk music – *falak*, *payamal* dance (mourning foot-dance performance), *madhiya-khoni* (sacred, moral and praising songs performance) and then compiled it all into a valuable two-volume book titled “The Tajiks of Khuf Valley” that he has left behind as a significant legacy for potential researchers. The other value of these materials is their historical significance, related to the ancient history of the people of Badakhshan and they were recorded through accurately observation.

Keywords: M.S. Andreev, ethnography, Badakhshan, Tajiks, tradition, ritual, falak performance, funeral foot dance, spirituality, sacred lamp.

ТДУ: 9точик+3точик+008+8точикф+39точик

Раҳимӣ Дилшод

РИВОЯТҲОИ ХАЛҚӢ ДАР БОРАИ ҶОӢҲОИ МУҚАДДАС

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ёдгориҳои зиёди таърихӣ, фарҳангӣ ва табиӣ мавҷуданд, ки гувоҳи сарзамини бостонӣ соҳибтамаддун будани он мебошанд. Аз он ҷумла, қалъаву кушкҳо, масҷиду мадраса, манора, мақбараҳои шахсиятҳои бонуфуз, инчунин гӯристонҳо, остонаҳо, қадамҷойҳо, горҳо, кӯҳу қуллаҳо, дарёву чашмаҳо, харсангҳо, катибаҳо, дарахтони азимҷусса ва объектҳои дигари фарҳангии табиӣ дар кишвари мо бисёранд, ки ҳар кадом фарогири таърихи шиғоҳӣ, нақлу ривоятҳо, бовару эътиқод, одоби русум ва дигар анъанаҳо буда, натавонанд барои мардуми он мавзевҳо, балки барои сайёҳону олимони низ ҷолиби таваҷҷуҳ мебошанд.

Ривоят як навъ матни нимбадеи фолклорӣ буда, фарогири маълумоти мухтасар ва ё шиораҳо дар бораи ин ё он ҳодиса, номи маҳал ва мавзевҳои ҷуғрофӣ, шахсони таърихӣ асосӣ, пайдоиши ашёву растаниҳо ва ҷонварон мебошад. Нишонаи асосии ривоятҳо хусусияти иттилоотӣ онҳост, ки гӯянда ва қисман шунавандагон ба ҳақиқат будани ин маълумот бовар доранд. Дар бештари ривоятҳо сухан дар бораи ҳамон мавзевҳо ва шахсоне гуфта мешавад, ки онҳо дар назари мардум ғайримӯқаррарӣ менамоянд. Ривоятҳо як пораи таърихи шиғоҳии мардум буда, онро аз қадим бо эҳтимоми эътиқод ба якдигар нақл кардаанд ва ин нақлҳо аз насл ба насл гузафта, то замони мо расидаанд.

Дар мақола ҳамчунин ба ривоятҳои мардумӣ дар бораи ҷойҳои муқаддас ва ёдгориҳои қадима таваҷҷуҳ шудааст, ки як қисме аз байни мардуми атрофи ҳамон мавзевҳо, қисми дигар аз маҷмӯаҳои фолклорӣ адабиётӣ илмӣ ғирдоварӣ ва дастрас шудаанд.

Ривоятҳои мавзӯи мазкур сохтори махсус дошта, аз ривоятҳои дигар андаке фарқ мекунад. Дар ин ривоятҳо қолиби мотивҳои зерин мушоҳида шуданд: 1) тасвири воқеа ё макони объект; 2) шарҳи ҷиғунагии объект; 3) муносибати мардум ба ин объект; 4) ҳосияти шиғобахш будани объект. Ба ҷуз инҳо мотивҳои дигар ҳам ба назар мерасанд.

Аз баррасиҳо чунин натиҷа ба даст омад, ки ривоят жанри зиндаи фолклор аст ва он то имрӯз эҷод мешавад, инкишофу сайқал меёбад ва мувофиқи функсияи худ дар рӯзгори мардум ба кор меравад.

Калидвожаҳо: Ҷумҳурии Тоҷикистон, ёдгориҳои таърихӣ, ҷойҳои муқаддас, фарҳанг, фолклор, таърихи шиғоҳӣ, ривоят, мотив.

Фарҳанг – офаридаи инсонҳост, ки барои зебову рангин намудан ва роҳату осон кардани зиндагии аҳли башар хидмат мекунад. Донишмандон дар тӯли асрҳо фарҳангро ба маъноҳои гуногун шарҳу тафсир кардаанд. Тибқи пажӯҳишҳои олимони фарҳанг ба ду шакл

чудо мешавад: фарҳанги моддӣ ва ғайримоддӣ. Он чӣ аз фарҳанги моддӣ бароямон маълум аст, ин ёдгориҳои таърихӣ (бинои қалъаҳо, мадрасаҳо, масҷидҳо, чойхонаҳо, пули болои дарёҳо), манзили зист, асбобу ашёи рӯзгор, маснуоти дастсози инсонҳо ва ғайра мебошанд. Нишонаи асосии чунин ёдгориҳо дар ин аст, ки онҳо дар як шакл, ғайриманкул, яъне интиқолнашаванда, ночунбон, меистанд.

Фарҳанги ғайримоддӣ баръакси унсурҳои фарҳанги моддӣ, доимо ғаёл, дар ҷараёни интиқол, рушду такомул ё баръакс инкирозу тағйирёбӣ, таълиму тадрис бо роҳҳои гуногун қарор доранд. Унсурҳои фарҳанги ғайримоддӣ аз насл ба насл интиқол меёбанд, масалан, як хунар аз бобо ба падар ва ба писарону наберагон мегузарад. Аз тарафи ҳар як хунаrmанд ба он ҷузъиёте илова мешавад, ё худ вобаста ба шароити нав ба хунар навоариҳо дохил мегардад ва ғайра.

Дар моддаи 2-юми Конвенсияи ЮНЕСКО оид ба ҳифзи мероси фарҳанги ғайримоддӣ мафҳуми мазкур чунин шарҳ ёфтааст: (1) «Мероси фарҳанги ғайримоддӣ» фарогири одобу русум, шаклҳои тасаввуроту баён, донишу малака ва инчунин асбобу ашёи марбути он, маснуот ва фазои фарҳангӣ мебошад, ки аз ҷониби ҷамъиятҳо, гурӯҳҳо ва дар баъзе мавридҳо аз ҷониби шахсони алоҳида ҳамчун як ҷузъи мероси фарҳангии онҳо шинохта шудааст. Ин мероси фарҳанги ғайримоддӣ аз насл ба насл гузашта, пайваста аз тарафи ҷамъияту гурӯҳҳо дар иртибот ба муҳити атроф, муносибат бо табиат ва таърихашон такомул меёбад ва ба онҳо ҳисси ҳувият ва давомнокӣ ато карда, ҳамин тариқ, ба гиromидошти рангорангии фарҳангӣ ва эҷоди башарият мусоидат менамояд» [2, с. 7].

Мувофиқи мақсадҳои Конвенсияи мазкур, танҳо ба он мероси фарҳанги ғайримоддӣ таваҷҷуҳ мешавад, ки ба асноди мавҷудаи байналмилалӣ ҳуқуқи башар ва талаботи эҳтироми ҳамдигарии байни ҷамъияту гурӯҳҳо ва шахсони алоҳида, инчунин рушди устувор мутобиқ бошад.

Дар ин мақола мо роҷеъ ба як унсури мероси фарҳанги ғайримоддӣ – ривоятҳое, ки ба унсурҳои фарҳанги моддӣ – ёдгориҳо ва чойҳои муқаддас иртибот доранд, таваҷҷуҳ мешавад. Яъне жанри ривоят дар пажӯҳиши мо ҳамчун пайвандгари ду бахши фарҳанг – моддию ғайримоддӣ маънидод мегардад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон беш аз 3000 адад ёдгориҳои моддӣ ва мавзеъҳои табиӣ мавҷуданд [ниг. 6], ки дорои таърихи гуногун буда, сарватҳои бебаҳои кишвари мо ба шумор мераванд. Мутаассифона, ба ҷуз аз баъзе ёдгориҳои таърихӣ, дигар мавзеъҳои табиӣ-фарҳангии кишвари мо мавриди омӯзиши этнографию фолклоршиносӣ қарор нагирифтаанд. Чунончи, дар бораи мавзеъҳои чилдухтарон (Муъминобод, Деваштич), чилтанҳо (Фархор, Файзобод, Тавилдара, Сари Хосор, Рӯшон), чашмаҳои шифобахш (Чилучорчашма, Чашмаи Фотимаи Захро, Шамбарӣ ...), остонаҳо дар Бадахшон (Шутурсанг, Сумби Дулдул, Шоҳқамбари Офтоб ...), кӯҳи Хоча Муъмин (Восеъ), Кони Намак (Ҳисор), дарахтони чинору бурсҳои азимҷусса (Истаравшан, Ваҳдат, Рӯшон ...) ва дигар маконҳои муқаддасу таърихӣ садҳо ривоятҳои нақлҳои мавҷуданд, ки дар рӯзгори маънавии сокинони он маҳалҳо нақши муҳим доранд, вале аксари онҳо то ҳол аз нигоҳи фолклоршиносӣ таҳқиқ нашудаанд.

Бо ташаббуси Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон солҳои 2019-2021 “Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ” эълон шуд. Ба ин муносибат соҳаҳои сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ рушду ривоч ёфта, шумораи сайёҳон хеле афзуд. Яке аз воситаҳои ҷалби сайёҳон, дар баробари табиати зебо ва ёдгориҳои меъмории, мавзеҳои табиӣ фарҳангии ҷумҳурии мо мебошанд. Барои рушд ва ба талаботҳои лозимӣ мутобиқ намудани объектҳои таърихӣ фарҳангӣ ва табиӣ ба стандартҳои ҷаҳонӣ, пеш аз ҳама, онҳоро аз нигоҳи мардумшиносӣ ва фолклоршиносӣ омӯхтан лозим аст. То ҳол нуктаи назари таърихӣ бадеии мардум доир ба ҷун мавзеҳои муҳим пажӯҳиш нашудаанд.

Фолклор ҳамчун эҷоди анъанавии мардум бо ҳаёти иҷтимоӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ ва эътиқодоти мардум пайванд буда, асарҳои он, чи тавре ки зикр шуд, дар шакли шифоҳӣ эҷод шуда, аз насл ба насл интиқол меёбанд. Ривоят як навъ матни нимбадеии адабиёти шифоҳӣ буда, дар бораи ин ё он ҳодиса, номи маҳал ва мавзеҳои ҷуғрофӣ, шахсони таърихӣ асосири ва пайдоиши ашёи растаниҳо ва ҷонварон маълумот медиҳад. Нишонаи асосии ривоятҳо хусусияти иттилоотии онҳост, ки ғӯянда ва қисман шунавандагон ба ҳақиқат будани ин маълумот бовар доранд. Дар бештари ривоятҳо сухан дар бораи ҳамон мавзеҳо ва шахсоне гуфта мешавад, ки онҳо дар назари мардум ғайримуқаррарӣ менамоянд. Ҷуноне ки мазорҳо, сангҳо, кӯҳҳо, ҷашмаҳо, ғорҳо ва дигар ҷисмҳо; шахсиятҳои бузург: аҳли тасаввуф, аҳли дин, шоирону олимони ва ғайра дар ривоятҳо бузург ва ғайриоддӣ тасвир меёбанд. Яъне дар тасвири образи онҳо ягон амал, хусусият ё истеъдоди ғавқулдда нишон дода мешавад [3, с. 27].

Дар маркази ривоят образи ягон объект, ба монанди санг ё кӯҳи муайян ва ё шахсияти воқеӣ, масалан, ҳазрати Алӣ, Ибни Сино ва ғайра тасвир меёбад ва ин образ ба ҳодисаю амалҳои ғайриоддӣ пайваст карда мешавад. Худи образи шахс ё макони воқеӣ ғӯянда ва шунавандаро бовар мекунонад, ки ҳодисаи ҳикояшуда ҳақиқат аст. Он санаде, ки дар маркази ривоят ҳикоя мешавад, факти сирф таърихӣ набуда, хусусияти субъективӣ дорад, яъне он аз дидгоҳи ҷаҳонбинӣ, эҳсос ва завқу манфиати мардум баён шудааст. Мардум бештар ҷанбаҳои ахлоқӣ ва иттилоотии ривоятҳоро батақрору батаъкид зикр мекунанд ва факту далелҳо барои онҳо як навъ санадҳои собиткунандаи ҳақиқати мазмун мебошанд. Баъзе ривоятҳо дорои сужет, персонажу характер, низою тазодҳои маънавӣ мебошанд, ки ба ҳикояҳо монанд шудаанд. Аз ин рӯ, ривоятҳоро шартан ба сужетдор ва бесужет, ё ба ҳикоятию ғайриҳикоятӣ ҷудо кардан лозим меояд.

Дар бештари ривоятҳо сухан дар бораи ҳамон мавзеҳо ва шахсоне гуфта мешавад, ки онҳо дар назари мардум ғайримуқаррарӣ менамоянд. Масалан, мазорҳо, сангҳо, кӯҳҳо, ҷашмаҳо, ғорҳо ва дигар ҷисмҳо; шахсиятҳои бузург: аҳли тасаввуф, аҳли дин, шоирону олимони ва ғайра дар ривоятҳо бузург ва ғайриоддӣ тасвир меёбанд. Яъне дар тасвири образи онҳо ягон

амал, хусусият ё истеъдоди ғавқуллода нишон дода мешавад. Таваҷҷуҳ кунед ба ривояти зерин:

Дар солҳои қадим яг азизе буданд, ки қадашон чил газ будай. Яг рӯз ун азиз аз олам мегузаран. Ун каса ана да ҳамин ҷо хок-ба мисупоран. Да болои қабрашон мана ҳамин сангҳои калона ҳазор сол пеш мондагӣ будаанд, гуфта мӯсафедҳо ҳикоя мекардан. Дар ҳамун замон ба болои қабр туг монда, ин ҷоя зиёрат мекардиян, ҳозир ҳам зиёратгоҳ аст. Номи қишлоқ ҳам Чилгаз шуда будай [8, с. 205].

Дар ин матн чил газ¹ қад доштани шахси муътабаре зикр гаштааст, ки муболиғаи гӯяндоҳ аст. Зеро қад инсон ҳеҷ гоҳ чил газ (36,6 м) намешавад. Азбаски номи деҳа Чилгаз будааст, мардум этимологияи онро ба таври омиёна шарҳ додаанд. Шояд калимаи “газ” ин ҷо ба маънои дигар омада бошад, ё худ масофаи чил газ ба дигар объект тааллуқ дошта бошад, на ба қад бузургворе.

Дар баъзе ривоятҳо пайвастанӣ мавзӯ ба воқеият дар охири ривоят оварда мешавад. Гоҳе мешавад, ки таъкиди воқеӣ будани ҳодиса ҳам дар аввал ишора мегардаду ҳам дар охир. Дар бисёр ривоятҳо гӯяндо аз забони кӣ шунидани ҳодисаро таъкид менамояд. Тақия кардан ба қавли касе ё ба оммаи мардум нишонаи он аст, ки ҳақиқати матлубро дигарон ҳам тасдиқ мекарданд ва ё мекунанд. Масалан, дар ривояти Чилгаз, ки болотар зикр шуд, чунин тақия ба қавли дигарон аст: *Да болои қабрашон мана ҳамин сангҳои калона ҳазор сол пеш мондагӣ будаанд, гуфта мӯсафедҳо ҳикоя мекардан.* Ё худ дар ривояти шумораи 21-уми маҷмуаи «Фолклори тоҷикони водии Қашқадарё» ин тавр тақия ба назар мерасад: *Ин ҳикоя ба ман бобокам нақл карда буданд.*

Тавассути тақия кардан ба қавли касе, яъне таъкиди аз кӣ шунидани, гӯяндо худро ҳамчун як узви гурӯҳ ё ҷомеа медонад ва худро ба анъанаи оммаи мардум пайваस्त мекунад. Зеро анъанаи мардум қудрат дорад ва гӯяндо бо пайвастанӣ худ ба анъана, аз ин қудрат барои таъсиринок шудани сухани худ истифода мекунад. Ҳақиқат пиндоштани маълумоти баёншаванда ба ғайр аз ривоят инчунин ба ҳикояҳои асотирӣ ва қиссаҳо низ хос аст. Фолклоршиноси рус Э.В. Померантсева ривояту қисса ва ҳикояи асотирӣ, бо вучуди гуногунжанриашон, аз рӯйи хусусияти хабарияшон ба навъи насри шифоҳии ғайриҳикоягӣ дохил кардааст [1, с. 11].

Ҳодиса дар ривоят ҳар гунае ки бошад, хоҳ рӯсту хоҳ бофтаи муболағомез, гӯяндо ҳақиқат будани мазмуни онро ба объекту ашё, ҷонварон, ғиёҳон ва шахсони воқеӣ мепайвандад.

Ривоятҳои мардум, ки дар бораи ёдгориҳои таърихӣ, ҷисмҳои табиӣ, мавзӯҳои муқаддас маълумот медиҳанд, бо сохтор ва занҷираи мотивҳо аз дигар ривоятҳо як андоза фарқ мекунанд. Дар чунин навъи ривоятҳо мо қилиби мотивҳои зеринро мушоҳида мекунем: 1) тасвири воқеа ё макони объект; 2) шарҳи ҷиғунагии объект; 3) муносибати мардум ба ин объект 4) ҳосияти шифобахш будани объект.

¹ Воҳиди суннатии дарозӣ, ки ба 91,5 см баробар аст.

Барои равшантар баён кардани сохтори пешниҳодшуда ва занҷираи мотивҳо ду ривоятро зикр мекунем. Нахуст ривояте аз Бадахшон:

«... дар деҳаи Киронҷ мазори Шоҳ Маланг аст, ҳавлӣ дорад. Дарахти калон аст дар он ҳавлӣ ва дар ҷо қабри калон аст, вале намедонад, ки он аз кӣ аст. Муродталабӣ мераванд. Масалан, модар рафта, барои фарзандонаш ҷонҷӯрӣ (тансихатӣ – Л.М.) металабад. Баъзеҳо ба мурод мерасанд. Чанд маротиба қабрро канданд, ки ин кори аҷнабиҳо буд, аммо чизе наёфтанд» [10, с. 236].

Ривояти дигар аз деҳаи Ғаввосиёни шаҳри Роғун:

«Ай даврахои қадим нақл менан, ки ваҳти ҳуҷуми душмано ба Қаротегин қаландаре бо писару келинуш гурехта, ба Ғаввосиён мераван. Душамано то Ҳамичара увора сур менан. Душмано, ки дар сур карданшон бисёр саргардон шида, азоб мекашан, меҳохон уҳора ҳа ба азоб кушан. Қаландар қати писару келинуш дуо менан, ки “Илоҳо, мора ба санг гардону ба дасти душман нате”. Душон мустаҷоб мешававу онҳора санг мегардона. Ҳоли ҳам ҳаму сангои одамшакл ҳастан ба мисли одамон. Ҳини бухор, ваҳте санго гули патдори баҳмалмонанд менан, ҳаму сангора рафта бинӣ, мегуӣ, ки либос пушидаан, ҳаму қадар хушруван. Мардум у сангора табаррук ҳисоб менан. Бачаҳоера, ки касали қабутсулфа мешаван, бурда ай хоки ҳаму санго мелесонан, касало шифо меёбан» [7, с. 382].

Акнун мотивҳои ривоятҳои мазкурро тибқи қолиб дар ҷадвал баррасӣ мекунем.

Мотивҳо	Ривояти 1 (аз Бадахшон)	Ривояти 2 (аз Роғун)
1) Тасвири воқеа ё макони объект	Дар деҳаи Киронҷ мазори Шоҳ Маланг аст, ҳавлӣ дорад.	Ай даврахои қадим нақл менан, ки ваҳти ҳуҷуми душмано ба Қаротегин қаландаре бо писару келинуш гурехта, ба Ғаввосиён мераван. Душамано то Ҳамичара увора сур менан. Душмано, ки дар сур карданшон бисёр саргардон шида, азоб мекашан, меҳохон уҳора ҳа ба азоб кушан. Қаландар қати писару келинуш дуо менан, ки “Илоҳо, мора ба санг гардону ба дасти душман нате”. Душон мустаҷоб мешававу онҳора санг мегардона.
2) Шарҳи чигунагии объект	Дарахти калон аст дар он ҳавлӣ ва дар ҷо қабри калон аст, вале намедонад, ки он аз кӣ аст.	Ҳоли ҳам ҳаму сангои одамшакл ҳастан ба мисли одамон. Ҳини бухор, ваҳте санго гули патдори баҳмалмонанд менан, ҳаму сангора рафта бинӣ, мегуӣ, ки либос пушидаан, ҳаму қадар хушруван.

3) Муносибати мардум ба ин объект	Баъзеҳо ба мурод мерасанд.	Мардум у сангора табаррук ҳисоб менам.
4) Хосияти ши-фобахш будани объект	Муродталабӣ мераванд. Масалан, модар рафта, барои фарзандонаш ҷонҷӯрӣ (тансиҳатӣ – Л.М.) металабад.	Бачаҳоера, ки касали кабутсулфа мешаван, бурда ай хоки ҳаму санго мелесонан, касало шифо меёбан

Албатта ин қолиби мотивҳо дар ҳамаи ривоятҳо яксон нестанд ва ҷойгиршавии мотивҳо низ гуногун аст. Баъзан мотивҳои нав пайдо мешаванд, ё худ як мотив шарҳи иловагӣ пайдо мекунад. Масалан, мотивҳои “қадим будани замон”; “пайваст кардани аломатҳои объект бо устура ё бофтаи гӯяндагои”; “таъкиди ҳақиқат будани ҳодиса”, “эҳтироми ҷойи муқаддас” ва ҷанде дигар дар баъзе ривоятҳо мавҷе доранд.

Гоҳо гӯяндаҳо таъкид мекунанд, ки ман фалон чизро наметавонам, яъне муаммо ва номуайяни ҳамчун як мотиви субъективӣ дар баъзе ривоятҳо ба назар мерасад. Баъзе гӯяндаҳо баръакс мавзӯро бештар шарҳ медиҳанд. Ин ба суҳандонӣ ва таҳайюлотӣ гӯянда вобаста аст.

Дар поёни ривоятҳо як нуктаи муҳими дигар таъкид мегардад, ки ба эҳтироми ҷойҳои муқаддас ва ҷазо дидани шахсоне, ки нисбат ба ҷойҳои муқаддас ноҳурматӣ мекунанд, вобаста аст. Ҷунончи, гӯянда Носиров Марзбоншо дар мусоҳибаи мо дар бораи мазори “Шоҳи Лангар”, ки дар Сари Хосори ноҳияи Балҷувон ҷойгир аст, ривоят карда, эҳтироми онро махсус таъкид намуд. Ба қавли ӯ: *пеи вахт ҳар хел инсон вориди роҳрави мазор шуда наметавонистаас, шахсони нопока қадамгузори дар хок наметавонаас, мазор вайро мепартофтаас. [Аз пеши мазор] аспакӣ мегузаистан, аз асп фуромада, асп кутал мекардиян, то ҳамун тарафа мерафтаиан, баъд сувор мешудиян. Ин барои эҳтиромӯш.*²

Ривоятҳо дорои ҳаҷм, шакл ва сохтори муайян мебошанд, ки ин барои фарқ кардани онҳо аз жанрҳои дигари насри шифоҳӣ нишонаҳои муҳим ба шумор меравад. Ҳаҷми ривоят аз 4-5 ҷумлаи ҳикоягӣ сар шуда то як-ду саҳифаи китоб идома ёфта метавонад, вале маъмулан ривоятҳо дар ҳаҷми 7-14 ҷумла гуфта мешаванд. Дар вақти ҳисоб мо танҳо ривоятҳои дар шакли лаҳҷавӣ гирдоварӣ ва ҷопшударо ба назар гирифтём [4, с. 8-9].

Дар ривоят асосан як ҳодиса тасвир меёбад ва баъзан ҳодисаҳои хурд ё баён мешаванд ва ё ишора мегарданд. Забони ривоят муҷаз аст ва дар он ягон ҷумла ва ҳатто калимае барзиёд

² Гӯянда Носиров Марзбоншо, соли таваллудаш 1986, сокини деҳаи Шайдони ҷ.д. Сари Хосори н. Балҷувон.

баён намешавад. Ҳар як ҷумла дар матни ривоят вазифа ва дар занҷираи тасвир мавқеи хос дорад. Яъне дар ривоят тасвири бадеӣ, ҷуноне ки дар афсонаю қиссаҳо ҳаст, камтар дида мешавад. Бисёр донишмандон ба ин хусусияти ривоят ишора карда, функсияи иттилоотиро аввалиндараҷа ва функсияи эстетикиро дуюмдараҷа шуморидаанд. Ҷуноне ки фолклоршиносии олмонӣ Лутз Рёрих хангоми баррасии ривоятҳои олмонӣ қайд кардааст, «ривоят, пеш аз ҳама, хабари далелнок мебошад, на асари бадеӣ. Гӯянда ба шаклу хусусияти он эътибор намедихад, яъне гуфта мешавад, ки ривоят аз назари гӯянда услуб ва нишонаҳои жанрии хос надорад» [5, с. 678].

Ривояти зерин намунаи тасдиқи ин ақидаҳост: *«Наздикии қишлоқи Тӯтк-ба Чилдухтарон гуфтагӣ ҷо ҳаст. Одамо ҳамин хел мегӯн, ки вахтои қадим-ба ак ким-гичо душмано омада, ҷанг кара Уретеппая гирифта будиян. Сонӣ ҳаминҷо-ба чилта духтари пок будиян. Душмано одамоя ҷанг кара, ҳаминҷа-ба омадиян. Аҳвол, ки танг мешад, ҳаминро нола кара гуфтиян, ки то дастӣ душмано-ба афтидана муҳон ҳаминҷа-ба санг шавим! Сонӣ, ҳамешон бору бӯҳчаҳшон сарошон-ба ҳамунҷа худаш-ба санг шуда мондиян»* [9, с. 171].

Саволе ба миён меояд, ки ҳуди мардум ривоят гуфта чиро дар назар доранд. Албатта мардум тасаввур надоранд, ки шаклу сохти ривоят чи гуна аст, барои онҳо танҳо расонидани маълумот муҳим мебошад ва «ривоят»-ро ҳамчун матни тасдиқкунандаи макон ё ҳодисае медонанд. Дар байни мардум истилоҳи **ривоят** хеле маъмул аст ва онҳо бо ин истилоҳ айнан ривояти суфташудаю шаклгирифтаре мефаҳманд. Дар радифи ривоят истилоҳоти **нақл** ва **ҳикоя** низ васеъ ба кор меравад. Он матнҳое, ки ҳанӯз сайқал нашудаанд, бо номҳои **гап**, **гапи нав**, **хабар**, **хабари нав**, **ҳодиса**, **воқеа**, **ҳикоя** ва **нақл** ёд мешаванд.

Қараёни шаклгирии ривоят нишон медиҳад, ки он жанри зиндаи фолклор аст, дар пеши назари мо ба вучуд меояд, инкишофу сайқал меёбад ва мувофиқи функсияи худ дар рӯзгори мардум ба кор меравад.

Мардум кӯшиш мекунад, то таърихи гузаштагон ва арзишҳои иҷтимоию маънавии хешро донанд ва арҷгузорӣ намояд. Аз ин хотир ривоят як порайи таърихи шифохист, ки гӯянда онро бо эътимоду эҳтиром ва ифтихор ҳамчун маълумоти муҳиме ба дигарон нақл мекунад ва он ҳамчун сарчашмаи муътамади маълумот дар бораи ин ё он объект ё шахсият барои мардум арзиши баланд дорад.

Адабиёт

1. Померанцева, Э.В. Мифологические персонажи в русском фольклоре / Э. Померанцева. – Москва: Наука, 1975. – 194 с.
2. Раҳимӣ, Д. Ҳифз, муаррифӣ ва рушди мероси фарҳанги ғайримоддӣ дар Тоҷикистон / Раҳимӣ Д. – Душанбе: Аржанг, 2021. – 156 с.
3. Раҳимов, Д. Масъалаи табақабандии жанрҳои насри шифохии тоҷик // Паёмномаи фарҳанг. – 2013. – №23. – С. 26-34.

4. Раҳимов Д. Ривоят яке аз навъҳои насри шифохӣ // Чинори пургул / Раҳимӣ Д. – Душанбе: Фан, 2008. – С. 5-14.
5. Rohrich L. Die deutsche Volkssage // Studium Generale. – 1958. – №11. – S. 664-691.
6. Феҳристи ёдгориҳои таърихӣ фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон / мураттиб Ш. Хочаев, муҳаррири масъул Н. Амиршоҳӣ. – Душанбе: Бебок, 2017. – 204 с.
7. Фолклори Роғун / Гирдоварӣ, тавдин ва пажӯҳиши Р. Аҳмад ва С. Фатхуллоев. – Душанбе: ЭР-граф, 2017. – 508 с.
8. Фолклори тоҷикони водии Қашқадарё / мураттибон Қодиров Р., Аҳмадов Р. – Душанбе: Оли Сомон, 1998. – Ҷ. 2. – 306 с.
9. Фолклори Ўротеппа / мураттиб Ҷ. Рабиев. – Душанбе: Дониш, 1991. – 240 с.
10. Шакармамадов Н. Фолклори Помир. Остонҳо – осори таърих ва фарҳанги мардуми Бадахшон (Тадқиқи зиёратгоҳҳои Кӯхистони Бадахшон) / Н. Шакармамадов. – Душанбе, 2015. – Ҷ. 4. – 269 с.

Раҳими Дилшод

НАРОДНЫЕ ПРЕДАНИЯ О САКРАЛЬНЫХ МЕСТАХ

В Таджикистане находятся много культурно-исторических памятников и священных природных мест, которые свидетельствуют о древности предков таджиков и их цивилизации. В том числе крепости, цитадели, мечети и медресе, мавзолеи духовных знаменитостей, кладбища, священные места, пещеры, источники, озера и реки, огромные многолетние деревья, камни с петроглифами и другие культурные и социальные объекты. Такие культурные памятники и особые природные места охватывают множество легенд и преданий, паломнических практик, ритуалов, различных верований и поверий, а также ряд фольклорных произведений, которые способствуют привлечению туристов и паломников.

В данной статье автор анализирует легенды и предания о таких священных местах республики. Предание (риваят) - это такой фольклорный жанр, в содержании которого дается краткая информация об определенных священных предметах, природных местах, топонимах, гидронимах, исторических и мифологических личностях, происхождении растений, животных и т.д.

Основной отличительной чертой преданий является их информативный характер, который заставляет слушателей поверить в подлинность этой информации. В большинстве легенд говорится об одних и тех же местах и людях, которые кажутся необычными в глазах людей. Таким образом, предания и легенды – это часть устной истории народа, которые передавались из поколения в поколение до наших дней.

Статья содержит некоторые народные предания о сакральных местах и объектах, часть из которых было собрано

автором статьи, а другая часть преданий взята из фольклорных сборников научной литературы.

Предания данной темы имеют свою особую структуру, которая немного отличается от других легенд. В исследуемых преданиях наблюдались закономерности следующих мотивов: 1) изображение события или места объекта; 2) комментарии качеств объекта; 3) отношение людей к этому объекту; 4) целебное свойство объекта. За исключением этого, есть и другие мотивы.

Проведенное нами исследование показывает, что предание – это живой жанр фольклора, и оно создается по сей день, развивается и совершенствуется и в соответствии со своей функцией работает в бытие народа.

Ключевые слова: Республика Таджикистан, исторические памятники, сакральные места, культура, фольклор, устная история, предание, мотив.

Rahimi Dilshod

FOLK SHORT LEGENDS ABOUT SACRED PLACES

There are many cultural and historical monuments and sacred natural places in Tajikistan, which testify to the antiquity of the ancestors of the Tajiks and their civilization. Including fortresses, citadels, mosques and madrassas, mausoleums of spiritual persons, sacred places, caves, springs, lakes and rivers, huge perennial trees, stones with petroglyphs, and other cultural and social objects. Such cultural monuments and special natural places cover many legends and traditions, pilgrimage practices, rituals, various beliefs, and a number of folklore works that help attract tourists and pilgrims.

In this article, the author analyzes the short legends about the same sacred places of the country. Short legends (rivayat) is such a folklore genre in the content of which brief information is given about certain sacred objects, natural places, toponyms, hydronyms, historical and mythological persons, the appearance of plants, animals, etc. The main distinguishing feature of the short legends is their informative function, which makes listeners believe in the authenticity of this information. Most short legends speak of the same places and people who seem to be unrealistic in the eyes of people. Thus, short legends are part of the oral history of the people, which have been passed down from generation to generation to the present day.

The article contains some folk legends about sacred places and objects, some of which were collected by the author of the article, and the other part of the legends is taken from folklore collections of scientific literature.

The legends of this topic have their own special structure, which is slightly different from other legends. Patterns of the following motives were observed in the studied legends: 1) The description of the event or place of the object; 2) Comments on the features of the object; 3) The attitude of

people to this object; 4) The healing property of the object. Except of these there are other motives as well.

The conducted study shows that short legend is a living genre of folklore, and it is being created to this day, is developing and improving and, in accordance with its function, works in the people's everyday life.

Keywords: Republic of Tajikistan, historical monuments, sacred places, culture, folklore, oral history, tradition, motive.

ТДУ: 001(092)+8точикф+37точик+398точик+008

Орумбекзода Шамсиддин

НИСОР ШАКАРМАМАДОВ ВА МАСЪАЛАҲОИ ТАҲҚИҚИ ФОЛКЛОРИ БАДАХШОН

Баъд аз соҳибистиқлол гардидани Тоҷикистон таҳқиқи мероси фарҳангӣ, рӯзгор ва осори шахсиятҳои маъруфи ҳамаи соҳаҳо – илмӣ, адабӣ, сиёсӣ, таърихӣ ва соҳаҳои дигар ҳамчун “ҳифзи арзишҳои миллӣ” бештар мавриди таваҷҷуҳ қарор гирифт. Дар ин раванд метавон гуфт, ки омӯхтани мероси арзишманди олимон, адибон ва шахсиятҳои маъруфи ҳамаи даврҳо, ки барои рушди илму фарҳанги миллиамон хизмати босазо кардаанд, хеле муҳим аст.

Яке аз гирдоварандагон ва таҳлилгарони адабиёти лафзии мардуми тоҷик, минҷумла Бадахшон профессор Нисормамад Шакармамадов мебошад, ки дар таҳқиқи он саҳми босазо дорад ва яке аз мутахассисони шинохтаи мактаби фолклориносии тоҷик маҳсуб меёбад.

Дар доираҳои илмӣ Нисор Шакармамадовро ҳамчун олими фолклориносо, муаллифи чандин китобҳо, гирдоварандаи наири омтавии намунаҳои фолклорӣ, мураттиби маҷмуаҳо, муҳаррири чандин рисолаҳо ва муқарризи чандин китобҳо мешиносанд. Вай яке аз бунёдгузори хазинаи эҷодиёти гуфтори Институти забон ва адабиёти АМИ Тоҷикистон, фонди Институти илмҳои гуманитарии ба номи академик Баҳодур Искандаров мебошад. Дар ин мақола фаъолияти эҷодии профессор Шакармамадов Н. ва саҳми вай дар таҳқиқи фолклори Бадахшон мавриди таҳлил қарор дода шудааст.

Калидвожаҳо: Шакармамадов, фолклор, назми Бадахшон, суруд, рубой, даргилик.

Дар суҳанрониҳои Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон борҳо таъкид шудааст, ки ба «ҳифзи арзишҳои миллӣ, таъриху фарҳанг ва забону адабиёти миллати куҳанбунёдамон» таваҷҷуҳи махсус зоҳир карда шавад. Аз ҷумла дар Паёми соли 2021 «**Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ**» чунин омадааст: «Олимони ҷомеашиноси моро зарур аст, ки якҷо бо зиёиёни эҷодкор дар шароити ҷаҳонишавӣ бо мақсади ҳифзи арзишҳои миллӣ, таъриху фарҳанг ва забону адабиёти миллати куҳанбунёдамон дар роҳи ба ҷаҳониён ҳарчи бештар муаррифӣ кардани таърих, тамаддун ва

фарҳанги халқи тоҷик рисолати шахрвандиву миллии худро ба таври шоиста иҷро намоянд» [6].

Баъди соҳибистиклол гардидани Тоҷикистон таҳқиқи мероси фарҳангӣ, рӯзгор ва осори шахсиятҳои маъруфи ҳамаи соҳаҳо – адабӣ, фарҳангӣ, илмӣ, сиёсӣ, таърихӣ ва ғайра низ ҳамчун «ҳифзи арзишҳои миллий», бештар мавриди таваҷҷуҳ қарор гирифт.

Дар ин раванд метавон гуфт, ки омӯхтани мероси арзишманди олимон, адибон ва шахсиятҳои маъруфи ҷи гузашта ва ҷи имрӯза, ки барои рушди фарҳанги миллиамон хизмат кардаанд, хеле муҳим аст.

Дарвоқеъ, ба умқи таърихи фарҳанги миллати худ фурӯ рафтани муайян кардани ҳикмату фалсафаи рӯзгори мардуми ҳеш яке аз ҳадафҳост, ки ҳар инсонӣ ватандӯст ва соҳибдилро ҷалб мекунад, вале ба сабаби басо заҳматталаб ва баҳснок будан на ҳар як шахс ба он даст мезанад. Он чиз ба шарҳ ниёз надорад, ки дар даврони қадим, вақте ки ханӯз ҳат пайдо нашуда буд, навъҳои гуногуни муошират аз тариқи гуфтор густариш меёфт, ки минбаъд муҳаққиқони соҳа онро «фолклор» номиданд.

Аз В. Томси англис сар карда, то А. Дандес, В. Аникин ва даҳҳо дигарон дар атрофи ин истилоҳи илмӣ баҳс намудаанд ва онро ҳамчун ҳикмати халқ, сарвати гуфтори мардум, фарҳанги суннатӣ шарҳ додаанд. Гуфтаанд, ки дар осори фолклорӣ ҳамчун адабиёти гуфторӣ орзую ормон, афкори зебоишиносӣ, мушоҳидаҳои иҷтимоӣ ва таърихӣ, боварҳои қавмӣ, иртиботи ҷамъиятии одамон ва амсоли ин тасвир шудааст. Профессор Р. Раҳмонӣ дар китоби «Фолклори тоҷикон: дарсо аз адабиёти гуфторӣ» (2011) дар бораи истилоҳи фолклор дар фолклоршиносии ҷаҳон ба таври муфасссал маълумот додааст, ки он дар кишвари мо низ ҳамчун риштаи мустақил ҷойгоҳи худро пайдо намудааст [7, с. 14-29].

Бинобар ин, агар ба таърихи омӯзишу таҳқиқи як ҷанбаи муҳими фаъолияти мардуми тоҷик – фолклор, ки тарҷимаи таҳтулафзаш аз забони англисӣ дониши мардум, ҳикмати халқ аст, назар андозем, таҳқиқгарони асосии он дар қарнҳои XIX ва ибтидои асри XX, асосан, олимони миллатҳои дигар мебошанд. Танҳо дар солҳои бистуми қарни XX барои гирдоварию таҳқиқи матнҳои фолклорӣ пажӯҳишгарони тоҷик шурӯъ намуданд, ки инро дар мисоли гирдоварӣ ва таҳлили забону адабиёти шифоҳии мардуми Бадахшон низ бармало мушоҳида кардан мумкин аст.

Маҳз дар ҳамин давра гирдоварӣ ва нашри фолклор аз тарафи муҳаққиқони тоҷик вусъат ёфта, барои ифода намудани фолклор аз истилоҳоти “Адабиёти халқ”, “Адабиёти мардум”, “Адабиёти омиёна”, “Адабиёти даҳанаки”, “Адабиёти гуфторӣ”, “Адабиёти шифохӣ”, “Эҷодиёти даҳонӣ, шифохӣ, лафзӣ” истифода шуда, теъдоди пажӯҳишгарон рӯ ба афзоиш мениҳад ва минбаъд ҳатто фанне бо номи “Фолклори тоҷикон” дар барномаи таълимии мактабҳои олии филологӣ ворид мегардад [1; 4; 5; 7].

Яке аз гирдоварандагон ва таҳлилгарони адабиёти лафзии мардуми Бадахшон, бо ифодаи устод Садриддин Айни “адабиёти халқ”, ки ҷавононро барои ҷамъоварию он ҳидоят менамуданд, аз солҳои 60-уми асри бистум, профессор Нисормамад Шакармамадов

мебошад, ки дар таҳқиқи он саҳми босазо дорад ва яке аз мутахассисони шинохтаи мактаби фолклоршиносии тоҷик маҳсуб меёбад. Дар урфият барҳақ мегӯянд:

Ҳар касеро баҳри коре сохтанд,
Меҳри онро дар дилаш андохтанд.

Ин суҳанон айнан ба фолклоршиносии варзида, доктори илми филология, профессор Н.Шакармамадов низ тааллуқ дорад. Вай, дар айни замон, ҳамчун бунёдгузори мактаби тарбияи мутахассисони баҳши забонҳо ва адабиёти шиғоҳии мардуми Бадахшон шинохта шуда, бештар аз 300 асару мақолаҳои илмӣ-таҳқиқотӣ ва маҷмуаҳои фолклории илмӣ-оммавию интишор намудааст, ки дар омӯзиши тамаддуни мардуми Бадахшон аҳаммияти калон дошта, аз тарафи муҳаққиқони дохилӣ ва хориҷӣ баҳои баланд гирифтааст.

Аз таҳқиқи фолклоршиносон маълум аст, ки гирдоварӣ ва баррасии адабиёти гуфторӣ аз солҳои 20 оғоз гардид, дар солҳои 1950-1991 инкишоф ёфт. Дар ҳамин давра илми фолклоршиносии тоҷик шакл гирифт ва раванг пайдо кард” [1; 7].

Ҳақиқатан, муҳаққиқони фолклоршиносии миллӣ маҳз дар ҳамин даврон фаъолияти илмиашонро ривож дода, дар қатори дигар пажӯҳишгарони мардумшиносӣ дар гирдоварӣ, нашр ва таҳқиқи адабиёти гуфторӣ саҳми муносиб гузоштаанд. Аз ҷумла, тамоми фаъолияти илмиву эҷодии профессор Нисор Шакармамадов пурра ба таҳқиқ ва омӯзиши фолклор ва адабиёти халқҳои Бадахшон бахшида шуда, вай идомабахши қорҳои илмии олимони машҳур ба мисли И.И. Зарубин, В. Лентс, А.Н. Болдирев, Р. Амонов, В. Асрорӣ, Н. Нурҷонов ва дигарон мебошад.

Албатта, фолклор, як ҷузъи муҳими фарҳанги миллӣ мебошад. Муҳаққиқи соҳибтаҷриба Н. Шакармамадов фолклори мардуми ин минтақаро дар алоқамандии зич бо ҳаёти маънавӣ, таърих ва фарҳангии он мавриди омӯзиш қарор додааст. Дар доираҳои илмӣ Нисормамад Шакармамадовро ҳамчун олими фолклоршинос, муаллифи чандин китобҳо, гирдоварандаи наشري оммавии намунаҳои фолклорӣ, мураттиби маҷмуаҳо, муҳаррири чандин рисолаҳо, муқарризи китобҳо мешиносанд. Ҳамчунин медонанд, ки ӯ муаллифи асарҳои таърихӣ, чандин ҳикояҳои ҳаҷвӣ, тарҷумаҳо низ мебошад [ниг.: 3].

Чуноне ки аз осори муҳаққиқ бармеояд, мардуми Бадахшон осори фолклориро бо забони модарии худ ва ҳамчунин гоҳе ба забони тоҷикӣ эҷод кардаанд, ки он барои таҳқиқи муқоисавии фолклори муосири гурӯҳи забонҳои эронӣ арзишманд аст. Дар эҷодиёти Нисормамад Шакармамадов омӯзиши мавзӯҳои ашъори лирикаӣ халқӣ, жанрҳо ва хусусиятҳои бадеӣ, мавқеъ ва нақши он дар ҳаёти фарҳангии маънавии мардум дорои ҷойгоҳи марказӣ мебошад. Лирикаӣ мардумии Помир, аз як тараф, бо эҷодиёти минтақаҳои форсизабон умумияти зиёд дошта бошад, аз тарафи дигар, доир ба ташаккули образҳо ва воситаҳои ифодаи бадеӣ хусусиятҳои хоси худро дорад [12; 14].

Маҷмуаи аввалини фолклории муаллиф бо унвони “Рубоиёт ва сурудҳои халқии Бадахшон” таҳти роҳбарии фолклоршиноси шинохта, профессор Рачаб Амонов соли 1965 интишор гардид. Ин матнҳо, асосан, аз рубоиёт ва сурудҳо ба забони тоҷикӣ иборат буда, дар байни сокинони ВМКБ хеле маъмул аст. Дар ин маҷмуа 273 рубой ва дубайтӣ, 16 сурудҳои тӯёна ва ғайримаросимӣ, 12 матни сурудҳои маросимӣ оварда шудааст. Ҳамаи матнҳои рубоиёт ва сурудҳои маҷмуа аз рӯи мавзӯ гурӯҳбандӣ гардидаанд. Нашри ин мавод натавон баъди муҳофизату нигоҳдории ин нави бисёр муҳими фолклор мусоидат намуд, балки баъди тарбияи маънавии мардум, таълими арзишҳои миллӣ ва ғайри гардидани репертуари ҳофизони мардумӣ хизмати босазо намуд. Ин маҷмуа собит намуд, ки назми халқии тоҷик тӯли таърих яке аз унсурҳои хеле муҳими ҳаёти маънавии мардуми кӯҳистон будааст [ниг.:11].

Бинобар ин, олимони дар он солҳо ҷавон, доир ба навҳои гуногуни эҷодиёти халқии Бадахшон таҳқиқотҳои ҷиддии илмӣ анҷом дода, баъд дар асоси маводи ғирдовардаи худ ва муҳаққиқони дигар, соли 1969 дар мавзӯи “Назми халқии Бадахшон” рисолаи номзадӣ дифоъ кард.

Минбаъд муаллиф дар ин самт таҳқиқашро идома дод. Баъди омӯзиши тамоми паҳлуҳои назми халқии Бадахшон, аз ҷумла, аз нигоҳи жанр, шакл, мазмун, бадеият дар муқоиса бо намунаҳои назми минтақаҳои дигари кишвар мавриди таҳлили ҳамаҷониба қарор додан, соли 1975 зери унвони «Назми халқии Бадахшон» рисолаи худро дар шакли китоби алоҳида нашр намуд [ниг.: 12].

Дар ин китоб, ки муҳаррири масъулаш академик Рачаб Амонов мебошад, бори аввал кӯшиш ба ҳарч дода шудааст, ки аз нигоҳи илмӣ мавқеъ ва нақши назми халқии мардуми тоҷик дар муқоиса бо сурудҳои ба забонҳои бадахшонӣ эҷодшуда, бахусус дар забонҳои шуғнонию рӯшонӣ, дар ҳаёти маънавии мардуми Кӯҳистони Бадахшон таҳлил гардад. Ин яке аз аввалин таҳқиқотҳои нисбатан мукамал дар омӯзиши фолклори мардуми Бадахшон мебошад, ки дар асоси маъхазу манбаъҳои фолклорӣ, ки аксарияташон аз тарафи ҳуди муаллиф аз ноҳияҳои Рӯшон, Шуғнон ва Ишкошим ҷамъоварӣ шуда буданд, анҷом дода шудааст. Дар ин рисола хусусияти муҳимтарини эҷодиёти гуфтори мардуми ин минтақа ва омилҳои бавҷудоварии он, ки дузабонӣ аст, собит гардидааст. Ҳамзамон муаллиф дар ин рисола суннатҳои маросими тӯйҳои мардуми минтақаро мавриди таҳлил қарор дода, доир ба мавқеи устувори сурудҳо ба забони тоҷикӣ маълумоти васеъ додааст. Тибқи ишораи муҳаққиқ, фолклоршиносон бо падидаи адабӣ будани эҷодиёти шифоҳии халқ маҳдуд нагардида, онро ҳамчун падидаи суннатии фарҳангӣ мавриди таҳлилу баррасӣ қарор медиҳанд [ниг.: 12].

Қобили қайд аст, ки муаллиф қорҳои дар соҳаи фолклор гузаронидаи олимони И.И. Зарубин, А.Н. Болдирев, шоир Тилло Пулодӣ ва дигар муҳаққиқонро идома дода, ба омӯхтани масъалаҳои афзалият додааст, ки ба андозаи зарурӣ таҳқиқ нашуда буданд.

Яке аз жанрҳои, ки дар эҷодиёти халқии мардуми Бадахшон хеле серистеъмол аст, ин “даргилик” мебошад. Он ҳанӯз дар қарни 18

таваҷҷуҳи муҳаққиқони хориҷиро ба худ ҷалб карда, соли 1895 бо ибтиқори шарқшиноси шинохтаи рус, ки дар омӯхтани таърихи адабиёти тоҷик саҳми босазо гузоштааст, К.Г.Залеман, намунаҳои он ҷоп шуда буданд. Н. Шакармамадов воқеъбинона таъкид намудааст, ки ба тадқиқи назми халқи Бадахшон И.И.Зарубин ибтидо гузоштааст ва минбаъд онҳое, ки дар бораи он аз ягон ҷиҳат изҳори ақида мекарданд, мулоҳизаҳои ӯро оид ба даргилик ба асос мегирифтанд. Баъди солҳо Н. Шакармамадов дар ҳамкориҳои Ҳ. Қурбонов намунаҳои зиёди даргиликро, ки бо забонҳои маҳаллӣ гирдоварӣ шуда буд, зери унвони «Даргилик» пешкаши аҳли илм ва хонандагон намуданд. Дар маҷмуа 464 намунаи ин навъи қадимтарини эҷодиёти халқи Бадахшон ба забонҳои шӯғнониву рӯшонӣ бо тарҷумаи русиашон бо тавзеҳот ва шарҳи калимоти маҳаллӣ оварда шуда, барои таҳқиқи ин жанри нодири халқӣ сарчашмаи муҳим ба ҳисоб меравад [ниг.: 13].

Нисормамад Шакармамадов дар таҳқиқотҳои ҷандинсолааш тамоми нозуқиҳои ин навъи эҷодиёти халқро, ки дар рӯзгори маънавии мардум мақоми хос дорад, кашф карда, зарурат, мавқеъ ва ҷойгоҳи онро дар ҳаёти маънавии як гурӯҳи мардуми Бадахшон муайян намуд. Рисолаи “Даргилик – жанри махсуси фолклор” аз чор фасл иборат буда, дар он тамоми ҷанбаҳои ин жанр, аз ҷумла, таърихи пайдоиш, интишор, хусусиятҳои бадеиву забонӣ ва мавзую мундариҷаи он бо далелҳои илмӣ таҳлил гардидааст [ниг.: 13].

Доираи таҳқиқоти Нисормамад Шакармамадов серсоҳа буда, вай доир ба омӯзишу ҷамъоварӣ ва таҳқиқи интишори жанри дигари фолклорӣ – зарбулмасалу мақолҳо ҳам корҳои назаррасро анҷом додааст. Мисли дигар жанрҳо, ин навъи фолклор дар Вилояти Мухтори Кухистони Бадахшон ба ду забон, ҳам забонҳои маҳаллӣ ва ҳам забони тоҷикӣ ривҷу маъмул буда, робитаҳои фарҳангӣ, маърифатӣ ва забонии мардуми ин минтақаро бо тамоми минтақаҳои форсизабонон ва халқҳои дигар нишон медиҳад. Бо ибтиқори муҳаққиқ соли 1979 маҷмуаи фолклорӣ бо номи “Зарбулмасал ва мақолҳои Бартанг” интишор гардид, ки он намунаҳои ин жанри маъмули водии Бартангро фаро гирифта буд. Таҳлилҳо шаҳодат медиҳанд, ки дар зарбулмасалу мақолҳо ҳофиза, ҷаҳони маънавӣ ва арзишҳои ахлоқии халқ пурра ифода ёфтааст. Муаллиф таҳқиқоти худро дар солҳои минбаъда такмил дода, соли 1992 маҷмуаи “Фолклори мардуми Помир”-ро ба нашр расонд. Маводи он аз 1486 варианти 590 матни зарбулмасалҳову мақолҳои аслии ба забонҳои шӯғнониву рӯшонӣ ва тоҷикӣ иборат буда, дар ин минтақаи Тоҷикистон хеле серистеъмоланд. Ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ тарҷума шудани он ва овардани ду намуди луғат – алифбой ва ҷандомад, ҷанбаи илмӣ маҷмуаро пуркуват намудааст [ниг.: 9].

Соли 1993 муаллиф маҷмуаеро бо номи “Сурудҳои тӯйии Помир” ба нашр расонд, ки 86 матни сурудҳои ҳоси маросими тӯйиро фаро гирифта, матни сурудҳо аз 25 ғӯянда сабт шудааст. Муаллиф сурудҳоро ба 8 бахш, аз ҷумла “Сурудҳои ҳоси оину лаҳзаҳои тӯй”, “Арӯсбарон”, “Сурудҳои панҷхарфа”, “Сурудҳои чорхарфа”, “Сурудҳои духарфа”, “Сурудҳои шӯҳ”, “Сурудҳои ширинкорон”, “Шоирҳо” ҷудо кардааст, ки барои таҳлили минбаъдаи сурудҳо ва ба

таври муқоисавӣ омӯхтани матнҳои дигар кумаки амалӣ мерасонад. Умуман, ин маҷмуа ҳам аҳамияти илмӣ ва ҳам аҳамияти амалӣ дорад [ниг.: 14].

Соли 2005 ба идомаи корҳои пешин вай чилди дуҷуми фолклори мардуми Бадахшонро зери унвони “Фолклори Помир” аз рӯи таҷрибаи нави фолклоршиносӣ таҳия ва интишор намуд. Ин маҷмуаи илмӣ намунаҳои матнҳои асотир, ривоят ва нақлҳоро дар ба мегиранд, ки ба ба таърихи рӯзгор, расму суннатҳо ва дину оини мардум иртибот дошта, тасаввуроти мардум доир ба ҳодисаҳои гуногуни зиндагӣ мебошад. Дар он 132 матни асли ва бо вариантҳои 200 матни асотир, ривоят ва нақл оварда шудааст [ниг.: 10].

Профессор Н. Шакармамадов ҳамзамон дар таҳия ва ба нашр омода кардани “Куллии фолклори тоҷик” саҳми босазо гузошта, дар тули бештар аз 40 соли фаъолият аз тамоми ғушаҳои кишвар, хусусан ВМКБ маводи зиёди фолклорӣ гирд овардааст.

Чашни “Наврӯз” яке аз чашнҳои маҳбубтарини мардуми ориёитабор мебошад, ки таҷлили он дар Бадахшон вижагиҳои худро дорад. Ин масъала ҳам аз назари эшон дар қанор намонда, дар ин бора низ рисолае таҳти унвони “Наврӯзи Бадахшон” таҳия намудааст. Дар он мавқеи ин чашни бостониро бо тобишу вижагиҳои дар ҳаёти мардуми кӯҳистон қаламдод намуда аҳамияти илмиву амалии онро нишон додааст.

Тамоми осори профессор Нисор Шакармамадов аз 13 монография, маҷмуа ва беш аз 300 мақолаҳои илмӣ ва илмию оммавӣ иборат буда, дар илми фолклоршиносии тоҷик бо заҳмати худ қорҳои шоистаеро анҷом додааст, ки дар оянда ҳаёт ва фаъолияти ӯ бояд ба таври муфассал мавриди таҳқиқи илмӣ қарор гирад.

Адабиёт

1. Асрорӣ В., Амонов Р. Эҷодиёти даҳанакии халқи тоҷик / В. Асрорӣ, Р. Амонов. – Душанбе: Маориф, 1980. – 304 с.
2. Даргилик / Мураттибон: Н.Шакармамадов, Ҳ.Қурбонов. – Душанбе: Дониш, 1987. – 144 с.
3. Кашшофи ҳикмати халқ / Мураттибон: О.Шакармамадов, Н.Шакармамадова / Муаллифони муқаддима: Н.Офаридаев, Ш.Юсуфбеков, Л.Мирзоҳасанов. – Душанбе: Дониш, 2006. – 74 с.
4. Маъсумӣ, Н. Фолклори тоҷик (Курси конспективӣ барои ғоибхонҳои институти педагогӣ) / Н. Маъсумӣ. – Сталинобод: Нашриёти давлатии Тоҷикистон, 1952. – 114 с.
5. Раҳимов, Д. Фолклори тоҷик / Д. Раҳимов. – Душанбе: Эҷод, 2009. – 264 с.
6. Раҳмон Э. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» // 21.12.2021 / <http://prezident.tj/node/27417>.
7. Раҳмонӣ Р. Фолклори тоҷикон: дарсҳо аз адабиёти гуфторӣ / Р.Раҳмонӣ. – Душанбе: МДМТ, 2021. – 544 с.
8. Сурудҳои тӯии Помир / Мураттиб ва ҳозиркунандаи ҷоп: Н.Шакармамадов. – Хоруғ: Помир, 1993. – 120 с.

9. Фолклори мардуми Помир. Чилди 1. Зарбулмасал ва мақолҳои сокинони Шуғнон ва Рӯшон. / Тартибдиханда Н.Шакармамадов. Душанбе: Дониш, 1992.

10. Фолклори Помир / Мураттиб, муаллифи сарсухан ва тавзеҳот Н. Шакармамадов. – Душанбе, 2005. – 432 с.

11. Шакармамадов Н. // Рубоиёт ва сурудҳои Бадахшон / Тартибдиханда: Н.Шакармамадов / Мухарири масъул Р.Амонов. – Душанбе: Ирфон, 1965. – С. 3-9.

12. Шакармамадов Н. Назми халқии Бадахшон. / Н. Шакармамадов. – Душанбе: Дониш, 1975. – 128 с.

13. Шакармамадов Н. Даргилик – жанри махсуси фолклор / Н. Шакармамадов. – Душанбе: Дониш, 1993. – 216 с.

14. Шакармамадов Н. Сурудҳои туйи Помир / Н. Шакармамадов. – Хоруғ, 1993. – 212 с.

15. Шакармамадов Н. Жанровые и типологические особенности народной лирики Бадахшана. Специальность: 10.01.09. – фольклористика. Автореферат диссертации в виде научного доклада на соискание ученой степени доктора филологических наук / Н. Шакармамадов. – Душанбе. 1997. – 66 с.

16. Шакармамадов Н., Шакармамадов О. Наврӯзи Бадахшон (Расму оинҳо) / Н. Шакармамадов, О. Шакармамадов. – Хоруғ: Маърифат, 2003. – 48 с.

Орумбекзода Шамсиддин

НИСОР ШАКАРМАМADOV И ВОПРОСЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ФOLKЛORA БАДАХШАНА

После обретения Таджикистаном независимости исследование культурного наследия, быта и творчества известных личностей во всех сферах – научной, литературной, культурной, политической, исторической и других сферах – как «национальных ценностей» стало очень важным и изученным. В этом процессе можно сказать, что очень важно изучать ценное наследие ученых, писателей и известных деятелей всех эпох, внесших неоценимый вклад в развитие отечественной науки и культуры.

Одним из собирателей и аналитиков устной литературы таджикского народа, в том числе Бадахшана, является профессор Нисормамад Шакармамадов, внесший значительный вклад в исследование таджикской фольклорной литературы и считающийся одним из известных специалистов таджикской фольклорной школы. Профессор Н. Шакармамадов известен в научных кругах как фольклорист, автор нескольких книг, собиратель публичных изданий образцов фольклора, составитель сборников, редактор нескольких диссертаций и рецензент нескольких книг. Он является одним из активных создателей фольклорного фонда Института языка и литературы АН РТ и фонда памироведения Института гуманитарных наук Памирского филиала АН РТ. В данной статье рассматривается творческая деятельность профессора Шакармамадова Н. и его вклад в исследование фольклора Бадахшана.

Ключевые слова: Нисор Шакармамадов, фольклор, фольклор Бадахшана, свадебные песни, устная литература, народные обряды.

Orumbekzoda Shamsiddin

NISOR SHAKARMAMADOV AND THE PROBLEM OF FOLKLORE STUDY IN BADAKHSHAN

In the period of independence of Tajikistan the study of the cultural heritage, traditional life and work of famous personalities in all areas - scientific, literary, cultural, political, historical and other fields - as the "national values" became very important.

One of the prominent Tajik researchers of the oral literature of the Tajik people, including Badakhshan, is professor Nisormamad Shakarmamadov, who made a significant contribution to the study of Tajik folklore and oral tradition of the people of Badakhshan. He was considered one of the well-known specialists of the Tajik folklore studies who has his scientific school. Nisormamad Shakarmamadov is known in scientific circles as a folklorist, author of several books, collector of public editions of folklore samples, compiler of collections, editor of several dissertations and reviewer of several books. He is one of the active establishers of the Folklore Fund of the Rudaki Institute of Language and Literature of the National Academy of Sciences of the Republic of Tajikistan and the Fund of Pamir studies of the Institute of Humanities of the Pamir branch of the National Academy of Sciences of the Republic of Tajikistan.

This article discusses the creative activity of professor N. Shakarmamadov and his contribution to the study of the folklore of Badakhshan.

Keywords: Nisor Shakarmamadov, folklore studies, Badakhshan, wedding songs, folk oral literature, rituals.

ТДУ: 9тоҷик+37тоҷик+008+006.9+72тоҷик

**Комилзода Шариф,
Акобирова Мохира,
Наимов Саломиддин**

РУШДИ ФАРҲАНГИ МИЛЛӢ ДАР ВИЛОЯТИ ХАТЛОН ДАР ДАВРОНИ ИСТИҚЛОЛ

Дар таҳқиқот дар заминаи таҳлили маводи бойгонӣ рушди муассисаҳои иҷтимоӣ-фарҳангии шаҳру ноҳияҳои вилояти Хатлон дар даври соҳибистиклолии кишвар мавриди омӯзиш қарор гирифтааст.

Дар даври истиқлол аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии шаҳру ноҳияҳои вилояти Хатлон барои рушди нумӯи фарҳанги миллӣ тадбирҳои мушаххас андешида шуда, тавассути татбиқи барномаҳои давлатӣ як қатор корҳои назаррас дар самти бунёди азнавсозӣ, таҷдиди инфрасохтор, таҳкими пояҳои моддию техникаи муассисаҳои соҳаи фарҳанг ва таъмини онҳо бо таҷҳизоти муосир, таъмиру тармим ва барқарорсозии ёдгориҳои таърихиву фарҳангӣ роҳандозӣ шуданд.

Бештари биноҳои хуштарҳу замонавӣ муассисаҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар қаламрави ҷумҳурӣ маҳз бо дастуру ҳидоятҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бунёд шуда, мавриди истифода қарор мегиранд ва ин иқдоми наҷибонаи Сарвари давлат нишонаи баланди эҳтирому садоқат ва арҷгузори самимонаи ӯ ба санъати фарҳанги миллати тоҷик мебошад.

Дар таҳқиқот, ҳамчунин оид ба омӯзиши дастоварду норасоиҳои фаъолияти муассисаҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ, аз қабili қасрҳои фарҳанг, богҳои фарҳангӣ-фарогатӣ, осорхонаҳо ва вазъи таъмиру барқарорсозии ёдгориҳои таърихиву фарҳангӣ дар шаҳру ноҳияҳои вилояти Хатлон таваҷҷуҳ зоҳир карда шудааст. Дар даври истиқлол нисбат ба даври шӯравӣ дар шаҳру ноҳияҳои вилояти Хатлон шумораи осорхонаҳои таърихиву кишваршиносӣ зиёд ва сатҳу сифати хизматрасонӣ ва ҷалби тамошобинон ба осорхонаҳо беҳтар шудааст.

Калидвожаҳо: *истиклолият, фарҳанги миллӣ, муассисаҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ, богҳои фарҳангӣ-фарогатӣ, осорхона, ёдгориҳои таърихӣ-фарҳангӣ, санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ, вилояти Хатлон.*

Соҳибистиклолии кишвар барои рушди нумӯи соҳаҳои ҳаёти ҷомеа, баҳусус соҳаи фарҳанг тамоми шароитҳоро муҳайё сохт. Қабл аз ҳама, қабул шудани як қатор санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ, аз қабili қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таъбу наشر» (1993) «Дар бораи фарҳанг» (1997), «Дар бораи театр ва фаъолияти театрӣ» (2002), «Дар бораи иттилоот» (2002), «Дар бораи ҳунарҳои бадеии халқӣ» (2003), «Дар бораи фаъолияти китобдорӣ» (2003), «Дар бораи осорхонаҳо ва фонди осорхонаҳо» (2004, 2012), «Дар бораи ҳифз ва истифодаи объектҳои мероси таърихӣ фарҳангӣ» (2006), «Дар бораи нусхаи ҳатмии ҳуҷҷатҳо» (2011), «Дар бораи фаъолияти ноширӣ ва

полиграфӣ» (2016), «Дар бораи берун баровардан ва ворид намудани сарватҳои таърихию фарҳангӣ» (2019), барномаҳои давлатии «Барномаи рушди фаъолияти китобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015» (2005), «Барномаи компютеркунонии муассисаҳои таълимии фарҳанг ва санъати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2007-2010» (2006), «Барномаи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2008-2015» (2007), «Барномаи давлатии компютеркунонии китобхонаҳои давлатию оммавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2013» (2010), «Барномаи давлатии рушди мусиқии касбӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (2010), «Барномаи давлатии ҳифзи мероси таърихию фарҳангӣ барои солҳои 2012-2020» (2011); «Барномаи рушди санъати сирк дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2013 -2017» (2012); «Барномаи ҳифзи мероси фарҳангии ғайримоддии халқи тоҷик барои солҳои 2013-2020» (2012), «Барномаи давлатии рушди муассисаҳои фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016–2020» (2015) ва дигар асноди меъёриву ҳуқуқӣ барои ба танзимдарории фаъолияти муассисаҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар шароити соҳибистиклолии кишвар, тақвияти заминаи моддию техникаи онҳо, бунёди инфрасохтори нави фарҳангӣ, татбиқи ҳуқуқи озодиҳои конститутсионии шаҳрвандон чӣхати озодона истифода кардани дастовардҳои фарҳанги миллӣ ва умумибашарӣ заминаи ҳуқуқӣ муҳайё сохта, ба рушду нумуи фарҳанги миллӣ мусоидат карданд.

Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилояти Хатлон дар таъя ба санадҳои меъёриву ҳуқуқии қабулшуда, тӯли солҳои соҳибистиклолии кишвар чӣхати татбиқи як қатор барномаҳои давлатии соҳаи фарҳанг дар микёси вилояти Хатлон саҳми муносиб гузоштааст. Ҳамзамон, муассисаҳои иҷтимоӣ-фарҳангии вилоят фаъолияти худро тибқи «Барномаи рушди фарҳанг дар вилояти Хатлон барои солҳои 2016-2025», ки бо қарори Раиси вилояти Хатлон аз 15 марти соли 2016 тасдиқ карда шудааст, ба роҳ мондаанд.

Дар доираи барномаҳои тасдиқшуда тӯли солҳои сипаригардида дар самти бунёду азнавсозӣ, таҷдиди инфрасохтор, таҳкими пояҳои моддию техникаи муассисаҳои соҳаи фарҳанг ва таъмини онҳо бо таҷҳизоти муосир чораҳои мушаххас андешида шудаанд. Аз ҷумла, соли 2017 дар ноҳияи Темурмалик – Қасри фарҳанг [6], соли 2018 дар ноҳияи Балҷувон – Қасри фарҳанг [7], соли 2019 дар ноҳияи Данғара – Қасри фарҳанг [8], соли 2020 дар шаҳри Бохтар – Кохи фарҳанг ва иттилоот, дар ноҳияи Шаҳритус – Боғи фарҳангӣ-фароғатӣ [9], соли 2021 дар ноҳияи Фархор – Қасри фарҳанг, дар ноҳияи Дӯстӣ – Осорхона, дар ноҳияи Данғара – Боғи Парчами давлатӣ ва Боғи Симурғ, дар ноҳияҳои Фархору Балҷувон – боғҳои фарҳангӣ-фароғатӣ, дар ноҳияи Восеъ – Боғи Парчами давлатӣ ва Гулгашти ба номи Рӯдакӣ ва ғайраҳо бунёд ёфтаанд [10].

Тибқи маълумотномаи Раёсати фарҳанги Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилояти Хатлон, айни ҳол дар вилоят 492 китобхона, 286 клуб, 35 боғи фарҳангӣ, 22 осорхона, 25 мактаби бачагонаи мусиқӣ, 11 ансамбли тарона ва рақс, 1 ансамбли рақсии “Ситора”, 3 театри касбӣ, 5 театри халқӣ, 3 ансамбли касбии вилоят,

инчунин 3 филармонияи халқӣ дар ноҳияҳои Ҳамадонӣ, Кӯшонӣ ва Восеъ фаъолият намуда, дар хизмати халқ мебошанд [26].

Дар даврони истиқлол аз ҷониби мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилояти Хатлон ва мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии шаҳру ноҳияҳои вилоят дар самти азнавсозии инфрасохтори соҳаи фарҳанг, бунёди иншоотҳои нави муассисаҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ, таъмиру тармими бинои осорхонаву китобхонаҳо, клубу хонаҳои маданият, барқарорсозии ёдгориҳои беназири таърихиву фарҳангӣ, як қатор корҳои назаррасу шоёнӣ таҳсин амалӣ шудаанд. Масалан, ҷунони таҳлили маълумоти пешниҳодшуда нишон медиҳад, танҳо тӯли се соли охир (2019-2021) дар шаҳру ноҳияҳои вилояти Хатлон 49 объекти фарҳангӣ, яъне қасрҳои фарҳангу осорхонаҳо, клубу китобхонаҳо, гулгашту боғҳои фарҳангӣ-фароғатӣ, қалъаю мақбара ва мавзеҳои таърихӣ бунёд, барқарору азнавсозӣ ва таъмиру тармим гардидаанд [24].

Имрӯз дар вилояти Хатлон 931 ёдгории хусусияти таърихӣ, фарҳангӣ, бостонӣ ва меъмориюш (аз ҷумла 721 адад ёдгории бостонӣ, 124 адад ёдгории меъморию ва 86 адад ёдгории монументалӣ) мавҷуд аст, ки аз ҷумлаи онҳо: 9 ёдгори дар ноҳияи Абураҳмони Ҷомӣ, 37 ёдгори дар ноҳияи Балҷувон, 17 ёдгори дар ноҳияи Бохтар, 20 ёдгори дар ноҳияи Вахш, 118 ёдгори дар ноҳияи Восеъ, 158 ёдгори дар ноҳияи Данғара, 17 ёдгори дар ноҳияи Дӯстӣ, 57 ёдгори дар ноҳияи Ёвон, 38 дар шаҳри Кӯлоб, 7 ёдгори дар ноҳияи Кӯшонӣ, 54 ёдгори дар ноҳияи Кубодиён, 48 ёдгори дар ноҳияи Муъминобод, 17 дар шаҳри Норақ, 31 ёдгори дар ноҳияи Носири Хусрав, 24 ёдгори дар ноҳияи Панҷ, 40 ёдгори дар ноҳияи Темурмалик, 60 ёдгори дар ноҳияи Фархор, 66 ёдгори дар ноҳияи Ховалинг, 20 ёдгори дар ноҳияи Хуросон, 16 ёдгори дар ноҳияи Ҳамадонӣ, 12 ёдгори дар ноҳияи Ҷалолиддини Балхӣ, 13 ёдгори дар ноҳияи Ҷайхун, 16 ёдгори дар ноҳияи Шамсиддин Шохин, 36 ёдгори дар ноҳияи Шаҳритус ҷойгир гардидаанд [27].

Дар даврони истиқлол 13 мақбараи бостонӣ – Мир Сайид Али Ҳамадонӣ дар шаҳри Кӯлоб, Мир Саид Ҷалолиддини Гулдаста дар ноҳияи Муъминобод, Хоҷаи Нур дар ноҳияи Муъминобод, Хоҷа Машҳад дар ноҳияи Шаҳритус, Ҳасан Шохӣ Хомуш дар ноҳияи Муъминобод, Имом Зайналообуддин дар ноҳияи Дӯстӣ, Хоҷа Абуисҳоки Хатлонӣ дар шаҳри Кӯлоб, Шох Неъматуллои Зарробӣ дар ноҳияи Балҷувон, Мавлоно Тоҷиддин дар ноҳияи Данғара, Мавлоно Обиддин дар ноҳияи Данғара, Шайх Ёрмуҳаммади Балхӣ дар ноҳияи Шамсиддин Шохин, Султон Увайси Қаранӣ дар ноҳияи Ховалинг, Хоҷӣ Хусайни Кангуртӣ дар ноҳияи Темурмалик ва Қалъаи асримиёнагии Шохони Хатлон Хулбук дар ноҳияи Восеъ тармиму таъмир ва барқарор карда шудаанд [27].

Хурсандибахш аст, ки барои ворид намудан ба феҳристи мероси умумиҷаҳонии ЮНЕСКО дар ҷаҳор ёдгории нодири таърихӣ дар ҳудуди вилояти Хатлон воқеъбуда, аз ҷумла Қалъаи Хулбуки ноҳияи Восеъ, шаҳраки Таҳти Сангини ноҳияи Кубодиён, Мадрасаи Хоҷа Машҳади ноҳияи Шаҳритус ва Дайри буддоии Аҷинатепшаи ноҳияи Вахш қаторҳои пажӯҳишӣ ва илмӣ-таҳқиқотӣ ба анҷом расида, ҳуҷҷатҳои зарурӣ тайёр карда шудаанд [31].

Ёдгориҳои таърихӣ шаҳру ноҳияҳои вилоят, ба монанди бошишгоҳи «Бешаи палангон», мақбараи Имом Зайналобиддини ноҳияи Дӯстӣ, қалъаи Мир, шаҳраки «Тахти Сангин», масҷиди Яртигумбаз, масҷиди Гузари болои ноҳияи Кубодиён, маҷмааи бостонии «Бибихонум»-и шаҳри Бохтар, мавзеи бостонии табиӣ «Чилучорчашма»-и ноҳияи Носири Хусрав ва Дайри Ачинатеппаи ноҳияи Вахш, мамнӯъгоҳи Ҳазрати Султон Увайси Қаранӣ ва мақбараи Хоҷа Айюби Ансории ноҳияи Ховалинг, қалъаи Муъминобод, мақбараи Домулло Икром, Хумдони Сармайдон, оромгоҳи деҳаи Ғеши ноҳияи Муъминобод, оромгоҳи Сари қалъа, мақбараи Хоҷа Шакиқи Балхӣ, мақбараи Мавлоно Точиддин, мақбараи Мавлоно Обиддин, мақбараи Хоҷаи Заррини ноҳияи Данғара, мақбараи Мир Сайид Алии Ҳамадонии шаҳри Кӯлоб ба расмӣ дароварда шуда соҳиби сертификат мебошанд [31].

Дар даврони соҳибистиклолӣ дар қаламрави вилояти Хатлон чихати бунёди боғҳои фарҳангӣ-фароғатӣ бо ибтиқори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилоят тадбирҳои мушаххас андешида шуданд. Аз ҷумла, солҳои 2018-2019 дар шаҳрҳои Бохтару Кӯлоб ва Левакенту Норақ ва ноҳияҳои Ҷалолиддини Балхӣ, Вахш, Восеъ, Данғара, Хуросон, Абдурахмони Ҷомӣ, Шаҳритуз, Фархор, Ҳамадонӣ, Носири Хусрав ва Панҷ аз ҷониби мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии шаҳру ноҳияҳо ва соҳибкорон боғҳои фарҳангӣ бунёду таъмир ва азнавсозӣ карда шудаанд [7, с. 8].

Қобили қайд аст, ки маросими ифтитоҳи биноҳои хуштарху замонавии бештари муассисаҳои иҷтимоӣ-фарҳангии навбунёд дар шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ бо иштироки бевоситаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон баргузор мегардад ва ин иқдоми наҷибонаи Сарвари давлат нишонаи баланди эҳтирому садоқат ва арҷгузориҳои самимии ӯ ба санъату фарҳанги миллати тоҷик мебошад. Масалан, рӯзи 22 сентябри соли 2020 бо иштироки Президенти мамлакат Боғи фарҳангӣ-фароғатии «Тус»-и ноҳияи Шаҳритус бо масоҳати 3,17 гектар дар доираи нақша-чорабиниҳо бахшида ба 30-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дастгирии Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии ноҳия ва соҳибкорон пурра таъмиру азнавсозӣ гардидааст, ба истифода дода шуд. Дар маркази боғ мучассамаи қаҳрамони ҳамоисвӣ – Тус, ки дар «Шоҳнома»-и шоири бузурги тоҷик Абулқосим Фирдавсӣ ёдоварӣ мешавад, гузошта шудааст. Амфитеатри боғи мазкур пас аз таъмиру азнавсозӣ бо 400 ҷойи нишаст ба истифода дода шудааст, ки барои баргузориҳои барномаҳои фарҳангӣ макони мувофику муносиб мебошад. Барои истироҳату фароғати сокинону меҳмонони ноҳияи Шаҳритус дар боғи фарҳангӣ-фароғатӣ атракционҳои гуногун низ насб гардидаанд [16]. Нимаи дуими ҳамаи рӯз Пешвои миллат дар маркази шаҳри Бохтар гулгашти «70-солагии азхудкунии Водии Вахш» ва Нишони давлатиро ифтитоҳ карданд. Дар бунёди ин гулгашт саҳми Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии шаҳри Бохтар ва соҳибкорони ватанӣ калон аст. Дар тарафи ростии наҳр Нишони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо баландии 30 метр ва ҳуди нишон ба андозаи 2,6 метр бо санги хоро оро

ёфта, сохта шудааст. Дар майдони боғ гулу буттаҳои ороишӣ, гулҳои мавсимӣ ва дарахтони нодири ороишӣ шинонида шудааст. Майдони гулгашти «70-солагии азхудкунии Водии Вахш» ва ҳам назди Нишони давлатӣ ба як макони хушбоду ҳаво бо манзараҳои дилкаш ба мавзеи сайру гашти сокинону меҳмонон табдил ёфта, барои баргузор намудани чорабиниҳои гуногуни фарҳангӣ имкон фароҳам овардааст [30].

Ҳамзамон ҳуди ҳамон рӯз бо иштироки Президенти мамлакат дар шаҳри Левакент, дар ҳудуди Боғи фарҳангӣ-фароғатӣ Парчами давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо баландии 41 метр мавриди истифода қарор дода шуд. Бари матои Парчам 6 метр ва дарозии он 12 метр мебошад. Дар ободонии атрофи иншоот қормандони зерсохторҳои мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ ва соҳибқорони маҳаллии шаҳри Левакент саҳми муносиб гузоштаанд [4].

16 июни соли 2021 Президенти мамлакат дар деҳаи Баҳори деҳоти Оксуи ноҳияи Данғара боғи фарҳангӣ-фароғатии «Симурғ»-ро мавриди баҳрабардорӣ қарор доданд. Боғи фарҳангӣ-фароғатии «Симурғ» аз ҷониби соҳибқори ватанӣ Ромиш Салимов дар масоҳати 7 гектар, бо дарназардошти талаботи муосир ва санъати баланди меъмории бунёд карда шудааст. Дар ҳудуди боғ майдончаҳои варзишӣ, майдончаи бозии кӯдакон ва наврасон, маркази ҷавонон ва барои доир намудани барномаҳои фарҳангӣ нуқтаи махсус сохта шуда, баҳри истироҳату фароғати кӯдакон 12 атраксиони замонавӣ насб гардидааст. Дохили боғи фарҳангӣ-фароғатӣ пурра сабззор гардида, ҳудуди боғро 18 ҷаввораи хурду бузург, ки бо шаклу услуби хоси меъмории бунёд шудааст, зебу зиннат ва шаҳомати бузург мебахшад. Ҳамчунин дар дохили боғ композитсияҳои бадеӣ - ҳайкалҳои палангу уштур, гавазну оҳу, санҷоб, кабк, товус ва дигар ҳайвоноти парандагон насб карда шудааст. Мӯҷассамаи қаҳрамонони филмҳои тасвирии кӯдакона, кузаву хумҳои сафолӣ бо гулу буттаҳои нодир ороёфта, ба ҳусни боғ зебогии дучанд зам намудааст [23].

23 сентябри соли 2021 Сарвари давлат дар ноҳияи Темурмалик Боғи фарҳангӣ-фароғатии ба номи Бобоҷунус Худойдодзода пас аз таъмиру азнавсозӣ мавриди баҳрабардорӣ қарор доданд. Боғ дар масоҳати 20 ҳазору 750 метри мураббаъ азнавсозӣ карда шуда, дар он барои истироҳату фароғати сокинону меҳмонони ноҳия шароити мусоид фароҳам оварда шудааст. Дар иншооти мазкур барои ташкил ва баргузор намудани чорабиниҳои фарҳангӣ, мусобиқаҳои варзишӣ ва истироҳати сокинон шароити мусоид фароҳам оварда шудааст. Аз ҷумла, қомат афростани амфитеатри зебову замонавӣ барои гузаронидани консерту дигар чорабиниҳо имконият фароҳам намудааст. Дар ҳудуди боғ атраксионҳои дилхушӣ барои кӯдакону наврасон ва дар масоҳати 500 метри мураббаъ майдони алоҳидаи бозиҳои гуногун ташкил гардидааст [28].

Бо иштироки Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон санаи 1 октябри соли 2021 дар шаҳраки Москваи ноҳияи Мир Сайид Алиӣ Ҳамадонӣ Боғи фарҳангӣ-фароғатӣ баъди навсозӣ мавриди истифода қарор дода шуд. Масоҳати боғ 6 гектарро ташкил медиҳад. Бо саҳми соҳибқор Амирҳамза Бекназаров бинои «Амфитеатр» бо тарҳи санъати миллии меъмории навсозӣ гардида, дар девори он

мусаввараҳои таърихӣ ва ниёғони пурифтихори миллати кӯҳантамаддуни тоҷик ҳаққокӣ шудааст. «Амфитеатр» дорои 1500 ҷойи нишаст буда, барои баргузориҳои чорабиниҳои фарҳангӣ шароити мусоид дорад. Ҳамчунин бинои Осорхонаи таърихӣи ноҳияи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ, ки дар шафати Боғи фарҳангӣ-фароғатӣ ҷойгир аст, баъди навсозии пурра дар он шароити мусоиди нигоҳдориҳои ёдгориҳои таърихӣ фароҳам гардид. Осорхона дорои се толор буда, дар онҳо зиёда аз 550 бозёфти таърихӣ куҳандошта, аз ҷумла намунаҳои ҳунари мардумӣ, нигораҳо ва расму мусаввараҳо ҳифзу нигоҳдорӣ мешаванд [13].

Ҳамзамон ҳуди ҳамаи рӯз Пешвои миллат дар шаҳраки Москваи ноҳияи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ аз Филармонияи мардумӣ ба номи Одина Ҳошим, ки ба муносибати таҷлили бошукӯҳи ҷашни 30-солагии Истиқлоли давлатӣ бо саҳми соҳибқорони ватанӣ ва шахсони саховатпеша, бо санъати баланди меъмории миллии пурра таъмиру навсозӣ гардидааст, боздид намуданд.

Дар бино барои баргузор намудани барномаҳои гуногуни консерти ва маҳфилҳои бошукӯҳи фарҳангӣ шароити арзанда фароҳам оварда шудааст. Бо дастури бевоситаи Пешвои миллат Филармонияи мардумӣ ба номи Одина Ҳошим гузошта шуд. Дар як гӯшаи бинои Филармония осорхона таъсис ёфтааст, ки дар он маҳсули офаридаҳои Ҳофизи халқии Тоҷикистон Одина Ҳошим, соҳиби мусиқӣ, аксҳо аз сафарҳои ҳунари ва либосҳои ӯ ҷамъоварӣ ва ба намоиш гузошта шудааст [5].

Осорхонаҳо ҳамчун муассисаҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар ҷамъоварию коркард, ҳифзу нигоҳдорӣ ва мавриди омӯзишу тарғиб қарор додани бозёфтҳои бостоншиносӣ ва нигораҳои нодири таърихӣ саҳми назаррас доранд. Айни ҳол дар вилояти Хатлон 22 осорхона фаъолият менамоянд, аз ҷумла Осорхонаи таърихӣ кишваршиносии вилоятии ба номи «Авасто» (аз соли 30.11.2011), осорхонаҳои шаҳрҳои Бохтар (аз 10.06.1999), Кӯлоб (аз соли 20.07.2013), Леваконт (аз соли 25.05.2004), Норак (аз соли 11.10.1979) ва осорхонаҳои ноҳияҳои Ҷалолиддини Балхӣ (аз соли 20.11.1985), Абдурахмони Ҷомӣ (аз соли 1990), Хуросон (аз соли 05.11.2008), Носири Хусрав (аз соли 23.12.2012), Қубодиён (аз соли 18.10.1998), Шаҳритус (аз соли 09.05.1987), Ёвон (аз соли 21.12.1993), Темурмалик (аз соли 07.04.1990), Фархор (аз соли 09.05.1993), Ҳамадонӣ (аз соли 16.11.1981), Ховалинг (аз соли 16.03.2006), Қалъаи Балҷувон (аз соли 31.12.2014), Сари Хосор (аз соли 09.08.2011), Осорхонаи таърихӣ-кишваршиносии Балҷувон (аз соли 27.05.1980), Балҷувон, ҚБВ (аз соли 24.12.2011), Мӯъминобод (аз соли 04.10.2021) ва Дӯстӣ (аз соли 28.10.2021) [25].

Чунонки таҳлил нишон медиҳад, аксари осорхонаҳои вилояти Хатлон дар даврони истиқлол таъсис дода шудаанд, яъне аз 22 осорхонаи айни ҳол амалкунанда ҳамагӣ 7 (32,0%) осорхона дар давраи шӯравӣ ва 15 (68,0%) осорхона фаъолияти худро дар даврони истиқлолияти давлатӣ оғоз намудаанд [25].

Дар маҷмӯи соли 2021 фондҳои осорхонаҳои вилояти Хатлон 36535 адад нигораро ташкил додаанд, аз ин ҳисоб фонди Осорхонаи таърихӣ кишваршиносии вилоятии ба номи «Авасто» – 5604 адад, фонди осорхонаҳои шаҳрҳои Бохтар – 2491 адад, Кӯлоб – 458 адад,

Леваконт – 192 адад, Норақ – 4861 адад, фонди осорхонаҳои ноҳияҳои Чалолитдини Балхӣ – 3500 адад, Абдурахмони Ҷомӣ – 799 адад, Хуросон – 282 адад, Носири Хусрав – 1130 адад, Қубодиён – 3000 адад, Шаҳритус – 2799 адад, Ёвон – 249 адад, Темурмалик – 535 адад, Фархор – 822 адад, Ҳамадонӣ – 556 адад, Ховалинг – 3890 адад, Қалъаи Балҷувон – 120 адад, Сари Хосор – 940 адад, Осорхонаи таърихӣ-кишваршиносии Балҷувон – 2650 адад, Балҷувон, ҚБВ – 460 адад, Мӯминобод – 582 адад ва Дӯстӣ – 615 ададро ташкил медиҳанд [25].

Осорхонаҳои вилоят бахшида ба санаҳои муҳими таърихӣ, ҷашнвораҳои миллий ва бо мақсади муаррифию тарғиби нигораҳо ва дигар ашёи нодири таърихӣ силсилаи ҷорабиниҳои илмӣ-маърифатӣ ва фарҳангиро доир намудаанд, ки ин иқдоми наҷибонаи онҳо бевосита дар раванди худшиносию ҳудӯҳои миллий мусоидат мекунад. Масалан, ҷуноқи таҳлили фаъолияти осорхонаҳои вилоят нишон дод, соли 2020 дар осорхонаҳои вилоят 1475 ҷорабинӣ ва дар соли 2021 дар маҷмӯъ 1553 ҷорабинӣ гузаронида шудааст. Дар робита ба ин нишондод шумораи тамошобинони осорхонаҳо низ сол то сол афзудааст. Масалан, агар соли 2020 ба осорхонаҳои вилоят дар маҷмӯъ 72089 нафар тамошобин ташриф оварда бошад, пас аз як сол, яъне соли 2021 шумораи ташрифовардагон ба 97037 расидааст ва ё 24948 нафар тамошобин зиёд шудааст [25].

Кормандони осорхонаҳои вилояти Хатлон дар маҷмӯъ 138 нафар буда, аз ҷумлаи онҳо 82 (59,4%) нафар корманди асосӣ ва 56 (40,6%) нафар ҳайати хизматрасон (кормандони техникӣ)-ро ташкил медиҳанд. Аз ҷумлаи 82 (100%) нафар корманди асосӣ, 23 (28,0%) нафар дорои таҳсилоти олии касбӣ, 7 (8,5%) нафар дорои таҳсилоти миёнаи махсуси касбӣ, 31 (37,8%) нафар дорои таҳсилоти олии ғайрикасбӣ, 12 (14,6%) нафар дорои таҳсилоти миёнаи махсуси ғайрикасбӣ ва 9 (11,1%) нафар дорои таҳсилоти миёнаи умумӣ мебошанд [25].

Аз ҷумлаи 22 осорхона ҳамагӣ 5 (22,7%) осорхона дар дохили биноҳои бахшу қасрҳои фарҳанг ҷойгир буда, боқимонда 17 (77,3%) осорхонаи дигар дорои биноҳои алоҳида мебошанд. Аз 3 осорхонаи дорои бинои алоҳида буда, бинои 1 осорхона (н.Хуросон) таъмирталаб буда, бинои 2 осорхона (ш.Бохтар (дар болои теппа ҷойгир аст) ва ноҳияи Ёвон) дар ҳолати садамавӣ қарор доранд [25].

Дар даврони истиқлол дар радифи бунёди осорхонаҳои наву замонавӣ, бинои осорхонаҳои кӯҳна низ азнавсозию таъмир карда шуданд. Масалан, бо ибтиқори Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилояти Хатлон соли 2019 Осорхонаи таъриху кишваршиносии вилоятӣ ба номи «Авасто» ба маблағи 45000 сомонӣ таъмир карда шудааст [8].

Солҳои охир тибқи дастуру супоришҳои Президенти мамлакат дар як қатор шаҳру ноҳияҳои вилояти Хатлон осорхонаҳои хуштарху замонавӣ сохта ба истифода дода шуданд. Масалан 23 сентябри соли 2021 Сарвари давлат дар доираи сафари қорӣ дар ноҳияи Балҷувон Осорхонаи таъриху кишваршиносии ноҳияро ба истифода доданд. Осорхона дорои беш аз 1500 нигораи таърихӣ буда, аз се ошёна иборат аст. Дар ошёнаи якум толори калони намоиш дар масоҳати 193 метри

мураббаъ, хазина ва даҳлез ҷойгир карда шудааст. Дар ошёнаи дуҷумла тоҷикон намоиши ниғораҳои мансуб ба таърихи гузаштаву имрӯзаи ноҳия дар масоҳати 400 метри мураббаъ ташкил карда шудаанд. Дар ошёнаи сеюми бино анбори ниғодории ниғораҳо, ташхисгоҳ, хучраҳои қорӣ қорамандони осорхона, ки бо таҷҳизоти муосир ҷиҳозонида шудааст, ҷойгир аст. Осорхона аз 5 шӯба таркиб ёфта, дар тоҷикон он ниғораҳои нодирӣ таърихӣ ва намунаҳои маснуоти ҳунароҳои мардумӣ, аз қабилӣ ашёи заргарӣ, қуллоғарӣ, оҳангарӣ, мисгарӣ ва дигар бозёфтҳои арзишманди бостоншиносии мансуб ба асрҳои IX-XIX ҳифзу ниғадорӣ мешаванд. «Осорхонаи таърихӣ кишваршиносии ноҳияи Балҷувон ҷиҳати дар руҳияи ватандӯстиву ватанпарастӣ, арҷгузорӣ ба таърихи ҷаҳанговӣ миллат ва шинохти шахсиятҳои таърихӣ халқӣ тоҷик тарбия намудани насли наврасу ҷавон мусоидат мекунад. Зеро дар ин ҷо аз давлатдорӣ, муборизаву ҷоннисоркуниҳои фарзандони барӯманди миллат, аз ҷумла Исмоили Сомонӣ, Спитамен, Муқаннаъ, Сумбоди Муғ, Деваштич, Абӯмуслими Хурсонӣ, Яъқуби Лайс, Темурмалик, Восеъ ва садҳо нафари дигар маълумоти зиёд маҳфуз мебошад» [3].

4 октябри соли 2021 Пешвои миллат бинои нави Осорхонаи таърихӣ-кишваршиносии ноҳияи Муъминободро мавриди истифода қарор доданд. Осорхона бо харҷи беш аз 4 миллион сомонӣ бунёд гардида, аз ду ошёна иборат аст. Дар ошёнаи якуми осорхона 3 тоҷикон ниғодории ниғораҳои таърихӣ ва маснуоти ҳунароҳои мардумӣ мансуб ба давраҳои гуногуни таърихи ноҳияи Муъминобод мавҷуд аст. Дар ошёнаи дуҷумла осорхона маҳфузгоҳ барои ниғодории ниғораҳо ва дигар ашёи таърихӣ, ташхисгоҳ, хучраҳои қорӣ ва тоҷикон намоишгоҳ дар масоҳати 250 метри мураббаъ ҷойгир карда шудааст. Фонди осорхона аз ҳисоби ҳафриётҳои бостоншиносии дар ҳудуди ноҳия кашфшуда низ пурра карда шудааст. Масалан, дар ҳудуди ноҳия 50 ёдгории таърихӣ арзи вуҷуд доранд, ки ашёҳои таърихӣ аз онҳо бозёфтшуда бештари ниғораҳои дар осорхона ба намоиш гузошташударо ташкил медиҳад. Дар шафати Осорхонаи ноҳия қалъаи таърихӣ қадимадошта воқеъ аст, ки тибқи сарчашмаҳои мутамади илмӣ он мутааллиқ ба асрҳои XI-XII мебошад [21].

28 октябри соли 2021 Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи сафари қорӣ ба ноҳияи Ҷалолиддини Балхӣ бинои нави Осорхонаи таърихӣ-кишваршиносии ноҳияро ифтитоҳ намуданд. Осорхона аз 5 ошёна иборат буда, дар бинои он ҳамчунин китобхонаи марказӣ, идораи бойгонӣ ва рӯзномаи ноҳиявӣ «Навиди Балх» бо матбаа ҷой дода шудааст. Ашӯ ва коллексияҳои осорхонавӣ дар ошёнаҳои якум ва дуҷумла бино ҷойгир буда, дар тоҷикон намоиш беш аз 3500 ниғораи таърихӣ, ки ақсарияти онҳо аз гӯшаву қанори ноҳияи Ҷалолиддини Балхӣ ёфт гардидааст, ба намоиш гузошта шудаанд. Фонди осорхона дар заминаи ашёи нодирӣ дар натиҷаи қовишҳои бостоншиносӣ аз димнаи Қофирқалъа ё Ҳалевард (асрҳои VI-VII то мелод) ёфтшуда, ғанӣ шудааст. Намунаҳои ин мероси қаронбаҳо ҳамчун муаррифгари таърихи қадимаи миллати тоҷик дар бинои осорхонаи нави ба маъраҷ гузошта шудааст. «Ниғораҳои қолиби дигаре, ки дар осорхона гузошта шудааст, ин скалатитҳои дорои таърихи 3 миллион сол, сарнайзаҳои асрҳои ибтидоӣ, гӯшаи табиат бо

хӯсаҳои ҳайвоноти нодирӣ шомиди Китоби сурх, кӯзаҳои асри биринҷӣ, кӯзаҳои замони Кӯшониён, намунаҳои заргарӣ, диарамаҳои табиат ва дахҳо осори бостонии миллати тоҷик мебошад» [12].

Бо иштироки Сарвари давлат дар дигар шаҳру ноҳияҳои вилояти Хатлон биноҳои нави муассисаҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ низ мавриди истифода қарор дода шудаанд. Аз ҷумла, дар деҳаи Хуррамзамини ноҳияи Фархор бинои Қасри фарҳанг (02.10.2021) [2], дар деҳоти Лоҳутии ноҳияи Ховалинг Амфитеатр (03.10.2021) [1], дар деҳоти ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакии ноҳияи Восеъ мавзеи таърихӣ «Ҳавзи Қайнар» (04.10.2021) [18], дар деҳоти ба номи Исмаи Шарифи ноҳияи Данғара Маркази фарҳангии деҳаи Хуррамзамин баъд аз азнавсозӣ (21.10.2021) [20], дар деҳаи Кангурти ноҳияи Темурмалик Кохи фарҳанг (21.10.2021) [11], дар ноҳияи Дӯстӣ Қасри фарҳанг баъд аз навазсозӣ ва Боғи фарҳангӣ фароғатӣ (28.10.2021) [15,17], дар ноҳияи Ҷалололидини Балхӣ: Мақбараи Ҷалололидини Балхӣ; Хона-музейи Ҷалололидини Балхӣ; муҷассамаи Мавлоно Ҷалололидини Балхӣ (21.03.2022) [19, 22, 29], дар шаҳраки Данғараи ноҳияи Данғара Боғи фарҳангӣ фароғатӣ (28.04.2022) [14].

Ҳамин тавр, дар партави сиёсати фарҳангии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва бахусус ғамхориву ҳидоятҳои пайвастаи Пешвои муаззами миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон солҳои соҳибистиклолӣ дар шаҳру ноҳияҳои мамлакат, аз ҷумла дар қаламрави вилояти Хатлон иншооти зиёди фарҳангӣ бунёд гардида, ёдгориҳои таърихиву фарҳангӣ ободу навазсозӣ шудааст, ки дар маҷмӯъ барои инкишофи тамоми соҳаҳои фарҳангу санъат ва рушди сайёҳӣ мусоидат мекунад.

Адабиёт ва маъхазҳо

1. Ба истифода додани Амфитеатр дар деҳоти Лоҳутии ноҳияи Ховалинг, 03.10.2021, ноҳияи Ховалинг [Манобеи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://www.president.tj/node/26820> (санаи истифодабарӣ 13.10.2022).
2. Ба истифода додани бинои Қасри фарҳанг дар ноҳияи Фархор, 02.10.2021, ноҳияи Фархор [Манобеи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://www.president.tj/node/26804> (санаи истифодабарӣ 12.10.2022).
3. Ба истифода додани Осорхонаи таърихӣ кишваршиносии ноҳияи Балҷувон, 23.09.2021, ноҳияи Балҷувон [Манобеи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://www.president.tj/node/26672> (санаи истифодабарӣ 10.10.2022).
4. Барафрохтани Парчами давлатӣ дар шаҳри Леваконт, 22.09.2020, шаҳри Леваконт [Манобеи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://www.president.tj/node/23948> (санаи истифодабарӣ 10.10.2022).
5. Бозид аз Филармонияи мардумии ба номи Одина Ҳошим дар ноҳияи Мир Сайид Али Ҳамадонӣ баъд аз таъмиру навазсозӣ, 01.10.2021 09:32, ноҳияи Мир Сайид Али Ҳамадонӣ [Манобеи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://www.president.tj/node/26775> (санаи истифодабарӣ 10.10.2022).
6. Дастовардҳои фарҳангӣ дар соли 2017 // Бойгонии ҷорӣ Шӯъбаи фаъолияти китобдорӣ ПИТФИ. – 2022. – Дафтари VIII–Г.

Таҳқиқи вижагиҳои рушди фарҳанги миллий дар даврони истиқлол (2021-2025): вилояти Хатлон.

7. Дастовардҳои фарҳангӣ дар соли 2018 // Бойғонии ҷории Шӯъбаи фаъолияти китобдории ПИТФИ. – 2022. – Дафтари VIII–Г. Таҳқиқи вижагиҳои рушди фарҳанги миллий дар даврони истиқлол (2021-2025): вилояти Хатлон.

8. Дастовардҳои фарҳангӣ дар соли 2019 // Бойғонии ҷории Шӯъбаи фаъолияти китобдории ПИТФИ. – 2022. – Дафтари VIII–Г. Таҳқиқи вижагиҳои рушди фарҳанги миллий дар даврони истиқлол (2021-2025): вилояти Хатлон.

9. Дастовардҳои фарҳангӣ дар соли 2020 // Бойғонии ҷории Шӯъбаи фаъолияти китобдории ПИТФИ. – 2022. – Дафтари VIII–Г. Таҳқиқи вижагиҳои рушди фарҳанги миллий дар даврони истиқлол (2021-2025): вилояти Хатлон.

10. Дастовардҳои фарҳангӣ дар соли 2021 // Бойғонии ҷории Шӯъбаи фаъолияти китобдории ПИТФИ. – 2022. – Дафтари VIII–Г. Таҳқиқи вижагиҳои рушди фарҳанги миллий дар даврони истиқлол (2021-2025): вилояти Хатлон.

11. Ифтитоҳи бинои Кохи фарҳанг дар деҳаи Кангурти деҳоти Кангурти ноҳияи Темурмалик, 21.10.2021, ноҳияи Темурмалик [Манобеи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://www.president.tj/node/27017> (санаи истифодабарӣ 13.10.2022).

12. Ифтитоҳи бинои Осорхонаи ноҳияи Ҷалолиддини Балхӣ, 28.10.2021, ноҳияи Ҷалолиддини Балхӣ [Манобеи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://www.president.tj/node/27102> (санаи истифодабарӣ 12.10.2022).

13. Ифтитоҳи Боғи фарҳангию фароғатии ноҳияи Мир Сайид Али Ҳамадонӣ баъд аз навшудӣ, 01.10.2021, ноҳияи Мир Сайид Али Ҳамадонӣ [Манобеи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://www.president.tj/node/26778> (санаи истифодабарӣ 10.10.2022).

14. Ифтитоҳи боғи фарҳангию фароғатӣ ва тақдими тухфаҳо ба ҷаҳон дар ноҳияи Данғара, 28.04.2022 08:45, ноҳияи Данғара [Манобеи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://www.president.tj/node/28270> (санаи истифодабарӣ 13.10.2022).

15. Ифтитоҳи Боғи фарҳангию фароғатӣ дар ноҳияи Дӯстӣ, 28.10.2021, ноҳияи Дӯстӣ [Манобеи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://www.president.tj/node/27096> (санаи истифодабарӣ 12.10.2022).

16. Ифтитоҳи Боғи фарҳангӣ-фароғатии “Тус” дар ноҳияи Шаҳритус баъд аз таъмиру азнавшудӣ, 22.09.2020, ноҳияи Шаҳритус [Манобеи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://www.president.tj/node/23943> (санаи истифодабарӣ 10.10.2022).

17. Ифтитоҳи Қасри фарҳанг дар ноҳияи Дӯстӣ, 28.10.2021, ноҳияи Дӯстӣ [Манобеи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://www.president.tj/node/27097> (санаи истифодабарӣ 12.10.2022).

18. Ифтитоҳи мавзеи таърихӣ “Ҳавзи Қайнар” дар деҳоти ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ ноҳияи Восеъ, 04.10.2021, ноҳияи Восеъ [Манобеи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://www.president.tj/node/26832> (санаи истифодабарӣ 13.10.2022).

19. Ифтитоҳи Мақбараи Ҷалолиддини Балхӣ, 21.03.2022, ноҳияи Ҷалолиддини Балхӣ [Манобеи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://www.president.tj/node/28009> (санаи истифодабарӣ 13.10.2022).

20. Ифтитоҳи Маркази фарҳангӣ дар деҳаи Хуррамзамини деҳоти ба номи Исмат Шарифи ноҳияи Данғара, 21.10.2021, ноҳияи Данғара [Манобеи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://www.president.tj/node/27026> (санаи истифодабарӣ 12.10.2022).

21. Ифтитоҳи Осорхона дар ноҳияи Муъминобод, 04.10.2021, ноҳияи Муъминобод [Манобеи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://www.president.tj/node/26841> (санаи истифодабарӣ 13.10.2022).

22. Ифтитоҳи "Хона-музейи Ҷалолиддини Балхӣ" дар ноҳияи Ҷалолиддини Балхӣ, 21.03.2022, ноҳияи Ҷалолиддини Балхӣ <http://www.president.tj/node/28010> (санаи истифодабарӣ 13.10.2022).

23. Мавриди баҳрабардорӣ қарор гирифтани боғи фарҳангӣ-фароғатии "Симург" дар деҳоти Оксу ноҳияи Данғара, 16.06.2021, ноҳияи Данғара [Манобеи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://www.president.tj/node/25974> (санаи истифодабарӣ 10.10.2022).

24. Маълумот оид ба истифода додани иншоотҳои ҷашнӣ бахшида ба 30-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шаҳру ноҳияҳо дар соли 2021 // Бойгонии ҷории Шӯъбаи фаъолияти китобдории ПИТФИ. – 2022. – Дафтари VIII–Г. Таҳқиқи вижагиҳои рушди фарҳанги милли дар даврони истиқлол (2021-2025): вилояти Хатлон.

25. Маълумоти муфассали осорхонаҳои вилояти Хатлон дар ҷамъбасти солҳои 2020-2021 // Бойгонии ҷории Шӯъбаи фаъолияти китобдории ПИТФИ. – 2022. – Дафтари VIII–Г. Таҳқиқи вижагиҳои рушди фарҳанги милли дар даврони истиқлол (2021-2025): вилояти Хатлон.

26. Маълумотнома оид ба вазъу ҳолати муассисаҳои фарҳангии шаҳру ноҳияҳои вилояти Хатлон дар моҳи апрели соли 2022 // Бойгонии ҷории Шӯъбаи фаъолияти китобдории ПИТФИ. – 2022. – Дафтари VIII–Г. Таҳқиқи вижагиҳои рушди фарҳанги милли дар даврони истиқлол (2021-2025): вилояти Хатлон.

27. Маълумотнома оид ба дастовардҳои соҳаи фарҳанги шаҳру ноҳияҳои вилояти Хатлон дар 26-соли Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон // Бойгонии ҷории Шӯъбаи фаъолияти китобдории ПИТФИ. – 2022. – Дафтари VIII–Г. Таҳқиқи вижагиҳои рушди фарҳанги милли дар даврони истиқлол (2021-2025): вилояти Хатлон.

28. Оғози сафари корӣ дар ноҳияи Темурмалик ва боздид аз Боғи фарҳангӣ-фароғатии ба номи Бобоюнус Худойдодзода, 23.09.2021, ноҳияи Темурмалик [Манобеи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://www.president.tj/node/26668> (санаи истифодабарӣ 10.10.2022).

29. Пардабардорӣ аз рӯи Мучассамаи Ҷалолиддини Балхӣ, 21.03.2022, ноҳияи Ҷалолиддини Балхӣ [Манобеи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://www.president.tj /node/28008> (санаи истифодабарӣ 13.10.2022).

30. Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар маркази шаҳри Бохтар гулгашти «70-солагии азхудкунии Водии Вахш»

ва Нишони давлатиро ифтидох намуданд, 22.09.2020 [Манобеи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <https://khovar.tj/2020/09/3prezidenti-um-urii-to-ikiston-emomal-ra-mon-dar-markazi-sha-ri-bohtar-gulgashti-70-solagii-azhudkunii-vodii-vahsh-va-nishoni-davlatiro-iftito-namudand/> (санаи истифодабарӣ 10.10.2022).

31. Ҳисоботи солонаи ёдгориҳои таърихӣ-фарҳангии вилояти Хатлон дар соли 2019 // Бойгонии ҷории Шӯъбаи фаъолияти китобдории ПИТФИ. – 2022. – Дафтари VIII–Г. Таҳқиқи вижагиҳои рушди фарҳанги миллии дар даврони истиқлол (2021-2025): вилояти Хатлон.

**Комилзода Шариф,
Акобирова Мохира,
Наимов Саломиддин**

РАЗВИТИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ В ХАТЛОНСКОЙ ОБЛАСТИ В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ

В исследовании на основе анализа архивных материалов изучено состояние развития социально-культурных учреждений городов и районов Хатлонской области в период независимости страны.

Отмечается, что в период независимости Правительством Республики Таджикистан и исполнительными органами государственной власти городов и районов Хатлонской области были предприняты конкретные меры по становлению и развитию национальной культуры, а посредством реализации государственных программ проведен ряд значительных работ в области строительства и реконструкции, возобновления инфраструктуры, укрепления материально-технической базы культурных учреждений и оснащение их современным оборудованием, ремонт и реставрация памятников истории и культуры.

Также подчёркивалось, что большинство привлекательных и современных зданий социально-культурных учреждений на территории республики построены и сданы в эксплуатацию по указанию Основоположника мира и национального единства - Лидера нации, Президента Республики Таджикистан уважаемого Эмомали Рахмона, и эта благородная инициатива Главы государства является знаком высокого уважения, его верности и искренней почитаемости искусства и культуры таджикского народа.

Также в исследовании большое внимание уделяется изучению достижений и недостатков деятельности социально-культурных учреждений, таких как дворцы культуры, парки культуры и отдыха, музеи, а также состояние ремонта и реставрации памятников истории и культуры в городах и районах Хатлонской области. Отмечено, что по сравнению с советским периодом, за период независимости увеличилось количество историко-краеведческих музеев в городах и районах Хатлонской области, повысился уровень обслуживания и улучшилось качество услуг, предназначенных для посетителей музеев.

Ключевые слова: независимость, национальная культура, социально-культурные учреждения, парки культуры и отдыха, музей, историко-культурный памятник, нормативно-правовые документы, Хатлонская область.

**Komilzoda Sharif,
Akabirova Mohira,
Naimov Salomiddin**

DEVELOPMENT OF NATIONAL CULTURE IN KHATLON REGION DURING THE PERIOD OF INDEPENDENCE

The article covers the analysis of archival materials, the state of development of socio-cultural organizations of cities and districts of Khatlon region during the period of independence of the country.

It is noted that during the period of independence, the Government of the Republic of Tajikistan and the executive state authorities of the cities and districts of Khatlon region took concrete measures to establish and develop national culture, and through the implementation of state programs, a number of significant works were carried out in the field of construction and reconstruction, restoration of infrastructure, strengthening the material and technical base of cultural institutions and equipping them with modern equipment, repair and restoration of historical and cultural monuments.

It was also emphasized that most of the attractive and modern buildings of socio-cultural institutions on the territory of the republic were built and put into operation on the instructions of the Founder of Peace and National Unity - the Leader of the Nation, the President of the Republic of Tajikistan, His Excellency Emomali Rahmon, and this noble initiative of the President is a sign of high respect, his loyalty and sincere reverence for the art and culture of the Tajik people.

The study also pays more attention to the study of the achievements and shortcomings of the activities of socio-cultural institutions, such as palaces of culture, parks of culture and recreation, museums and the state of repair and restoration of historical and cultural monuments in cities and districts of Khatlon region. It was noted that during the period of independence, the number of local history museums in the cities and districts of Khatlon region has increased, the level and quality of services has improved, attracting visitors to museums.

Keywords: independence, national culture, socio-cultural institutions, cultural and entertainment parks, museum, historical and cultural monument, regulatory documents, Khatlon region.

ТДУ: 008+37точик+81точик+78точик+82точик

Хочаев Қурбон

МАҲОРАТИ СУХАНВАРӢ ДАР САНЪАТИ ДРАМА

Санъати драма дар пешайвони театри тоҷик оғози солҳои 30-юм ҳамаҷун надидаи нав арзи ҳастӣ намуд. Асосгузори театри касбии драматик тоҷик асосан, коргардонҳои варзидаи рус Е. И. Мителман, В. В. Тихонович, Александрин ва аз тоҷикон Ҳомид Маҳмудов, Султон Саидмуродов, Миркарим Саидов ва Ҳоҷиқул Раҳматуллоев буданд. Чӣ тавре ки ҳунармандони собиқадор шаҳодат медиҳанд, норасоии асосӣ дар он солҳо нутқи сахнавӣ ва ниҳоят суст будани касбият эҳсос мегардид. Маълум аст, ки суҳан, нутқу ҳаракату амалиётҳо дар сахна мавқеи асосиро ишғол менамояд, вагарна метавон асари драматикро дар қунҷи танҳои нишаста мустақилона мутолиа намуд.

Мақолаи мазкур дар хусуси маҳорату санъати суҳанварӣ дар соҳаи драма бахшида шудааст. Дар он хусусиятҳои хоси баёни суҳан, табиати асари драматик, шева ва лаҳни гуфтори ҳунарпеша ва амсоли он ба панҷаи пажӯҳиши гирифта шудааст. Аз он ҷумла зикр гардидааст, ки суҳанвар бояд муддаои ҳеҷро дар сахна, дар симои афроди мухталиф манзури бинандагон гардонад. Ҳама тазодҳо ва мувофиқаҳо ба василаи суҳан, ки силоҳи асосии ҳунарварон маҳсуб мегардад, ҳаллу фасл мегардад.

Аз ин лиҳоз, суҳан бояд ҷӣ дар қилки драматург ва ҷӣ дар забону баёни ҳунарманд шинаму нафис, қўтоҳу пурмазмун ва равшан садо бидиҳад, то ки бинанда ва шунаванда аз он ромии барад.

Омили дигаре, ки шунаванда ва бинандаро тасхир менамояд ва маҷзубияти ҳосса дорад, ширингуфторӣ ва лаҳну садои дилпазир аст, ки таваҷҷуҳи ихлосмандонро бо торҳои ноаёни ҳеҷ ҷалб менамояд.

Қалидвожаҳо: санъати драма, ҳунарпеша, маҳорати суҳанварӣ, лаҳни гуфтор, театр, М. Воҳидов, аркони суҳан, ҳаракат ва амалиёт, қироат, гуфтор, машқ.

Суҳанварӣ фаннест, ки суҳанвар ба василаи неруи суҳан шунаванда ва бинандаро қаноатманд менамояд ва бар манзури ҳеҷ тарғиб ва ташвиқ мекунад. Пас, ҳадаф аз суҳанварӣ ҳамин ду натиҷа аст, ки шунаванда ва бинанда суҳангӯяндаро бипазирад ва бар манзури ӯ барангехта шавад. Гӯяндаҳое, ки дар минбар ва ё дар ҳузури ҷомеа ин маҳоратро доро мебошанд, суҳанвар ном мебаранд ва суҳану каломеро, ки дар ин фан қорбурд мешавад, нутқ ва гуфтор хонанд.

Чун инсон бояд ба ҳамаҷинсонӣ худ зиндагонӣ кунад ва василаи муҳимми иртиботи мардум бо якдигар суҳан гуфтан аст. Ҳар шахс ғолибан ба суҳанварӣ ниёз дорад, муҳтоҷ аст ва зарурат пайдо менамояд, то ки дигарон аз мақсаду мароми ӯ огоҳ шаванд ва ба ӯ бигараванд ва ё андешаи ҳеҷро иброздоранд. Пас, бисёре аз мардум ҳама ҷо ва ҳама вақт доништа ва ё надоништа суҳанварӣ мекунанд. Ва наметавон гуфт, ки ин фан ва санъату ҳунарро қай ва дар қучо ва ҷӣ

замон оғоз кардаанд, чуз ин ки ҳар ҷо ва ҳар гоҳ мардуме, ки бо ҳам ба сар мебурдаанд, гурӯҳи фаровон набуда ё зиндагонии онҳо сода ва мухтасар ва батафсил буда, тадричан нуктасанҷони аҳли маърифат тараққӣ карда, поя ва заминаи маҳорати суҳанварӣ боло рафта ва зарурату судманд гардидааст.

Мавзуи гуфтор ва суҳанро наметавон муайян ва таъйин намуд, ки он ҳадду ҳудуд ва аз шумор берун аст. Ҳар рӯз мо дар чандин боб ҳарф мезанем ва ба мавзӯҳои мухталиф таваҷҷуҳ менамоем. Ҳамаи он мавзӯе, ки лозим меояд, гуфтугӯ менамоем, метавон мавзуи суҳану суҳанварӣ номид. Ин мавзӯҳо ҳоҳ илмӣ бошанд, ҳоҳ ахлоқӣ ё диниву дунявӣ. Аммо ҳар мавзӯе, ки зимни гуфтор бо шунаванда матраҳ мегардад, хусусияту тамоилҳои хоси худро дорад.

Тахминан, қаноатманд намудани шунаванда ва бинандаро чиҳати ду навъи мавзӯ ба хонанда муаррифӣ менамоем:

Яке илмӣ – мантиқӣ;

Дувум минбарӣ – сахнавӣ.

Суҳанвар зимни мавзуи илмию мантиқӣ бояд андеша ва мақсади ҳешро бо далелу аснод ва бурҳон собит намояд, то ки шунавандаро ба гумону шубҳа набарад ва суҳани ӯ ботил нашавад. Ин мавзӯ бештар дар соҳаи илму пажӯишҳои он қорбар аст. Масалан, дар соҳаи тиб вазифаи табиб ва дар баҳши ҳандаса вазифаи муҳандис аст.

Дар навъи минбарӣ – сахнавӣ бошад, маҳорату истеъдоду санъати ҳунарманд ва актёр аст, ки ӯ боист бо маҳорати суҳанварӣ нақши ҳешро дар сахна дар симои афроди мухталиф манзури бинандагон гардонад. Ғараз аз суҳанварии сахнавӣ дар санъату жанри драма таъсирпазирӣ дар нуфус аст ва дар ин амр ҳам лаҳн ва ҷигунагии савти ҳунарманд муҳоҷилоти том дорад. Дар сахна ҳар як ҳаракату нигоҳ ва имову ишороти актёр бояд маъниву мазмунро ифода намояд ва бар ҳадафе бошад. Ва гоҳе мешавад, ки як нигоҳи махсус ё ки фарёду садо аз сад ҳарфу суҳан бештар бори маънӣ бикашад ва ба бинанда ва шунаванда таъсир бахшад. Дар мадди назар бояд дошт, ки нигоҳ, ҳаракат, ишорат, лаҳн ва овоз омилҳои ҳастанд, ки далолаташон бар маъноӣ табиӣ аст ва ҳама кас дармеёбад ва ҳол он ки далолати алфоз вазъӣ мебошад. Баҳри ба ин омилҳо ноил гардидан ҳунарпешаи санъати драма ро мебоист аз каломи бадеъ ва захираи луғату унсурҳои фанни равоншиносӣ: эҳсосу идрок, хотир, диққат ва намудҳои он, ҳаёл, одоби муошират ва муколама ва амсоли он комилан бархӯрдор бошад ва таҷоруби рӯзгору мушоҳидаи мардуми кӯчаву бозорро ба бор дошта бошад, вагарна нигоҳҳо кунду ҳаракат номавзуну садоҳо беэҳсосу ҷаззобият ва ишораҳо берабту беравнак манзури бинанда мегардад.

Ба ҳамагон равшан аст, ки савту садои ҳама кас дар гуфтор ва овозхонӣ яқсон нест. Ва низ маълум аст, ки на ҳама лаёқату маҳорати дар сахна суҳанварӣ қарданро доранд. Бархе ҳунармандони сахна савташон гарму ба гӯш ҳушоянд аст ва ағлаби эшонро ин лутфи ҳудовандӣ насиб нест. Яъне, овози онон хушк, аз ҳад зиёд нозук ё дурушту дағалу гӯшхарош аст, ҳарчанд ки ин фикра амристон, табиӣ ва чандон ихтиёрӣ нест. Машқу тамрин ва вирду зикр қардан то як

андоза муфид ва созгор аст, садои инсонро то андозае суфта ва сайқал медиҳад, аммо савтеро, ки ба кулӣ номусоид аст, наметавон ба тадбирҳо ва тамринҳо мусоид ва чаззоб намуд. Ҳадафи мо ин ҷо фақат санъат ва маҳорати хунармандони сахнаи драма аст, ки дар ихтиёр ҳаракот ва амалиёти сухан карданро интихоб намудаанд. Лихозо, мо муътақид бар он нестем, ки лаҳну гуфтори кулли хунаrpешагон як маром бошад. Баъзан, бо тақозои образи асари драмавӣ, синну сол, касбу пеша ва шуғл мавридҳое мешавад, ки калима ва таркиботи шева ва лаҳҷаро, барои ҷозибанок шудани намоиш кор фармуд, вале ин бояд лаҳзаина бошад.

Бояд зикр намуд, ки дар назди мо, мардуми Аҷам санъати драма ва хусусиятҳои хоси он, тарзи маҳорати суханварии он дар сахна дар гузашта чандон маврид ва маъмул набудааст.

Доктори санъатшинос Низом Нурҷонов самарои паҷуҳишҳои худро дар хусуси театри суннатии тоҷикон ҷамъбаст карда навиштааст: “Театри суннатии тоҷикон театри пантомима, театри ракс, театри мусиқии мардумӣ, театри сухану фикру эҳсосро дар бар мегирифт. Театри сухану фикру эҳсос, яъне хунари ҳар гуна суханварон, гӯяндагони латифа ва ҳикояҳои хурди ҳаҷвӣ, воизҳо... шоҳномаҳои ҳаро дар бар гирифта тарғиб менамуд. Ин театр маданияти нутқ, тобишҳои рангоранги сухан, тарзи бурро талаффуз кардани он, тавассути матн зоҳир намудани лаёқати драмавӣ, ба шунавандагон таъсир расонд”[6, с. 48].

Ва шояд то давраи исломӣ дар ягон шакле вучуд дошт, вале мо ба одоби шеваи гуфтор ва дигар лавозимоти он ошно нестем, аз ҷумла ин ки моҳияти ҳаракат ва ишорати тан, сар, даст, ҷашм ва абрӯро дар суханварӣ намедонем ва агар гоҳ – гоҳе барои мо суханварӣ пеш ояд, ҳамчунон ки истода ё нишастаем, яъне дар кадом вазъу ҳолате бошем, одат кардаем, ки ғолибан беҳаракат сухан мегӯем ва ишорате намекунем ё ҳаракати беқоида ва бемақсад мекунем ва бисёр вақт ҳарфи Шайх Саъидро ба гӯши фаромӯшӣ медиҳем, ки гуфта: “Донишманде фарзанди подшоҳро таълим ва тарбият мекард. Зарб бемуҳоббо задӣ ва заҳр беқӣс кардӣ. Писар аз бетоқатӣ шикоят пеши падар бурд ва ҷома аз тани дардманд бардошт. Падарро дил ба ҳам баромад ва устодро бихонду гуфт: Писарони оҳоди раъйиятро чунин ҷафрову тавбеҳ раво намедорӣ, ки фарзанди маро, сабаб чист?

Гуфт: Сабаб он ки “Сухан андешида бояд гуфтан ва ҳаракат писандида бояд кардан ҳама халқро, алалумум ва подшоҳонро алалхусус. Ба мучиби он ки бар дасту забони эшон ҳар чӣ рафта шавад, ҳароина ба афвоҳ бигӯянд ва қавлу сухани авомунносро чандон эътибор набошад:

Агар сад нописанд ояд зи дарвеш,
Рафиконаш яке бар сад надонанд.
В – агар як базла гӯяд подшоҳе,
Аз иқлиме ба иқлиме расонанд [5, с.132].

Ва аз ҳамин сабабҳои беқоида ҳаракат кардану беандеша суҳан карданҳо, таъсири наздикӣ, ки ҳаракат ва ишорат дар суҳанвари сахнавӣ дорад, боз мемонем ва ҳол он ки милали дигар, ки суҳанвари сахнавӣ миёни эшон басо ривочу раванқ дошта ва аз ин қор натиҷаҳои вофир гирифтаанд, дар аҳди бостон ва дар асри ҳозир ин нуқотро ба ҳубӣ мутаваҷҷеҳ буда ва ҳастанд ва ҳар ҳунарпешаи сахна дар тӯли муддате, ки машқи суҳанварӣ мекунад, ҳар як дақиқа ва сукунатро роҷеъ ба чигунагии лаҳн ва савт, эҳзои баданро меомӯзад ва мутолиа мекунад ва дар худ ба мавқеи таҷриба ва озмоиш меғузорад, то он лаҳзаҳое, ки оинаи барқад дар баробари худ ғузошта, ҳаракат ва мавзунияти ҳешро дар он мебинад ва норасоиро ислоҳ мекунад ё дар ин боб аз устодони сахна ва дром ёрӣ ва маслиҳат меҷӯяд. Ин равия ба ҳунарпешаҳои сахнавии мо бояд дастури ҳамешагӣ бошад ва чунин заҳмат бояд кашид.

Барои тақвияти ин фикру андеша, мушоҳида, таассурот ва нақши хотирае аз ҳаёт ва маҳорати суҳанвари мумтоз ва варзидаи сахнаи театри тоҷик шодравон Маҳмуди Воҳидро ёдовар мешавем:

Солҳои 1971 – 1973 дар Театри давлатии академии драмавии ба номи Абулқосим Лоҳутӣ ба ҳайси мудир бахши адабӣ адои вазифа менамудам. Он айём дар театр ҳунарпешагони касбӣ ва собикадору варзида бисёр буданд ва на ҳар ҳунарпешаи навомӯз ба сахна роҳ меёфтанд. Хусусан, сарқорғардони театр Ҳочикул Раҳматуллоев, ки як фарди ба қор ҷиддӣ ва масъулиятшинос буда, лаёқату маҳорати ҳар як ҳунармандро ба ҳубӣ медонист ва дар қадомин нақш созқор ва мувофиқу муносиб будани онҳоро муайян ва музайян мекард. Ба ҳуҷраи қории ӯ дар ошёнаи сеюм барои гирифтани нақше ягон ҳунарпеша ғайрат қарда наздик шуда наметавонист. Ҳар асари драмавӣ низ мавриди муҳокимаи шӯрои адабӣ қарор намегирифт ва ҳудашон шахсан мутолиа намуда, ағлаби онҳоро ба вазорат бармеғардонданд.

Дар чунин муҳит ва ҳаёту фаъолияти пурҷӯшу хурӯши театр қор қардан ба қас ҳаловат мебахшид ва масъулияти бештареро тақозо дошт. Ҳусни таваҷҷуҳ ва ҳисси қунҷқовии маро бештар маҳорати суҳанвари Ҳунарпешаи халқии Тоҷикистон Маҳмуди Воҳид ба худ қалб мекард. Бовар надоштам, ки ӯ бе машқи тамрини пайваста, қи дар сахна ва қи ҳангоми муошират бо ҳамқорон чунин лаҳну ғуфтори қаззоб ва қилнишин дошта бошад. Оҳанги ғуфтор ва тарзу равии суҳанвари ӯ маро шефта ва мафтун мекард. Дар лаҳзаҳои қориғ аз машқ ӯ ва Ато Муҳаммадқоновро барои як пиёла қаҳва ба ҳуҷраи қории ҳеш меҳондам ва онҳо низ рад намеқарданд. Онҳо бар он ақида буданд, ки асарҳои драмавии суғ ба сахнаи театр набояд роҳ ёбанд, зеро асари суғ қобилияти воқои ҳунармандро ба қастӣ менишонанд. Асарҳои драмавии драматурғони навомӯзро “беҳуда вақт ғузаронидан” мешумориданд. Боре Маҳмуди Воҳид таъҷилан қари ҳуҷраи қориқро боз намуда қурсид: Қалимаи “мизоч” дуруст аст ё “миқоз”? Ғуфтам: Ба фикрам, ҳар ду вожа аз як ҳарфҳои решавӣ бархӯрдор ҳастанд, вале вожаи “мизоч” саҳеҳтар аст. ӯ қамтар таҳаммул қарда, андешамандона баромада рафт. Чунин суолҳо аз

ҷониби ҳунармандон бештар ба миён меомад ва маро пайи ҷӯяндагӣ ва омӯзандагӣ водор менамуд. Бисёр меҳостам сирру асрори нозукиҳои санъати суҳанварии ин устои ҷавону забардасти сахнаро тариқи дақиқ ба мушоҳида бигирам ва аз усулҳои машқу гуфтор ва шуғли ҳамешагии ӯ огоҳӣ пайдо намоям.

Маҳмуди Воҳид анқариб фурсат надошт бо ҳамкорон ва ашхосе, ки меҳостанд бо ӯ дар мулоқот бошанд, “дами беғам” занад, лаҳзае фароғат кунад. Ба аксар ҷаласаҳои расмӣ, машғулиятҳои маъмулии сиёсӣ, мудофиаи шахрвандӣ ва амсоли ин, ки вақти зиёдеро мегирифт, ширкат намекард. Бо рафиқону ҳамкорон чунин вонамуд мекард, ки тариқи расмӣ суҳбат дорад. Вақти зарурӣ дар сахна пайдо мешуд ва нақши худро бо тамоми ҳастӣ иҷро мекард. Ҳатто саркоргардон ва дигар коргардонҳо, ки дар зол машқи ӯро мушоҳида мекарданд, боре ҳам ба ӯ эрод намегирифтанд. Ҳол он ки ӯ баъзан дар машқ доимо навигарие, эҷоди наवे, тарҳи ҷадиде дар матн, ҷой ва мавқеи дигареро дар сахна ворид месохт. Саркоргардон Ҳочикул Раҳматуллоев, ки таҷрибаи бузурги маҳорати сахнавии дошт, дар ғайби ӯ мегуфт: “Бигузор озод бошад, эҷодкор аст. Норасоияшро худаш ислоҳ менамояд.”

Маҳмуди Воҳид ҳамеша бо хеш буд. Бо мусоҳиб дар гуфтугӯ бошад ҳам, ҳушу ёду ҳаёли ӯ ба самти дигаре, ба ҷаҳони рангини маҳорат ва матонат парвоз мекард. Боре ҳам мушоҳида накардаам, ки ӯ ягон дақиқаи вақти хешро ба корҳои беҳуда сарф карда бошад. Ӯро ба бисёр ҷойҳо даъват мекарданду меҳостанд. Вале ӯ ягон сабаб оварда, узр меҳост ва ҳол он ки дар чунин мавридҳо шабона дар толори хурди ошёнаи сеюм, дарро аз дарун маҳкам мебаст ва пайваста машқ мекард. Ман аз паси дар танҳо овози ӯро мешунидам ва аз мушоҳидаи ҳаракату имову ишораи ӯ маҳрум будам. Боре дар ин боб суҳан дар миён овардам, ки иҷоза бидиҳад, то ки машқи ӯро мавриди назар дошта бошам. Табассуме карду бо нигоҳи ҳоси зираконаи хеш гуфт: “Натиҷаи он машқҳоро дар сахна бубинед, кофист”.

Маҳмуди Воҳид дар он ақида буд, ки тамошобин ҳунарманди асилро бояд танҳо дар сахнаи театр бубинад, на дар сахнаҳои телевизионӣ. Он гоҳ мо метавонем, ки тамошобинро бештар ба толори театр ҷалб намоем. Ба ифодаи дигар, меҳру муҳаббат ва ихлосмандии мухлис нисбат ба ин ё он ҳунарманди асил ӯро бояд ба театр оварад.

Ӯ дар роҳ, дар хона, дар ҳама ҷо фикру зикраш банду баста хифзу кироату гуфтор ва вирду зикру такрор буд. Лаҳни гуфтораш дилнишину марғуб ва шевою мутаассир буд. Ҳамаи ин маҳорат ва санъати волеаш натиҷаи машқу тамрин ва ранҷу заҳмати ҳамешагии ӯ буд. Сатрҳои зерин пайваста вирди забони ин ҳунарманди нотакрор садо меод:

Ёд дорӣ, ба вақти зодани ту?
Ҳама хандон буданду ту гирён.
Ончунон зӣ, вақти мурдани ту,
Ҳама гирён бошанду ту хандон [11, с.5].

Дар суҳанвариин санъати драма забон ва услуби баёни асари драматургӣ нақши бузург дорад. Драматург бояд аз печидагии суҳан ва душворбаёнӣ парҳез намояд. Аз таъбирҳо ва киноёте, ки маънии онҳо аз зехн дур бошад, бояд дурӣ чуст. Дигар ин ки такрори бемаврид дар сахна раво набошад. Баъзеҳо дар ақидае ҳастанд, ки барои он ки муродашон ба хубӣ равшан ва фаҳмо шавад ва дар зехни шунаванда маъво бигирад, бояд як маъниро чанд бор такрор кунанд, валекин натиҷа баръакс аст. Такрори бемавриди суҳан зехни шунавандагонро ҳаста мекунад ва хоҳири онҳоро озурда месозад ва аз таваҷҷуҳ бозмедорад. Шайх Саъдӣ дар ин хусус фармуда:

Суҳан гарчи дилбанду ширин бувад,
Сазовори тасдиқу таҳсин бувад.
Чу як бор гуфтӣ мағӯ боз пас,
Ки ҳалво чу як бор хӯрданд, бас [5, с.225].

Дигар аз сабабҳои печидагии суҳан дароз будани ҷумла ва иборат аст, ки то ба хабари он бирасанд, мубтадо фаромӯш шуда ва ҷун ба натиҷа расиданд, муқаддимот аз даст ба қанор рафта бошад.

Дигар сабаби душворӣ дар асари драма бартарии лафз бар маънист. Боист мутаваҷҷеҳ шуд, ки лафзу иборат бояд қолаби маънӣ бошад, ҳамчунон ки қашш барои пой ва ҷома барои тан созгор бошад. Агар тангтар ё бузургтар аз андоза бошад, тан ба ранҷ аст. Дар суҳан низ агар лафз вофӣ ба маънӣ набуда ва нуқсу қусуре дар он бошад, мурод маълум намешавад ва агар лафз пеш аз маънӣ бошад, он низ малолат меоварад ва суҳанро, ки шахс ба маломат бигӯяд ё бишнавад, дуруст фаҳм намекунад. Миёни лафзу маънӣ бояд мусовот бошад. Суҳани асари драмавӣ ҳар ҷи қадар кӯтоҳтару муҷазтар бошад, рушантар ва писандидатар аст. Он ҷиро ба як қалима метавон гуфт, ба ду қалима раво нест ва беҳтарин суҳан он аст, ки дар лафзи андаке маънии бисёр бипарваранд ва Ҳаким Низомӣ ин нуқтаро басо хуб баён намудааст:

Суҳан бисёр дону андаке гӯй,
Якero сад мағӯй,садро яке гӯй.
Суҳан қам гӯй, то бар қор гиранд,
Ки дар бисёр бад бисёр гиранд [2, с.51].

Аз ин лиҳоз, ҳунарпешаи сахна суҳанро бояд ҷунон талаффуз ва бо оҳанге бигӯяд, ки нахуст маънии он ба хубӣ дарёфта шавад, сониян, дар нафси шунаванда асар қунад ва онро мутаассир намояд. Шартӣ аввал барои амалӣ гардидани ин мақсад ҳунарпешаро лозим меояд, ки барои баландӣ ва пастиин савт суҳан муносиби мақом бошад ва қасе барои анҷуман ва ё толори одамон ҳарф мезанад, бояд бикӯшад, то савту садояш бар гӯши ҳамаи шунавандагон бирасад, ки ба осонӣ бишунавад, вағарна зуд малул ва озурдахотир мешавад ва баъзан аз зол баромада мераванд.

Театршиноси қасбӣ Низом Нурҷонов, ки умре сарфи соҳаи фарҳанг ва санъат намуда, барҳақ ба нуқту суҳани имрӯзаи сахна баҳо

дода менависад: “Солҳои пешин ба нутқи сахнаӣ, аниқ, зебо ва шином талаффуз намудани он эътибори зиёд дода мешуд. Заминаи амалиёт аз муколама оғоз меёфт. Амалиётнокии нутқ яке аз василаҳои пуртаъсири бозӣ буд. Суханронӣ, ҳаракату амали зоҳирӣ ҳоло ҳам вучуд дорад, вале фикру андеша барҳам хӯрдааст. Баъзе ҳунармандон матни нақшаашонро аз ёд намедонанд ва бошироб ҳарф мезананд, бисёр ҳаракат мекунанд, вале тарзи аз ботин офаридани образро ба қолаби театрӣ иваз мекунанд [6, с.268].

Ин баҳо ва тавсифнома ба вазъи имрӯзаи театри касбии тоҷик аст. Аз ин хотир, ба савт заҳмат ва тақаллуфи барзиёд набояд роҳ дод. Бояд мизони қуввату неру ва суръатро чунон гирифт, ки ҳунарманд бар сухани хеш мусаллат бошад. Албатта, табиати афроди дар зал нишаста кам ё беш фазои кӯчаке ва бузурге ҳам дар қувват, савт муҳталиф аст ва бояд риоят намуд. Ғолибан, чун қоида, оғози суханро боист бо овози андаке оҳиста оғоз намуд ва тадричан оҳангро боло бурд ва албатта, то он ҷо ки мавқеъ шавад нақш тақозо намояд, шӯре барангезад. Дар чунин маврид ҳам, бояд овоз ба андоза ва мизони лозима расо ва пурҳарорат бошад, аммо на ба ҳадди ифрот. Дар ҳар ҳол ҳунаrpеша бояд ихтиёрро аз даст надиҳад ва ба муқтазои ҳол ва ҳадди эътидол риоя намояд.

Шарти дигаре, ки барои фаҳмо ва шунаво будани сухан бояд дар мадди назар дошт, талаффузи сахҳ аст.

Дигар ин ки ҳунаrpешаи сахнаи дром суханро набояд ҳида ва шармида гӯяд, зеро ҳар ҳарф ва ҳар ҳаракатро ба дурустӣ ва дар муддате, ки муносибу мувофиқи он аст, бояд адо кард ва аз айбе, ки баъзе ашхос ва аҳли баъзе вилоят дар гуфтордоранд, ки баъзе аз ҳуруф ё ҳаракатро соқит ё босуръат ё оҳанги шева адо мекунанд, ки бояд дури ҷуст ва парҳез кард. Ҳарчанд ки адои сухан ҳамвора китобӣ ҳам набояд бошад. Сухан ва гуфтор бояд табиӣ ва озодона бошад, ки ҳатто аҳли толор намояндаи кадом маҳал будани ҳунармандро пайҳас нанамояд. Дар чунин лаҳзаҳо, албатта, завуқ табиӣ салим ҳокими мутлақ аст. Тундӣ ва оромии ҳунаrpеша низ камоли аҳамиятро дорад, на чандон ором ва батаъни бояд гуфт, ки ҳавсалаи шунавандагон сарду сухан хушқу бемазза шавад ва низ на тунд бояд рафт, ки аҳли толор маҷол наёбанд дар сухан тааммул намоянд ва ба нукот ва дақиқи он бархӯранд. Вале тундӣ ва кундии сухангӯи ҳунарманд низ якнавохт набояд бошад. Баъзан вақт ба муқтазои табиаташ ҳунаrpеша дар баёни сухан шитоб мекунад ва гоҳе муносиб аст, ки ором биравад.

Душворӣ ва печидагӣ дар суханварии санъати дром бештар дар талаффузи калимот ва иборот ба назар мерасад, ки набояд якмаром ва якнавохт гуфт. Дар ҳар калима ба баъзе ҳаракат ва дар ҳар ҷумла ба баъзе калимот таъя ва қуввати махсус бояд ба савт дод. Масалан, дар ҳикояи зерин: “ Ду бародар, яке хизмати султон кардӣ ва дигаре бо зӯри бозу нон хӯрдӣ.” Қуввати савтро ба се ҳиссаи мантиқӣ метавон қисмат намуд: “ хизмати султон кардӣ”, “ бо зӯри бозу”, “ нон хӯрдӣ”-ҷиҳати маънӣ тафовут мекунад, то ин ки ба ҳиссаи “бо зӯри бозу”таъя намоем, маънӣ ва мантиқ дигар мешавад.

Суханро бояд чунон талаффуз намуд, ки аввалан маънии он ба хубӣ дарёфт шавад. Сониян, дар нафсу ботини шунаванда таъсир кунад. Шарти аввал барои ба даст овардани ин мақсад баландӣ ва пастиӣ савти ҳунарманд муносиби мақом бошад, то ки бикӯшад, то савташ ба гӯши ҳамаи аҳли толор бирасад, ки ба осонӣ бишнавад, вагарна зуд малул мешаванд. Аммо барои ин манзур ба савт заҳмат ва тақаллуф набояд дод. Фарёд набояд кард. Сина ва гулӯи гӯянда ва гӯши шунаванда набояд хаста шавад ва озор бинад. Аз ин рӯ, бояд мизони қуввату суръатро чунон гирифт, ки гӯянда бар сухан мусаллат бошад. Барои ҳунарманд шумори нишастагони толор набояд дар мадди назар бошад. Табиист, ки чун қоида, суханро бояд дар оғоз андаке оҳиста ва тадриҷан боло бурд. Дар мавриде ки ҳунарманд бо тақозои нақш ба шӯру шанг ояд, он гоҳ овоз ба андозаи лозимӣ расо ва пурҳарорат бошад, аммо на ба ҳадди ифрот. Дар ҳар ҳолу маврид ҳунарманд бояд ихтиёрро аз даст надиҳад.

Дигар аз омилҳое, ки барои фаҳмо ва равшан будани нутку сухани сахна бояд дар назар дошт, талаффузи сахҳ аст. Ҳунарманде, ки лаҳҷаи вилояте ё талаффузи омиёна дошта бошад, нутку суханаш писандида намешавад ва тариқи бояду шояд таъсир намекунад.

Адабиёт

1. Абдурахмонов, А. Путь на сцену / А. Абдурахмонов. – Душанбе: Ирфон, 1996. – 82 с.
2. Ганҷавӣ, Н. Куллийёт: Иборат аз панҷ ҷилд. Ҷилди 1. Хусрав ва Ширин / Низоми Ганҷавӣ. – Душанбе: Ирфон, 1983. – 464 с.
3. Маҳмадов, А. Дунёи театр / А. Маҳмадов. – Душанбе: Империял – Групп, 2007. – 157 с.
4. Маҳмадов, А. Иҷрои аввалин нақшҳо дар театри тоҷик // Паёмномаи фарҳанг. – 2021. – № 2 (54). – С.65 – 70.
5. Мирзо, С. “ Гулистон”-и Саъдӣ (бо шарҳи вожаҳо ва таъбироту ифодаҳо) / С. Мирзо, Ф. Ҳайдаров. – Душанбе, 2015. – 418 с.
6. Нурҷонов, Н. Солҳои сустҷӯ. Нигоҳе ба театрҳои музофотӣ (Раванди санъати театри дар Тоҷикистон: солҳои 70 – 90-уми асри XX ва ибтидои садаи XXI) / Н. Нурҷонов. – Душанбе, 2018. – 520 с.
7. Нурҷонов, Н. Мактаби актёрони тоҷик / Н. Нурҷонов. – Душанбе, 2011. – 496 с.
8. Раҳматуллоев, Ҳ. Зухури ишқи сахна (Мухар. масъул. Нурҷонов Н.) / Ҳ. Раҳматуллоев. – Душанбе: Адиб, 1987. – 144 с.
9. Фарҳанги ғайримоддӣ халқи тоҷик. – Шумораи 8. – Душанбе: Аржанг, 2018. – С. 14 – 18.
10. Фарҳанги ғайримоддӣ халқи тоҷик. – Шумораи 7. – Душанбе: Истеъдод, 2019. – С. 133 – 166.
11. Хоҷаев, Қ. Суханварӣ / Қ. Хоҷаев. – Душанбе: Бухоро, 2013. – 256 с.

Ходжаев Курбон

МАСТЕРСТВО РЕЧЕВОЙ КУЛЬТУРЫ В ДРАМАТИЧЕСКИХ ИСКУССТВАХ

В Таджикистане основоположниками профессиональных драматических театров являются знаменитые русские режиссёры: Е. И. Мителман, В. В. Тихонович и таджикские режиссёры: Х. Махмудов, С. Саидмурадов, М. Саидов, Х. Рахматуллаев и др. Сегодняшние ветераны театра свидетельствуют о том, что в 30-е годы основными недостатками на сцене были региональные говоры, непрофессиональность актёров и их ошибки в речевой культуре.

Интонационная точность вызывает точность действия. Если актёр логически точно передает мысль, заложенную в данной фразе, он становится на правильный путь овладения логикой поведения образа. За каждым произнесенным словом, фразой скрываются образы и понятия, мысли и чувства человека. Причем запас мыслей и чувств всегда гораздо больше, чем то, сказано. И чем точнее, лаконичнее и сжато выражены большие и глубокие авторские мысли, тем шире, объемнее и глубже должен быть подтекст актера.

В статье также в сжатом виде приведен передовой опыт мастерства выражения речевой культуры Народного артиста Таджикистана Махмуда Вахидова.

Поэтому данная статья посвящается мастерству речевой культуры драматических артистов и их речевых особенностей на сцене. В статье разработан ряд оптимальных и практических способов и указаний по подготовке профессиональных кадров для освоения и выполнения правил речевого этикета в драматическом искусстве.

Ключевые слова: искусство драмы, актёр, мастерство речи, природа речи, театр, М. Вахидов, разнообразие речи, обдуманное слова, память, виды памяти, чувство слова, повторение, желание и страсть, выбор слова.

Khojaev Kurbon

MASTERY OF SPEECH CULTURE IN DRAMATIC ARTS

In Tajikistan, the founders of professional drama theaters are famous Russian producers: E. I. Mitelman, V. V. Tikhonovich and Tajik producers: H. Mahmudov, S. Saidmuradov, M. Saidov, H. Rakhmatullaev, etc. Today's theater veterans testify that in the 1930s the main disadvantages at the price were regional dialects, the lack of professionalism of the actors and their mistakes of speech culture.

Intonation accuracy causes the exactness of the action. If an actor logically accurately conveys the thought embedded in this phrase, he becomes on the right path of mastering the logic of the behavior of the image. Every spoken word, phrase hides images and concepts, thoughts and feelings of a person. Moreover, the stock of thoughts and feelings is always much more than what is said. And the more precisely, concisely and concisely the author's big

and deep thoughts are expressed, the broader, more voluminous and deeper the actor's subtext should be.

The article also presents in a concise form the advanced methods of the mastery of the expression of the speech culture of the People's Artist of Tajikistan Mahmudjan Vahidov.

According to this data, the article is devoted to the mastery of the speech culture of dramatic artists and their features on the price. The article develops a number of optimal and practical methods and guidelines for training professional personnel for mastering and performing dramatic arts of speech.

Keywords: arts drama, mastery of speech, nature of speech, variety of speech, deliberate words, memory, types of memory, feelings of the word, repetition, desire and passion, word choice.

ТДУ: 702 /7.03.

**Саидҳомидов Саидмахмуд,
Саидов Саидбаҳром**

ТАНИНИ АСАРҲОИ ВОКАЛӢ-ХОРИИ ТОҶИКӢ ТАҲТИ НАВОИ АРҒУНУН

Дар мақола дар бораи таърихи ба вуҷуд омадани сози аргунун, ки садсолаҳо ҳамаҷун “шоҳи созҳои мусиқӣ” эътироф гардида буд, иброи назар гардида, баъзе ақидаҳо дар бораи сози мусиқии аргунун, ки иштибоҳан олими забардасти соҳаи фалсафаи Юнони қадим - Афлотун номбар шудааст, бо далелҳои қотее рад шудаанд. Тибқи ахбори маъхазҳо сози нахустин сози аргунун - Ктезибия аз Византия (Искандария-и Юнон) мебошад.

Ҳамаҷунин, дар мақола дар бораи ягона сози мусиқии аргунун, ки дар тоҷикистон “Аргунун”-и МДТ “Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода” ҷойгир буда, солиёни зиёд истифода намешуд, суҳан меравад. Ин сози пурнаво маҳз бо таҷаббусу дастгирии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон “аз нав таъмиру созорӣ гардидаву садо дода, қалби шунавандагониро таҷриба намуда истодааст.

Асарҳои вокалӣ-хориӣ композиторони тоҷик низ таҳти садои сози аргунун садо медиҳанд, ки дар даврони истиқлоли давлатии Тоҷикистон ин падидаи нодир аст. Зеро дар гузашта зери навои сози аргунун коллективи ҳамсароён дар донишқада ҳаргиз ҳамсадо нашуда буданд. Ин падидаи нодир, маҳз пас аз ироаи суҳанронии Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар тоҷикистон “Аргунун”-и донишқада ва ҳидоятҳои ӯ дар бораи истифодаи ин сози нодир барои ҳамсадоӣ бо асарҳои ҳамсароӣ ин амал дар ҷумҳурии роҳандозӣ гардидааст.

Баргузориӣ ҷорабиниӣ фарҳангии шомии 9 феввали соли 2022-юмро низ метавон аз дастовардҳои муҳими даврони истиқлол маҳсуб доист.

Қалидвожаҳо: аргунун, истиқлолият, ҳамсароӣ, асарҳои ҳамсароӣ, композитор, сароянда, иҷрокунанда, фарҳанг, санъат.

Тарбияи фарди эҷодкор захираи зиёди босамарро талаб мекунад ва омӯзгори мусиқӣ танҳо бо меҳнати пайвастаи ҳеш метаовонад ба муваффақият ноил гардад. Собит шудааст, ки маҳз омӯзгори мусиқии донишманд, дорои маърифату маданияти баланд, донандаи ҳуби касбу ҳунар, дорои ҳислатҳои баланди педагогӣ, мусаллаҳ бо дониши назариявӣ амалии соҳаи педагогикаи мусиқӣ тарбияи ҳамаҷонибаи наврасону ҷавононро дуруст ба роҳ монда, дар қалби онҳо меҳру муҳаббат ба санъату ҳунарро бедор менамояд ва малакаву маҳораташонро таҷриба дода, рушду инкишоф мебахшад. Омӯзгоре, ки дорои ҷунин ҳислату истеъдод аст, наврасону ҷавононро бо роҳу усулҳои самарабахш дуруст тарбия намуда, онҳоро дар руҳияи ватандӯстию ватанпарастӣ, эҳтироми фарҳангу санъати миллӣ, дӯст

доштани марзу буми зебои Ватани азиз, табиати нотақро ва обҳои поку мусафҳои он парварида метавонад. Чунончи Пешвои миллат иброз доштаанд: «Омӯзгорон гурӯҳи пурнуфузе мебошанд, ки рисолати мафкурасозии миллат ва ҷомеа, босаводу соҳибмаърифат гардонидани насли наврас ва барои кишвар ба камол расонидани кадрҳои ояндасоз ба дӯши онҳо вогузор шудааст» [4, с. 2].

Дар суҳанронии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, ки дар Донишқадаи давлатии санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода ироа гардида буд, зикр шудааст, ки: “Таълиму тарбияи саҳеҳи касбӣ ва фароҳам овардани шароити мусоид метавонад дар оянда истеъдодҳои ҷавони моро ба арсаи ҷаҳонӣ барорад. Зеро маҳз насли ҷавони имрӯза дар оянда муаррифгари фарҳангу санъати нотақрои халқи тоҷик дар арсаи ҷаҳонӣ мегардад” [5, с. 3].

Бо дарки муҳимияти ин масъала, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ниҳодҳои марбутатаи он, аз ҷумла вазоратҳои маориф ва илм ва фарҳанг, истеъдодҳои ҳунарманди ҷавонро дарёфт намуда, ҷиҳати таълиму тарбияи мусиқии онҳо тадбирҳои мушаххасро роҳандозӣ менамоянд. Баргузориҳои озмунҳои гуногуни маърифатии ҷумҳуриявӣ шаҳодати ин гуфтаҳои онҳо мебошанд.

Дар останаи таҷлили бузургтарин ҷашнҳои даврони истиқлол – 20-умин солгарди Истиқлоли давлатии Тоҷикистон ва таҷлили рӯзи Ваҳдати миллӣ, санаи 26 июни соли 2011 Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба мақсади мавриди истифода қарор додани тоҷари нави консерти ва сози арғунун ба Донишқадаи давлатии санъати Тоҷикистон (ҳоло Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон) ба номи Мирзо Турсунзода ташриф оварданд. Дар ин чорабинии муҳими фарҳангӣ, ки тамоми роҳбарони вазорату идораҳои марбута ва ректорони донишқадаву донишгоҳҳои ҷумҳурийӣ ҷамъ омада буданд, Пешвои миллат доир ба рушди соҳаи фарҳангу ҳунар ва ба таҳсили баландмазмуни таҳассусӣ ҷалб намудани мутахассисони соҳибистеъдод суҳан гуфта, зикр намуданд: “Яке аз шартҳои асосии таъмини минбаъдаи рушди соҳаи фарҳанг ва ҳунар, ба таҳсили баландмазмуни таҳассусӣ ҷалб намудани истеъдодҳо ба шумор меравад. Дар ин росто, Донишқадаи давлатии санъат дар амалӣ намудани ин мақсадҳо масъулияти асосиро ба дӯш дорад ва минбаъд низ дар ин ҷода нақши асосиро бояд иҷро намояд. Ба ҳамагон маълум аст, ки имрӯз аксари ҳунармандони асили тоҷик, ки дар фазои фарҳангии мамлакат қору эҷод менамоянд, маҳз дастпарварони ҳамина даргоҳи санъат мебошанд” [5, с. 3].

Роҳбари давлат нақши Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода дар тарбияи кадрҳои баландихтисос баланд арзёбӣ намуда, зикр намуданд, ки: “Донишқада имрӯз метавонад бо номҳои ҳунармандони маъруфи худ ифтихор намояд. Дар марҳалаи тақдирсозии замони истиқлолият маҳз ҳамина ҳунармандони соҳибихтисос тавонистанд руҳияи пурэҷозии ҷомеаи моро дар суруду таронаҳо ва намоишҳои театрии таҷассум созанд” [5, с. 3].

Дар оянда маҳз ҳамин кадрҳои баландихтисос, бо оҳангҳои пурмуҳтавои мусикиашон фазои маънавии ҷомеаро гани гардониди, дар ташаккул додану баланд бардоштани ҷаҳони маънавии наврасону ҷавонон ва завқи бадеию зебоипарастии онҳо саҳми муносиб гузоштаанд ва мегузоранд.

Бо назардошти муҳимияти дастгирии соҳаи фарҳангу санъати тоҷик дар ин ҷорабинӣ қайд гардид, ки дар се соли охир (солҳои 2009-2011 дар назар аст – С.С., С.С.) “аз ҳисоби бучети давлат барои таъмири бинои таълимӣ, хобгоҳи донишҷӯён, ошхона ва бунёди китобхонаи нав зиёда аз 5 млн. сомонӣ ҷудо шуда буд, ки имрӯз ҳамаи онҳо мавриди истифода қарор доранд” [5, с. 3].

Ҳоло шахрвандони кишвари мо ҳам имкон пайдо кардаанд, ки дар баробари мавриди истифода қарор гирифтани сози арғунун навои онро дар пойтахти кишвари азизамон истимоъ намуда, аз шунидани садои он кайфият бурда, сатҳи маданиятнокии худро баланд бардоранд.

“Мо ҳамчун ворисони яке аз саромадони бузурги мусикии Шарқ – Борбад бо ифтихор ба ёд меорем, ки дар фарҳангу луғатномаҳо, рисолаҳои мусикӣ ва дигар сарчашмаҳои таърихӣ, амсоли «Бурҳони қотеъ», «Ғиёс-ул-луғот», «Фарҳанги Онандроч» ва осори пурғановати шоирони бузурги мо – Фаррухӣ, Манучехрӣ, Ҳоконии Шервонӣ, Абӯсаиди Абулхайр, Ҳофиз, Саъдӣ, Мавлавӣ дар мавриди сози арғунун ишораҳои ҷашмрасе ба мушоҳида мерасад”, - зикр намуда буданд Пешвои миллат дар ҷорабини бахшида ба рӯзи аз нав садо додани сози арғунуни Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода [5, с. 3].

Халқи тоҷик ҳамешагӣ бо мусикӣ пайвастагӣ дошт. Аксари шоирон, ҳунармандону олимони гузашта ва имрӯза низ баробари ҳузури падидаҳои гуногуни ҳунари худ ба мусикӣ пайванди қавӣ доштанд ва ё ба ибораи дигар, як ё чанде аз соҳаҳои мусикиро менавохтанд. Дар ҳолатҳои фориг аз шуғл бо навозишу сароиш машғул мешуданд. Бо истинод ба маъхазҳои таърихӣ ин падидаи некро дар ҳаёту эҷодиёти аксар саромадони шеърӣ ғазали тоҷик низ метавонем мушоҳида намоем.

Ҳамзамон, дар робита бо тағаннии сози мусикии арғунун дар луғати «Бурҳони қотеъ» чунин сатрҳо сабт гардидаанд: «Арғунун созу овози ҳафтод духтари хонанда ва созанда аст, ки ҳар як чизро ба як бор ва ба як оҳанг бихонанд ва бинавозанд. Ва он се анбони бузург дошта, аз пӯсти говмеш таҳия гардад» [2, с 134. Ниг.: 3, с. 312].

Дар “Энсиклопедияи советии тоҷик” дар бораи сози арғунун маълумоти нисбатан муфассал оварда шудааст. Мувофиқи ин маълумот, ки аз тарафи олими намоёни тоҷик Аъламхон Афсаҳзод омода шудааст, “**Арғунун** – (юнонӣ *organon* – соз, асбоб), сози мусикии қадимии юнониён, ки механизми мураккаби он аз системаи нойчаҳои овозбарор, насосҳои ҳавой, пардаҳо (клавиатураҳо) ва дастаҳои регистрӣ иборат буда, забончаҳои (клавишҳои) он аз нойчаҳои ҷӯбин ва фулузии гуногун ва системаи пневматикӣ иборат аст ва ҳамаи инҳо дар як тана ҷамъ оварда шудааст. **Арғунун** дар соҳаҳои (ё кафедраи идоравии) худ бар замми клавиатураҳои дастӣ (мануал) ва пойӣ (ки

“пофишор” номида мешавад – С.С., С.С.), боз фишангҳои гуногун дорад. **Аргунуни оддӣ** 1-5 (калонтаринаш то 7) мануал дорад. **Аргунунҳои** ҳозира 2 пофишор ва яканд ҳазор нойчаву забонча доранд ва ҳамаи онҳо ба шуъбахое (ё регистрҳои) чудо мешаванд, ки ҳар яки онҳо аз клавишҳои гуногунмизони дорои тембри якхела иборатанд. Ин шуъбаҳо аз 1 то 150 ададро ташкил медиҳанд. Аргунун аз рӯйи ҳаҷми овоз ба оркестри симфонӣ баробар аст. Шакли қадимаи Аргунун - Гидравлос аст, ки Ктезибия (асри 2 пеш аз м.)-ро мухтареъ (ихтироъкунанда, созанда – С.С. С.С., С.С.)-и он ва Искандарияро макони ихтирои он медонанд.

Мисриёни қадим, юнониён, римиён ва аҳли Византия **Аргунунро** дар мусиқии дунявӣ истифода мебарданд. Дар асри 4 дар Византия **Аргунуни пневматикии** мукамалтарро дар мусиқии обидонаи калисо ва дунявӣ қор мефармуданд. **Аргунунро** дар асри 7 аз Византия ба кишварҳои Европай Ғарбӣ оварданд ва ҳосси мусиқии калисой шуд. Дар асрҳои 14, 16, 18 - 20 **Аргунун** хеле такмил ёфта, шаклҳои мухталифи он ба вуҷуд омад” [10, с. 254].

Ҳамчунин дар ин мақола перомун аз ҷониби аҷдодони мо истифода бурдани сози аргунун ва ба Руссия паҳн гаштани ин сози мусиқӣ низ ишора шудааст:

“Дар манбаҳои ҳаттии русии асрҳои 11-12 номи **Аргунун** зикр ёфта, дар асри 15 дар базмҳои князҳои Москва навохта шудани он маълум аст. Дар сарчашмаҳои адабию таърихии асрҳои 9-17 ҳам оид ба **Аргунун** маълумоти зиёдеро дастрас кардан мумкин аст.

Аз маъхазҳои муътамад бармеояд, ки аҷдоди мо **Аргунунро** дар асрҳои 4-7 менавохтанд ва шаклҳои гуногуни онро медонистанд. Аммо ҳама бо як забон Афлотунро ихтироъкори **Аргунун** шумурда, ин созро юнонӣ мегӯянд. Абдуллоҳи Хоразмӣ (а.12) аз сози торӣ будани **Аргунун** ва шакли кадумонанд доштани он, бо пӯст пӯшидани косаи он ва пардаҳои рӯдаи ғусфандӣ доштани он хабар медиҳад. Кавкабии Бухорӣ (а. 15) **Аргунуни дахониро** зикр кардааст. Дарвешалии Чангии Бухорӣ (а. 17) мегӯяд, ки **Аргунун** сандукмонанд буда, онро 40 кас менавозад. **Аргунуни якторай хиндӣ** ҳам дар замони қадим машҳур будааст.... Шумораи зиёди композиторон барои сози **Аргунун** оҳангҳои хосса меофаранд” [10, с. 254].

Намояндагони илму адаби тоҷик низ дар асарҳои худ дар бораи сози мусиқии **Аргунун** маълумот овардаанд, ки мо баъзе аз онҳоро номбар менамоем. Аз ҷумла дар “Бурҳони қотеъ” чунин омадааст: “Аргунун (муарраб аз юнонӣ) созе аст машҳур, ки Афлотун вазъи он кардааст ва баъзе гӯянд, Аргунун тарҷумаи “мазомир” аст, яъне ҷамъи созҳои тағанӣ ва баъзе дигар гӯянд, чун ҳазор одаме аз пиру ҷавон ҳама ба якбор ба овозҳои мухталифи якдигар чизе бихонанд, он ҳолатро аргунун хонанд ва ҷамъи дигар гӯянд, ки аргунун – созу овози ҳафтад хонанда ва созанда аст, ки ҳама як чизро ба як бор ва ба як оҳанг бихонанд ва бинавозанд” [2, с. 214].

Олими намоёни созшинос Шаъудӣ ин созро ба таври худ тавзеҳ медиҳад, ки: “**Аргунун** созе аст, махсуси масеҳиён, дар калисоҳо навозанд. Найҳои дурушт ва хурду ковокро ба усули зеру бам вазъ карда ва дар дунболи чизе зам сохтаанд батадрич, ки мекашанд ба сабаби ҳавое, ки ҳосил шуда аз он ҷӯбҳо овозе монанди мусиқор

шунида шавад ва дар рӯзҳои муайян дар калисоҳо шунида шавад” [Ниг.: 5, с. 3].

Дар “Таърихи Онандроҷ” **Арғунун** чунин тавзеҳ шудааст: “Ва гӯянд, ки арғунун ҳашт ҳазор лӯла ва олот дорад” [Ниг.: 5, с. 3].

“Ва он олоте аст мусиқӣ аз навогул-нафх ва ду гуна буда: зумурӣ ва букӣ”, - омадааст дар Феҳристи Ибни Надим [Ниг.: 5, с. 3].

“Ва маънии нотиқа бар арғунун забони автори нутқ фуру гусафт”, - гуфта мешавад дар бобати Арғунун дар тарҷумаи “Таърихи Яманӣ” [Ҳамон ҷо, с. 3].

Дар ҳама давраи замон овози форами сози Арғунун намоёндогони аҳли адаби тоҷикро ҳамеша мафтунӣ худ кардааст. Дар сатрҳои ҷовидонаи шоирони форсу тоҷик ҳам сози Арғунун ва навои шеваи он дар риштаи назм хеле зебову пурмазмун тасвир шудааст.

Аз ҷумла шоири машҳури тоҷик Муиззӣ дар бораи форами овози Арғунун чунин сатрҳои эҷод кардааст:

То ҷаковак баст мусиқор бар минқори хеш,
Арғунун бастаст булбул бар дарахти арғунун [Ниг.: 5, с. 3].

Шоири шаҳир Ҳоконӣ дар васфи Арғунун чунин сатрҳои нигоштааст:

Навои Борбаду барбату мизмор,
Тариқи косагару роҳи арғунун ситор.

Ҳоконӣ дар ҷойи дигар бо ёдоварӣ аз Арғунун чунин фармудааст:

Аз ин сароҷа овову ранги дил бигсил,
Ба арғунуни даҳрангу ба арғунуни ово.

Мавлавии Балхӣ дар ситоиши садои дилнишини Арғунун чунин сатрҳои бораи мо ба ёдгир мондааст:

Ҳеҷ касро худ зи Одам то кунун,
Кай будаст овоз ҳамчун Арғунун.

Ҷойи дигар Мавлавӣ дар робита бо ин мавзӯ менигорад:

Бас адам гардам адам чун арғунун,
Гӯядам “инно-илайҳи рочиъун” [6, с. 521].

Дар гузашта бархе аз донишмандон ба сози нафасии найи анбони тоҷикон хеле шабоҳат доштани дастгоҳи арғунун дар асарҳои худ ишора кардаанд. Мусаллам аст, ки дар тӯли асрҳо дастгоҳи арғунун аз ҷониби ҳунармандони мо эҷодкорона такмил ёфта, дар байни созҳои мусиқии милли мақоми шоиста пайдо кардааст. Аз ин рӯ, зикри Арғунун аз қадимулайём дар осори шоирони мо қатори дигар созҳои мусиқӣ ба ҷашм мерасад. Аз он ҷумла, Ҳофиз дар яке аз

асарҳои худ аз ин сози хушовоз ёдовар шуда, чанг бар Арғунун задани муганниро хоҳиш менамояд, то ғам аз дилҳо зудояд:

Муганнӣ, бизан чанг бар арғунун,
Бибар аз дилам фикри дунёи дун.
Магар хотирам ёбад осойише,
Чу набвад зи ғам бар вай олойише.

Ориф ва шоири шаҳри асри XI Абӯсаиди Абулхайр низ дар тавсифи сози пурасрори Арғунун чунин сатрҳои ҷовидонаро хеле зебову нишонрас ба қалами эҷод кашидааст:

Аз сина садои арғунун меояд,
В-аз дида ба ҷои ашк хун меояд.
Дар шои фироқ нолаам аз дили танг,
Оғушта ба хуни дил бурун меояд.

Ин гуна васфи сози Арғунунро мо дар осори дигар шоирону олимони тоҷик низ дарёфт карда метавонем, ки аз мавҷудияти чунин соз дар қатори дигар созҳои қадимии тоҷик шаҳодат медиҳад.

Имрӯз муҳлиси мусиқии классикӣ имкон доранд, ки бо назокат ва нафосати мусиқии оҳангсозони бузурги ҷаҳон ва муосири тоҷик, ки барои сози арғунун офарида шудаанд, бевосита шинос шаванд. Ин иқдоми созанда метавонад ҷомеа, фарҳанг ва тамаддуни моро бо тамаддуни башарӣ боз ҳам қаринтар гардонад.

Солҳои охир дар Муассисаи давлатии таълимии «Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода» ташкил ва баргузориҳои шомҳои фарҳангӣ бо навозиши арғунун ба ҳукми анъана даромадааст. Аз ҷумла, 9 феввали соли 2022 бахшида ба 50-солагии таъсисёбии донишқада бо ташаббуси роҳбарияти донишқада дар толори арғунун ҳамин гуна шои пурфараҳи фарҳангӣ ташкил ва баргузор шуд, ки дер гоҳ чунин консерти пур аз созу овози фараҳбахши арғунунро шунавандагон интизорӣ мекашиданд.

Дар оғози чорабинӣ ректори донишқада доктори илмҳои филологӣ, профессор Низомӣ Муҳриддин баромад намуда, меҳмонон, омӯзгорон, донишҷӯёро ба консерти Арғунун хайрамақдам гуфт. Ӯ дар бораи саҳми босазои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар таъмиру навосии сози ягонаи арғунуни кишвар сухан гуфта, қайд намуд, ки: “маҳз дастгирии бевоситаи Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон боис шуда, ки сози арғунуни донишқада аз нав таъмиру созкорӣ гардидаву садо дода, қалби шунавандагонашро тасхир намуда истодааст”.

Сипас, ректори донишқада оид ба фаъолияти эҷодии бонунӣ пурхунари тоҷик Фариди Нуруллоева – омӯзгори кафедраи арғунун, клавесин ва арфаи Консерваторияи давлатии Қазон ба номи Н.Г. Жиганов, ғолиби чандин озмунҳои байналмиллалӣ ба аҳли нишаст маълумоти мухтасар пешниҳод намуд.

Бояд ёдовар шавем, ки маҳз бо дастгирии бевоситаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон соли 2011 сози солҳои тӯлонӣ хомӯшмондаи аргунуни МДТ “Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода”, ки дар Осиёи Миёна назир надорад, аз таъмир бароварда шуда, садояш дар ҳавои кишвар аз нав танинандоз гардид.

Дар рӯзи аз нав садо додани ин сози нодир дар толори аргунуни донишкада намоёндогони парламент, роҳбарони корпуси дипломатӣ, аҳли зиё, устодон ва шогирдони донишкадаву донишгоҳҳо ва Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода шоҳиди воқеаи гуворою хотирмон, яъне аввалин маротиба садо додани Суруди миллии Тоҷикистон дар иҷрои коллективи ҳамсароёни донишкада бо ҳамовозии сози аргунун гардиданд, ки ин воқеа дар таърихи фарҳанг ва санъати тоҷик падидаи нодир маҳсуб меёбад. Коллективи ҳамсароён Суруди миллиро таҳти дирижёрии профессори кафедраи тарбия ва таҳсилоти мусиқии донишкада – Карим Ҳалимов иҷро намуданд. Ин нахустин баромади хори таълимии донишкада таҳти ҳамовозии сози аргунун буда, аз тарафи ҳозирин баҳои баландро соҳиб гардид.

Ин воқеаи хотирмон маъноӣ онро дошт, ки минбаъд бо ин сози бузург на танҳо мусиқии классикии ҷаҳонӣ, балки суруду таронаҳои тоҷикӣ, ки як ҷузъи ҷудонашавандаи фарҳангу санъати башарианд, низ иҷро шуда, навои руҳафзои ин сози овозадор метавонад фазои фарҳангии Тоҷикистони соҳибистиклолро боз ҳам рангину гуворотар гардонад.

Пас аз баромади хор Пешвои миллат иброн намуданд, ки чунин ҳамовозиҳо бояд дар оянда идома дода шаванд ва зери навои Аргунун асарҳои касбии композиторони тоҷик низ шунавонида шаванд.

Бо назардошти ҳамин ҳидоятҳои Сарвари давлат чун дар гузашта, санаи 9 феввали соли 2022 низ меҳмонон аз вазорату кумитаҳои ҷумҳурӣ, устодону шогирдони донишкада шоҳиди ҳамин гуна шои пур аз савту навои муассири аргунун шуданд. Консерт бо иштироки Фарида Нуруллоева дар толори аргунуни донишкада баргузор гардид.

Дар оғози консерт ду асари композитори машҳури олмонӣ Йохан Себастьян Бах «Фантазия ва фуга дар лаҳни сол-минор» ва «Ҳазлу шӯҳиҳо барои саксофон ва аргунун» дар иҷрои Фарида Нуруллоева садо доданд, ки хеле муассир навохта шуданд. Баъдан, романси композитори шинохтаи тоҷик Зиёдулло Шаҳидӣ бар ғазали Бадриддин Ҳилолӣ «Зи сӯзи сина каболам»-ро ҳунарпешаи болаёқати Театри давлатии опера ва балети ба номи Садриддин Айни Ҳунарманди шоистаи Тоҷикистон - Содик Нуруллоев (падари Фарида Нуруллоева) дар ҳамовозӣ бо сози аргунун дар сатҳи баланди касбӣ иҷро намуд.

Арияи Мадан «Эй тор» аз операи «Комде ва Мадан»-и Зиёдулло Шаҳидӣ бо ҳамовозии сози аргунун дар иҷрои муаллими калони кафедраи фортепиано ва гузориши овози факултаи мусиқӣ-омӯзгорӣ донишкада Раҳмон Алиев низ хеле дилкашу хотирмон ба иҷро расид.

Сипас, асари Э. Элгар «Пайки муҳаббат» (Salut d' amour) дар сози Арғунун дар иҷрои Фарида Нуруллоева шунавонида шуд, ки ин асарро худи навозандаи чирадаст такмил додааст. Асари мазкурро дӯстдорону ҳаводорони сози хушовози Арғунун бо кафкӯбиҳои пурмавҷ истиқбол гирифтанд.

Асари И. Брамс «Прелюдия ва фуга дар лаҳни сол минор» низ аз ҷониби Ф. Нуруллоева иҷро гардид, ки онро меҳмонону иштирокдорони концерт бо хушнудӣ қабул карданд.

Асари А. Пятсолла «Фаромӯшӣ барои саксофон ва арғунун»-ро Фарида Нуруллоева ва Шаҳбоз Каримов, муаллими Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Талабхӯча Сатторов хеле моҳирона иҷро карданд. Ҳамчунин асари композитор З. Абрзу самба «Тико-тико» барои саксофон ва арғунун» дар иҷрои ин ду нафар ҳунармандони хушсалиқа, дорандагони чандин ҷоизаҳои байналмиллалӣ бо маҳорати хоса иҷро гардид.

Консертҳои ин шомӣ дилрабо, асари З. Карт-Элерт «Кантсона ва токкатаи синфонӣ» ҳусни анҷом бахшид, ки онро низ бонуи тоҷик, ҳунарманди асили соҳаи санъати мусиқӣ – Фарида Нуруллоева хеле зебо ва бо маҳорати баланди касбӣ иҷро намуд.

Маврид ба ёдоварист, ки баробари таҳти навои сози арғунун садо додани асарҳои вокалӣ-созии композиторони тоҷик ва хориҷи кишвар он шом на танҳо воқеаи нодиру фараҳманд гардид, балки он шомӣ пур аз савт бори дигар аз роҳандозии дастуру супоришҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон шаҳодат меод, ки чанд сол пеш маҳз дар ҳамин толори барҳаво ироа шуда буданд.

Адабиёт

1. Гулчини “Маснавии маънавӣ”-и Мавлавӣ. – Душанбе: Деваштич, 2007. – 254 с.
2. Бурҳон Муҳаммад Ҳусайн. Бурҳони қотеъ. Ҷ.1. – Душанбе, 1993. – 416 с.
3. Рауфов Ҳ. “Фарҳанги Ҷаҳонгирӣ” ҳамчун сарчашмаи лексикографияи тоҷику форс. – Душанбе, 1973. –
4. Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Рӯзи дониш // Омӯзгор. – 2021. – 1 сентябр.
5. Суханронии Эмомалӣ Раҳмон – Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар маросими ифтитоҳи толори нави консерти ва сози мусиқии Арғунуни ДДСТ, шаҳри Душанбе, 26 июни соли 2011 // Ҷумҳурият. – 2011. – 26 июн.
6. Ҷалолитдини Балхӣ. Маснавии маънавӣ. – Душанбе: Маориф, 2015. – ...
7. Энциклопедияи адабиёт ва санъати тоҷик. Ҷ. 1. – Душанбе, 1988. – С. 254.
8. Энциклопедияи адабиёт ва санъати тоҷик. Ҷ. 2. – Душанбе, 1989. – 560 с.
9. Энциклопедияи адабиёт ва санъати тоҷик. Ҷ. 3. – Душанбе, 2004. – 524 с.
10. Энциклопедияи советии тоҷик. Ҷ.1. – Душанбе, 1978. – С. 254.

Саидхomidов Саидмахмуд,
Саидов Саидбахром

ПЕНИЕ ВОКАЛЬНО - ХОРОВЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ТАДЖИКСКИХ КОМПОЗИТОРОВ ПОД ЗВУЧАНИЕ ОРГАНА

В статье речь идёт об истории появления органа, который на протяжении веков был признан «королем музыкальных инструментов», и приводятся некоторые комментарии о создателе данного музыкального инструмента. Авторы вескими аргументами опровергают ошибочные сведения о том, что создателем органа считали древнегреческого философа – Платона. Согласно источникам, его создателем был Ктезибия из Византии (Александрия).

Также, авторы статьи приводят сведения о единственном музыкальном инструменте органе, который ныне находится в Органном зале Государственного образовательного учреждения «Таджикский государственный институт культуры и искусств имени Мирзо Турсунзаде», который на протяжении многих лет не использовался. Авторы особо отметили, что, благодаря поддержке Лидера нации, Президента Республики Таджикистан уважаемого Эмомали Рахмона, орган был реконструирован и по сей день его завораживающие звуки захватывают сердца аудиторий.

В то же время авторы рассуждают о звучании вокально-хоровых произведений таджикских композиторов под аккомпанементом органа, назвав это явление уникальным в эпоху государственной независимости Таджикистана, так как в институте в прошлом под органские звуки никогда не звучали коллективные хоровые пения. Авторы считают, что это уникальное явление времени и оно является заслугой Главы государства, потому что после выступления Лидера нации, уважаемого Эмомали Рахмона в Органном зале института и рекомендаций Главы государства об использовании этого редкого музыкального инструмента для хорового пения, данная инициатива получила поддержку в республике. Авторы также считают проведение культурного мероприятия 9 февраля 2022 года особым достижением периода независимости.

Ключевые слова: орган, независимость, хоровое пение, произведения для хорового пения, композитор, певец, исполнитель, культура, искусство.

Saidhomidov Saidmahmud,
Saidov Saidbahrom

SINGING VOCAL – CHORAL WORKS TAJIK COMPOSITORS BY ORGAN SOUNDS

This article highlights the history of the creation of *organ*, which for centuries has been recognized as the “king of musical instruments”, and provides some comments about the creator of this musical instrument. The authors with compelling arguments refute the erroneous information that the

creator of the organ was considered the ancient Greek philosopher – Plato. According to some sources, its creator was Ktezibia from Byzantium (Alexandria).

Also, the authors provide information about the only musical instrument – organ placed in the Organ Hall - of the Tajik State Institute of Culture and Arts named after Mirzo Tursunzoda, which has not been used for many years. Thanks to the support of the Leader of the Nation, the President of the Republic of Tajikistan, Mr. Emomali Rahmon, the organ has been reconstructed and to this day its bewitching sounds capture the hearts of the listeners.

At the same time, the authors mention about the sounding vocal – of the good works of Tajik composers for organ sounds, calling this phenomenon unique during the period of state independence of Tajikistan. In the past collective choral performers of the institute never sang under organ sounds.

The authors also consider the holding of the cultural event using the above mentioned organ on 9 February 2022 is an achievement of the period of independence.

Keywords: independence period of Tajikistan, organ, choral singing, composer, singer, performer, culture, art.

ТДУ: 37точик+7точик+9точик+7.071+741

Пайшанбиева Тоҷудавлат

РУШДИ САНЪАТИ РАССОМӢ ДАР ЗАМОНИ ИСТИҚЛОЛ

Рассомӣ як навъи санъати тасвирӣ мебошад, ки олами атрофро ба воситаи рангҳои гуногун дар сатҳи баланд тасвир менамояд. Ранг воситаи асосии рассомӣ ба шумор рафта, мусаввирро водор месозад, ки барои таваҷҷуҳи бинанда тамоми ҷузъиёт ва эҳсосоти тасвирро ба воситаи ранг ифода намояд. Мусаввирӣ воситаи муҳими инъикос ва тасвири бадеии воқеият буда, ба афкору эҳсоси бинанда таъсири мусбат мерасонад. Он дорои мундариҷаи хоси иҷтимоӣ ва вазифаҳои гуногуни гоҷавӣ мебошад. Дар асари санъати рассомӣ мусаввир барои ифодаи гоҷи муайяни мавзӯ сӯжет интихоб мекунад, композитсия меофарад, аз рӯйи масдар (натура) этюд ва эскизҳо эҷод менамояд. Дар санъати рассомӣ усули монохромӣ (истифодаи як ранг бо тобишҳои) ва силсилаи рангҳои устувору ноустувор истифода мешавад, ки бо ёрии он тафовути рӯшноӣю тирагии предметҳо, мавқеи фазоии онҳоро дарк кардан мумкин аст. Ифодаи устокоронаи шакл, ҳаҷм, фазо, ранг, тобишҳои рӯшноӣю тирагӣ, истифодаи рахҳо ва гайра барои тасвири асарҳои рассомӣ аҳамияти калон дорад. Санъати рассомӣ аз рӯйи таъйинот ва вазифа: монументалии орошӣ (расмҳои рӯидеворӣ, панно, фреска), дастгоҳӣ (мусавварҳо), орошӣ (орошии сахнаи театр, кино), минётур (мусаввараи китобу дастхатҳо, портрет ва гайра), диорама, панорама ва ҳоказо мешавад.

Хотамкорӣ ва шишагарӣ (витраж) низ дар санъати мусаввирӣ мавқеи хоса доранд. Асарҳои рассомӣ дар рӯйи матоъ, қоғаз, чӯб, санг, шиша, филизот, гаҷ ва ғайра офарида мешаванд.

Санъати рассомӣ таърихи тӯлонӣ дошта, намунаҳои ибтидоии он ба давраи палеолит мансуб аст. Санъати рассомии тоҷик низ аз давраҳои қадим бо жанру намудҳои гуногун амал мекунад. Дар даврони Истиқлол ин намуди санъат ҳамчун ҷузъи санъати тасвирӣ тақомул ёфта, муаррифгари фарҳангу тамаддуни мардуми тоҷик мебошад.

Калидвожаҳо: санъати тасвирӣ, даврони истиқлол, фарҳанг, тамаддун, рассомӣ, мусаввир, эстетика, истиқлол, эҷод, намуд, жанр, мусаввара, услуб.

Санъати тасвирӣ ҳамчун намунаи эҷодиёти бадеӣ дар ҳама давраи замони инъикоскунандаи фарҳанг ва тамаддуни мардум ба шумор меравад. Он дар тарбияи эстетикӣ, зебоипарастӣ нақши муҳим дорад. Омӯзишу пажӯҳиши санъати тасвирӣ, ки аз гунаи фарҳанги ғайримоддӣ халқӣ тоҷик маҳсуб меёбад, аз ҳар ҷиҳат муҳим аст. Зеро санъати тасвирӣ тамоми асосҳои тасвирро дар бар гирифта, барои рушди инкишофи дигар намудҳои санъат, аз қабилӣ, рассомӣ, ҳайкалтарошӣ, наққошӣ, қандакорӣ, ороишӣ-амалӣ, графикӣ ва амсоли ин мусоидат менамояд. Аз тасвирҳои содаи шаклҳои геометрӣ то офаридани асарҳои наққошии мураккаб ҳосил санъати тасвирӣ мебошанд.

Рассомӣ ҳамчун шохаи васеи санъати тасвирӣ, аз замонҳои қадим арзи ҳастӣ мекунад. Асарҳои санъати рассомӣ дар рӯйи ягон мавод аз қабилӣ қоғаз, матоъ, тахта, девор ва ғайра тавассути рангҳо (акварел, мӯкалам, темпера, гуаш, ранги елимӣ, қалам, сангҳои ранга, шиша ва ҳоказо) як навъ истифодаи санъати тасвирӣ маҳсуб меёбад. Аз рӯйи ашёи хом ва тарзи коркард санъати рассомиро аз дигар санъатҳои тасвирнигорӣ фарқ кардан мумкин аст.

Дар ҳамаи рассомӣ рангҳо нигоҳи мушаххас дошта, мусаввирон онҳоро бо шеваи ба худ хос рушди тақомул мебахшанд. Хусусан рангҳои рӯшан, аз қабилӣ сурх, зард ва кабуд барои ба вучуд овардани рангҳои дигар ва офаридани асарҳои рассомӣ нақши асосӣ мебозанд. Асоси номгуӣ бештари рангҳоро рангҳои сурх, зард ва кабуд ташкил медиҳанд. Ба ин мазмун муҳаққиқи рус Н.Волков навиштааст, ки: “Дар санъати рассомӣ ранг мақоми хоса дошта, ҷиҳатҳои махсусро ифода мекунад” [3, с. 17].

Решаи санъати рассомии халқӣ тоҷик ба давраҳои ҳама қадим рафта мерасад. Масалан, тасвири рӯи сангҳо дар Осиёи Миёна, хусусан дар Тоҷикистон ҷои намоёнро ишғол менамояд. “Ҳафрийҳои Панҷакенти қадим, Шахристон, Афросиёб, Варахша аз қадимӣ будани таърихи санъати рассомии мардуми тоҷик дарак медиҳанд” [14, с. 57-90].

Таърихи санъати рассомии тоҷик далолат аз он мекунад, ки таъсири он дар рушди фарҳанги зебоипарастии халқӣ тоҷик ҳама пурсамар мебошад. Аз сарчашмаҳо маълум аст, ки мусаввирони тоҷик дар ранганигорӣ ба дастовардҳои бузург ноил гаштаанд.

Санъати мусаввирии Тоҷикистон бо хусусиятҳои хоси худ инкишоф ёфта, он дар ороиши биноҳои ҷамъиятӣ, истиқоматӣ низ,

ҳамчун наққошӣ зоҳир гардидааст. “Наққошон диққати асосии эҷодкории худро дар пайвастагии санъати наққошӣ бо кандакорӣ гач ҳисобида, муносибати маҷмуаи ранги наққошӣ ранги табиӣ гачро бо ҳам созгор менамуданд, ки дар натиҷа ба асари мусаввирӣ мубаддал мегардид” [8, с. 41-44].

Санъати рассомӣ дар заминаи инкишофи якҷояи мӯқаламӣ ва графика рушду такомул ёфта, бо мурури замон ҳар кадоме дар шакли мустақил ҷудо шудааст. Дар давраи Эҳё ва баъдтар ҳам рассомӣ тавассути воситаҳои ифода, техникаву технология ғанӣ гардида, тадриҷан густариш ёфт.

Вобаста ба давраи замон санъати мусаввирии тоҷикон рушд карда, намунаи асарҳои гуногун рӯи кор меомаданд. Хусусан, асри XX барои инкишофи санъати рассомӣ созгор гардид. Тавре Б. Бойназаров қайд кардааст: “Ибораи «санъати рассомӣ» аз солҳои 50-уми асри XX тақвият ёфта, дар муаррифии асарҳои рассомӣ ба кор бурда мешуд. Дар шароити имрӯза ба маънои бадеият низ истифода мешавад” [3, с. 7-11].

Рассомии тоҷик аз солҳои 50-60-уми асри XX рӯ ба инкишоф ниҳод. Дар ин давра дар санъати рассомӣ ифодаҳои нав ворид гардид. Рассомоне, ки дар он солҳо ба эҷод машғул буданд, мавзӯҳои гуногунро меофариданд. Онҳо кӯшиш мекарданд, ки ҳама дастовардҳои он солҳоро дар риштаи тасвир кашанд. Чуноне санъатшинос Б. Бойназаров менависад: “муаввироне, ки охириҳои солҳои 50-ум ба ҳаёти эҷодӣ пардохтанд ин ҷараёноро пурғановат гардониданд, вазифа ва ғояҳоро, ки мавҷудияташон талаботи зарурии санъати айёмӣ буд, амалӣ сохтанд” [3, с. 24].

Санъати рассомӣ дар нимаи дууми асри XX дар Тоҷикистон хеле вусъат ёфт ва барои рушди мусаввирӣ дар шароити имрӯза заминаи мусоид гузошт. Маҳз рассомони боистеъдоду ҷавони давр санъати мусаввириро то инҷониб густариш дода ба наслҳои имрӯза расониданд. Аз ҷумла, рассомони тоҷик дар ҷодаи ранганигорӣ як қатор дастовардҳои эҷодиро ноил гардида, осори пурғановатеро барои наслҳои имрӯз боқӣ гузоштаанд.

Баъд аз Истиқлоли давлатӣ дар соҳаи фарҳанг ва санъат ҳам тақони ҷиддӣ ба амал омад. Бо мурури замон бахшҳои мухталифи ин соҳа инкишоф ёфт, ки санъати рассомӣ истисно нест. Рушди санъати рассомии Тоҷикистон дар солҳои аввали истиқлол дар шаклҳои гуногуни санъати амалӣ-оройӣ зухур ёфтааст. Ҳарчанд мактабу коллеҷи рассомӣ амал мекард, на ҳама рассомони касбӣ ирода ва имконияти инъикос намудани мавзӯҳои мухталифро доштанд. Ҷанги шаҳрвандӣ то андозае ҷараёни инкишофи минбаъдаи санъати рассомиро боз дошт.

Ин ҷо ақидаи муҳаққиқи соҳа С. Ҳасанов қобили зикр аст: “Яке аз вазифаҳои аввалиндараҷаи Ҳукумати кишвар дар замони истиқлол фароҳам овардани замина оид ба рушди санъати тасвирӣ, аз ҷумла мусаввирӣ буд” [11, с. 69]. Хушбахтона, бо ташаббуси Сарвари давлат ва кӯшишҳои рассомони варзида иртиботи санъати рассомии асри гузашта ва замони муосир пайваста боқӣ монд. Барои рушди соҳаи рассомони бомаҳорату соҳибзавқ кам буданд. Аз ин рӯ, барои тасвири

асарҳои таърихӣ аз ҷумҳуриҳои дигар устодони чирадастро низ даъват мекарданд.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба маврид қайд намудаанд, ки “асоси офаридаҳои рассомон ба фалсафаи ҳамзистии инсон алоқамандӣ дошта, дар онҳо муаммоҳои имрӯзаи ҷомеа, зебоиҳои табиат ва вобаста ба ин, ҳифзи муҳити зист тасвир ёфтаанд, ки бешубҳа арзиши баланди тарбиявӣ доранд” [12, с. 19].

Мусаввирони тоҷик дар фаъолияти эҷодӣ бо замона ва ҳаёти кишвар робитаи ногусастаниву зич доранд. Дар мавриди тавачҷуҳ зоҳир намудани истеъдодҳои нав дар солҳои аввали истиқлол сухан гуфтан душвор аст. Бо вучуди ин буданд рассомоне, ки ҳодисаву воқеа ва манзараҳои ҳаётии асри навинро бо қалам рӯйи қоғаз мекашиданд. Ин барои падид омадани як зумра рассомони ҷавон заминаи мусоид гузошт.

“Хусусан рассомоне, ки усулҳои эҷодашон дар ҳамин давра – дар айёми баҳсҳои пурҷӯшу хурӯш ва бозхитрос мувофиқ буд, дар онҳо равони зиндаву ҳақиқатан эҷодии мусаввирӣ ҷӯш мезад, эҷод мекарданд” [2, с. 5-6]. Онҳо, аслан он рисолатро, ки аз асри гузашта тибқи тақозои замон ва давраи рушди санъат бар дӯшашон вогузор шуда буд, ба сомон мерасониданд. Баробари ин кӯшиш ба ҳарч меоданд, ки дар намунаи эҷодашон навагонӣ ва дигаргуниҳоро ворид созанд.

Давоми солҳои соҳибистиклолӣ мусаввирони тоҷик асарҳои баландгоя ва пурмазмунро офарида, дар намоишҳои ватанӣ ва хориҷӣ иштирок кардаанд. Ба фонди Иттифоқи рассомони Тоҷикистон асарҳои ранганигорӣ эҷодшуда пешниҳод гардида истодаанд, ки ин далолати густариши санъати мусаввирии тоҷик мебошанд. Аз ин бармеояд, ки рассомони муосир дар офаридани асарҳои олӣ ва рушди санъати рассомии тоҷик нақши бориз доранд. Сатҳу дараҷаи касбияти рассомон баланд гардида, теъдоди онҳо низ афзоиш ёфтааст. Ин ба ривоҷи беҳтарин анвои санъат –рассомӣ мусоидат менамояд.

“Аз ҷиҳати мазмуни ашёи тасвиришаванда ва падидаву ҳодисаҳои зиндагӣ санъати рассомӣ жанрҳои – таърихӣ (тасвири воқеа ва шахсиятҳои таърихӣ), маишӣ (инъикоси воқеаҳои ҳаёти рӯзмарра ва зиндагии одамон), рамзӣ (тасвири лавҳаҳои ҳарбӣ, ҷанг ва ғайра), портрет (симои як ё якчанд шахси маъруф), манзара (тасвири манзараҳои табиат, деҳот, муҳити атроф), анималистика (мунъакиси олами ҳайвонот), натюрморт (тасвири ашёи бечон), ҳамчунин гояҳои асотирию диниро дар бар мегирад” [7, с. 39-41].

Рассом бо истифода аз қалам мушкilotи давраи замон, таъриху фарҳанги давлату миллат ва шахсиятҳои таърихиро тасвир мекунад. Ҳар як мавзӯро мусаввир метавонад бо жанри мувофиқ тасвир намояд. Масалан, дар тасвири мушкilotи ҷомеа ва сиёсатмадорон жанри карикатура нақши муассир мебозад.

Санъати рассомӣ вобаста ба техникаи эҷод намудҳои мухталиф: рассомӣ тавассути рангҳои равшанӣ, рангҳои обӣ (фреска), рангҳои хушк (асекко), темпера, рангҳои ширешӣ, энкаустика, эмал, гуаш, пастел, силикат, рассомии сафолӣ, хотамкорӣ ва витражро дар бар

мегирад. Ҳама ин намудҳо ҳамчун усули вижаи офаридани тасвир дар санъати мусаввирӣ мавқеи хоса доранд.

Асарҳои рассомӣ дар рӯи матоъ, картон, қоғаз, чӯб, санг, шиша, филизот, гач ва амсоли инҳо офарида мешаванд. Ба ин далел, санъати рассомӣ таърихи хеле қадимӣ дошта, намунаҳои қадимтарини он ба давраи палеолит мансубанд. “Дар он давра хокҳои сурху зард, сафеду чигарӣ, лахчаи чӯб вазифаи рангро иҷро карда, ба воситаи ангуштон ё пораҳои мӯина лаҳзаҳои шикор, зисту зиндагонӣ табиати атроф ва ғайраро тасвир мекарданд” [14, с. 9-16].

Дар шароити имрӯза рассомони тоҷик бо истифода аз рангҳои замонавӣ ва гуногун тасвирҳои мухталифро меофаранд. Ҳар як рассом бояд навъи рангҳо ва омезиш додани онҳоро ба ҳубӣ донад. Нест расме, ки дар истифодаи рангҳо иштибоҳ намояд. Вақте ранг бемавқеъ корбаст мешавад, мухтавои тасвир вайрон мегардад. Чунки дар маҷмуи рангҳо рангҳои муқобил мавҷуданд, ки донишмандони мавқеи истифодаи онҳо хеле муҳим аст.

“Рассом шакл ва ашёи пластикиро хуб эҳсос намуда, шаклҳои миллии ороиш ва рангуборро моҳирона тағйир медиҳад. Яъне, бо ин восита равиҳои рассомони дигарро идома медиҳад” [1, с. 5-49].

Назари рассомони муосир дигаргун шуда, дар тасвири зиндагии навин намунаҳои мухталифро ба вучуд овардаанд. Таъсир ва табодули фарҳангҳо дар санъати рассомӣ нишон медиҳад, ки мусаввирони эҷодкор дар шароити имрӯза дар мавзӯҳои гуногун нақшофарӣ менамоянд. Бояд гуфт, ки маҳорати баланди касбии рассомон шаҳодат аз он медиҳад, ки ҳама намуд ва жанрҳои санъати рассомиро инъикос менамоянд.

Рассомони даврони истиқлол аз ҷумлаи Сангинов Р., Нурматов М., Одинаев Б., Сангов Ю., Ҳусейнов А., Ҳакимов Н., Юсуфов А., Довудов З., Ҳабибуллоев, З., Начмиддинов К., Нодиров К., Рабиев О., Шералиев С., Негматов, Ф., Хоҷаев Ф., Холов М. [10, с. 3-8], Эшонова Н., Ҷабборов А., Холиқов Ч., Давлатов Х., Собиров З., Улчабоева М., Одинаев Р., Пирумшоев С., Давлатшоева З., Ҳочиева С., Шарипов С., Сафаров Р., Нобоваров П., Неъматзода Ф., Сайфиддинов А. 9, с. 10-13], Самандаров Т., Ҳамидова Н., Ҷалолов Н., Ҷамилова М., Ғаюров К., Қурбонов С., Нарзибеков Н., Раҷабов У. ва ғайра дар рушду нумӯи ва инъикоси санъати рассомии халқи тоҷик нақши муассир доранд. Онҳо дар баробари қору фаъолият шогирдони зиёдеро дар ин ҷода тайёр намудаанд, ки имрӯз ҳар қадами роҳи равиши махсус асарҳои гуногунро меофаранд.

Истиқлоли давлатӣ барои пешбурди эҷодиёти бадеии мардуми тоҷик шароит ба вучуд овард. Маҳз Истиқлол имкон дод, ки рассомони ҷавон ва соҳибистеъдод Михточев Д., Саидов А., Асоев В. ва амсоли инҳо равиҳои фаъолияти рассомони бомаҳоратро идома додаанд.

Аксари мусаввирон дар жанру намудҳои манзаранигорӣ, шишанигорӣ (витраж), амалӣ-оройӣ, иншоот, оройи маҷаллаву рӯзномаҳо, театру киностудия ва ғайра тасвирҳо эҷод мекунанд. Маҳз бо маҳсули дасти онҳо олами атрофи моро зебоии нотақрор ихота кардааст. Намунаи асарҳои рассомиро дар ҳама ҷо мушоҳида кардан мумкин аст. Қисме аз мусаввирон бо офаридани манзараҳои

дилфиреб, қисме бо мусаввараҳои гуногун, қисме бо ороиши театру сахна, кино ва ғайра дар рушди фарҳанги миллии мардуми тоҷик сахмгузоранд.

Ранганигории таърихӣ бо суръат ва самаранок рӯ ба инкишоф намуда истодааст, ки дар баробари он намунаҳои нави санъати рассомӣ низ рӯи кор омадаанд. Дар осори мусаввирони варзида доираи васеи мавзуоти таърихӣ ва манзаранигорию дидан мумкин аст. Мусаввирони тоҷик зимни дар мавзӯҳои таърихӣ асар эҷод намудан кӯшиш мекунанд, ки дар манзараҳояшон падида ва шахсиятҳои таърихӣ дар асоси асноди ҳуҷҷативу таърихӣ воқеъбинона инъикос гарданд. Рассоми машҳур А. Камелин аз чунин эҷодкорон ба ҳисоб меравад, ки дар нимаи дуоми асри XX санъати рассомии мардуми тоҷикро бо офаридани асарҳои таърихӣ бою рангин гардонидаст.

“Аксар офаридаҳои мусаввир низ тариқи зайл сурат пазируфтаанд ва метавон гуфт, ки А. Камелин дар эҷоди асарҳои ба мавзӯҳои таърихӣ бахшидашуда аз маводҳои доир ба ин мавзӯ доштааш васеъ ва мақсаднок кор гирифтааст” [3, с. 43-44].

Яке аз рассомони машҳури тоҷик Сабзалӣ Шарипов аст. Ӯ ба санъати рассомии бисёрпаҳлӯ – сураткашӣ, графика, басаҳнагузорию рассомӣ дар киностудияи Тоҷикфилм ва ба ороиши китобҳо машғул аст. Сабзалӣ Шарипов – рассомест дар самти воқеиятшиносӣ бо эҳсоси романтикӣ ва шеърнависӣ. Ӯ дар асарҳояш услубҳои рамзии гуногунро истифода менамояд. “Рассом дар яке аз асарҳояш бо номи «Аз давра ба давра, аз дида ба дида...» таърихи бисёрасраи халқи тоҷикро тасвир намудааст. Бо тасвири чунин як асари баландпоя ӯ, пеш аз ҳама ба таърихи қадимии тоҷикон, ки дар тамаддуни ҷаҳонӣ ҳисса гузоштааст, арҷгузорию менамояд” [11, с. 60-69].

Асари мазкур яке аз асарҳои машҳуртарин дар замони Истиқлол ба ҳисоб меравад. Ҳатто дар ифтиҳои расмӣ Маркази ҷавонон ва намоиши асарҳои рассомӣ, ки бо иштироки бевоситаи Президенти кишвар сурат гирифт, эскизи ин асар ба маъраз гузошта шуд. Дикқати Сарвари давлатро эскизи паннои барҷаста ба худ ҷалб кард. Он бо услуби левкас (бо ин услуб дар замони худ иконакашон кор мекарданд) офарида шуда буд.

Манзара дар санъати мусаввирии халқи тоҷик мавқеи меҳвариро ишғол карда, дар офаридани асарҳои ҷолиби рассомӣ хеле мусоид аст. Ҳам рассомони собиқадор ва ҳам мусаввирони ҷавон дар жанри манзара асарҳо эҷод кардаанд. Тавре Бойназаров Б. қайд намудааст: «Манзара тавонист мақоми арзишмандеро касб намояд. Манзараҳои офаридаи М. Хушмуҳаммадов дар ҷараёни лирикӣ иҷро шудаанд. Мусаввирон М. Абдурахмонов, И. Волинский, А. Бесперстов, Ф. Салманов, Х.Хушвахтов, А. Ашӯров, К. Закиров, А.Умаров ба манзараофаринӣ машғул буданд. Эҳсоси романтикии табиати мафтунгари кишварамон офаридаҳои онҳоро фаро мегирифтанд» [3, с. 137].

Манзараҳои гуногуни маҳаллу деҳот ва, умуман Тоҷикистон дар офаридаҳои рассомони тоҷик ба таври васеъ инъикос гардида, дар эҷодиёти ҳамаи рассомон мақоми хоссаро касб кардааст. Аз ин рӯ, ҳар

як мусаввир рохҳои дарки эстетикӣ табиатро ҷустуҷӯ намуда, асарҳои нав ба навро эҷод мекунад. Шарифов С., Сафаров Р., Нобоваров П., Неъматзода Ф., Самандаров Т., Сайфиддинов А., Умаров А., Хоҷаев Ф., Ҳабибуллоев З., Ҳамидова Н., Ҷалолов Н., Ҷамилова М. тасвири манзараро бо як маҳорати волову тозагии маҳсус ифода менамоянд.

Шуруъ аз солҳои 50-уми асри гузашта таваҷҷуҳи мусаввирони тоҷик ба жанри портрет низ зиёдтар гардидааст. Ранганигорони варзида ин намуди рассомиро дар мавзӯҳои гуногун истифода карда, асарҳои пунарзиш меофаранд. “Онҳо дорои истеъдоди баланди мусаввирӣ ва омодагии ҷиддиву мукаммали рассомӣ буда, чандин портретҳои композитсионӣ ҷолиберо офаридаанд. Тасвири симои шахсиятҳои бузургу таърихӣ ва ё рамзӣ, манзараҳои табиати нотақрори кишвар дар маҷмӯъ мавзуоте мебошанд, ки диққати мусаввирони тоҷикро асрҳо боз ба худ бештар ҷалб намудааст” [3, с. 38].

Дар жанри чехранигорӣ бисёре аз рассомон асарҳо офаридаанд. Имрӯзҳо беҳтарин намунаи эҷоди рассомони тоҷикро дидан мумкин аст, ки дар жанри чехранигорӣ ҳосил шудааст. Қобили зикр аст, ки рассоми маъруфи тоҷик Хоҷаев Ф. образи инсонро бо услуби хос ва техникаи мувофиқ тасвир намудааст. Хусусиятҳои композитсионӣ ва жанрии асари офаридаи Ф. Хоҷаев дар он аст, ки тасвири он возеҳ аст. Аз ҷумла, дар асарҳои ба мавзуи модар бахшидшуда симои зан-модар бо риояи суннатҳои қабулгардидаи классикӣ, вале бо услуби хоси миллий ба риштаи тасвир кашида шудааст. Хусусан, дар асарҳои рассомони халқии Тоҷикистон ин мавзӯ хеле моҳирона тасвир ёфтааст. Ин анъанаи нав дар муддати кӯтоҳ миёни мусаввирони ҷавон ҳам мавриди пайгирӣ қарор гирифт. Ҳоло аксар рассомони муосири Тоҷикистон бо истифода аз ин жанр бо диди нав ва риояи унсурҳои миллий асарҳо эҷод менамоянд.

“Соҳаи аз ҳама мақбули санъати тасвирии тоҷикон аз даврони бостон санъати ороиши амалӣ маҳсуб меёфт. Композитсияҳои мунаққаши равшану хос, гулдӯзиҳо, кандакорӣ нозуку нафис ва наққошии рӯйи ҷӯб, сикказании моҳиронаи рӯйи оҳан, ҷавохирот ва кулолгарӣ маҳсус барои наслҳои хеш шаклҳои аҷиби зиёд, рангҳои мафтунзо ва қиссаву ривоёти рангинро оид ба ҳаёти халқ, таърих ва фарҳанги он мерос гузоштаанд” [3, с. 10].

Санъати амалӣ-ороишӣ дар эҷодиёти рассомони тоҷик мавқеи хоса пайдо кард. Ҳоло рассомони варзидаи тоҷик Ғаюров К., Қурбонов С., Рачабов У. ва дигарон дар жанри амалӣ-ороишӣ маҳорату малакаи хешро ба кор бурда, асарҳои ҷолиберо меофаранд. Дар шароити имрӯза инчунин дар шишагарӣ (витраж) низ мусаввирони боистеъдод хунари худро месанҷанд. Аз ҷумла, Нарзибеков Н. дар санъати шишагарӣ маҳорати беандоза дошта, барои оро додани манзилу биноҳои муҳталиф аз он истифода мекунад.

Қисме аз мусаввирони муосир бо жанри панно кор мекунанд. Бо таъсири навгониҳо ва пешрафти илму техника таваҷҷуҳи онҳо ба панно бештар гардидааст. Чунки рушди технологияи муосир тақозои замон буда, падидаҳои неки онро дар фаъолияти эҷодии худ истифода кардан аз имкониятҳои рассомон ба шумор меравад.

Қобили қайд аст, ки ҳунари дастӣ дар ягон давру замон арзишашро гум намекунад. Рассомӣ ҳам аз гунаи эҷодиёте мебошад, ки аҳамияти маҳсус дошта, то имрӯз василаи зебоипарастӣ ҳисоб меёбад. Баъзе рассомоне ҳастанд, ки ҳам дар эҷоди асарҳои рассомӣ ва ҳам дар дигар навъҳои санъати тасваирӣ қобилияти худро месанҷанд. Аммо кадом эҷокоре, ки ҳамчун рассом эътироф шудааст, ҳамонро рушддиҳандаи санъати рассомӣ гуфтан мумкин аст.

Бо вучуди истифода аз жанру намудҳои гуногуни санъати рассомӣ ва имконияҳои мавҷуда баъзе масъалаҳо низ дар ҷодаи рушди санъати рассомӣ мавҷуданд. Мушкилоти асосии аксари рассомони тоҷик дар замони муосир, пеш аз ҳама дастрасии ашёи хом, ба намоиш гузоштани асар ва фурӯхтани он мебошад. Барои натиҷаи хуб ба даст овардан бояд маводи босифатро истифода бурд. Азбаски маводи зарурии рассомӣ арзиши нисбатан баланд дорад, дастрас кардани он ба рассомон ба зудӣ муяссар наметавонад. Қисме аз мусаввирон ба ин далел мунтазам эҷод карда наметавонанд.

Дар асри гузашта намунаи асарҳои рассомӣ хеле зиёд ба намоиш гузошта мешуданд. Дар намоишҳои байналмилалӣ маҳсули дасти мусаввирони тоҷик ҳамавақт ородихандаи сахна буд. Вобаста ба ин масъала Додхудоева Л. муваффақиятҳои рассомони ҷавонро дар намоишҳои умумииттифоқии солҳои 1970-1975 доништааст [6, с. 3-15].

Имрӯзҳо ба намоиш гузоштани асарҳои рассомӣ андаке мушкил гардидааст. Барои анҷом додани чунин кор, пеш аз ҳама, дарёфт кардани ҷойи мувофиқ, баъдан сарпараст зарур аст. Албатта, дар муқоиса бо солҳои аввали истиқлол, мусаввирони тоҷик дар намоишҳои ватанӣ ва байналмилалӣ асарҳояшонро ба маъраз мегузоранд. Масалан, 2-юми июни соли 2017 намоиши навбатии рассомон таҳти унвони **“Рассомони тоҷик дар асарҳояшон чиро ифшо месозанд”** баргузор гардид. 14-уми феввали соли 2018 дар Женева намоиши рассомони тоҷик ташкил гардид, ки аз тарафи тамошобинон хуб пазируфта шуд. Ифтитоҳи намоиши асарҳои рассомони шаҳри Хучанд таҳти унвони **“Нигоҳ”** бахшида ба 30-солагии Истиқлоли давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки рӯзи 8-уми декабри соли 2021 дар Донишқадаи давлатии санъати тасвирӣ ва дизайни Тоҷикистон баргузор гардид. Инчунин санаи 15.01.2022 дар Муассисаи давлатии **“Коллеҷи ҷумҳуриявии рассомии ба номи М. Олимов”** маросими пӯшидашавии намоиши ҷумҳуриявии корҳои эҷодии рассомон бахшида ба 30-солагии Истиқлоли давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 85-солагии Муассисаи давлатии **“Коллеҷи ҷумҳуриявии рассомии ба номи М. Олимов”** баргузор гардид. Дар ин чорабинӣ иштирокчиёни зиёде ҳузур доштанд ва аз ҷониби маъмурияти муассиса бо сипосномаҳо кадр карда шуданд. Ҳамчунин, санаи 5-уми феввали соли 2022 дар Осорхонаи миллии Тоҷикистон намоиши асарҳои рассомони ҷавони тоҷик Олимов Эраҷ, Исмаев Баҳром, Далер Миҳточов таҳти унвони **“Базми ранго”** баргузор гардид.

Бо вучуди ин, баъзе аз рассомон ҳоло ҳам имкони васеъ ба намоиш гузоштани маҳсули эҷодашонро надоранд. Аксари мусаввирон асарҳои эҷоднамудаашонро тавассути шабакаҳои интернетӣ ба намоиш мегузоранд. Маҳсули эҷоди рассомони ҷавонро мушоҳида кардан мумкин аст, ки имрӯзҳо дар шабакаҳои иҷтимоӣ

гузошта шудаанд. Хангоми ошно шудан бо фаъолияти эҷодии ҳар яки онҳо маълум мегардад, ки истеъдоду ҳунари рассомӣ дар замираниши фитрӣ буда, ҳамеша барои офаридани асарҳои гуногун мекӯшанд.

Дар замони Истиқлол ҷиҳати рушду такомули санъати рассомии тоҷик тамоюлҳои гуногуни эҷодӣ дар шакли нав ба вучуд омаданд. Арзёбии дурусти имконот ва меъёрҳои зебоипарастии асарҳои рассомони тоҷик на танҳо дар замони муосир, балки барои минбаъда ҳам пайваста таваҷҷуҳ ба гузаштаре тақозо менамояд. Ба ин хотир, омӯзишу таҳқиқи амиқи асарҳои мусаввирони тоҷик хеле ба маврид аст. Зеро аксари ақидаву матлаб ва мавзӯҳои, ки дар онҳо инъикос гардидаанд, воқеӣ буда, дар шароити имрӯза низ мубраманд. Қайд кардан ба маврид аст, ки санъати рассомии мардуми тоҷик аз қарри асрҳо падидаи омада, ҳамчун воситаи санъати бадеӣ дар тақомул аст. Омӯзиши санъати рассомӣ ҳамчун намунаи фарҳанги ғайримоддӣ ва воситаи зебоипарастӣ масъалаи мубрам ба шумор меравад. Бахусус дар ташаккул ва рушди фаъолияти рассомони ҷавон, ба арсаи ҷаҳонӣ муаррифӣ намудани асарҳои онҳо нақши мутахассисон хеле муҳим аст. Дар ин замина санъати мусаввирӣ метавонад имконоти фарох дошта бошад. Анъанаҳои таърихан ташаккулёфтаи санъати рассомӣ имкон медиҳанд, ки дар офаридани асарҳои нав ба нави рассомӣ ранганигорон ба онҳо таъҷиб кунанд.

Адабиёт

1. Айни, Л. Очерки о художниках Таджикистана / Л. Айни. – Душанбе: Дониш, 1975. – 260 с.
2. Бойназаров, Б. История становления и развития изобразительного искусства таджикского народа: 20-80-е годы XX века: Автореферат диссертации канд. искусствоведения / Б. Бойназаров. – Душанбе, 2004. – 24 с.
3. Бойназаров, Б. Таърихи санъати тасвирии тоҷикон / Б. Бойназаров. – Душанбе, 2018. – 200 с.
4. Волков, Н. Цвет в живописи / Н. Волков. – Москва: Искусство, 1965. – 214 с.
5. Додхудоева, Л. Художники Таджикистана: Живопись. Скульптура. Сценография. Декоративное прикладное искусство: каталог выставки / Л. Додхудоева. – Москва: Советский художник, 1983. – 118 с.
6. Изобразительное искусство Таджикской ССР: Каталог. – Москва: Советский художник, 1984. – 88 с.
7. Молодые художники. Таджикистан: альбом / автор текста и составитель О.Р. Румянцева. – Москва: Советский художник, 1987. – 144 с.
8. Овчарова, Т. Ҳафтранг: каталог / Т. Овчарова. – Душанбе, 2000. – 68 с.
9. Сайфуддинов, А. «Чил калид»: каталог / А. Сайфиддинов. – Душанбе, 2021. – 200 с.
10. Санъати тасвирии Тоҷикистон: албом. – Москва: Галарт, 2015. – 144 с.
11. Хамидова, Н. Национальная симфония в красках или портрет суверенного Таджикистана в лицах / Н. Хамидова. // Санъатшиносӣ. – Душанбе, 2020. – №2 (2). – С. 60-69.
12. Ҳасанов, С. «Нақши устодон ва хатмкунандагони Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров дар рушди санъати тасвирии Тоҷикистон»: ҳолнома ва мунтахаби асарҳои эҷодии устодон ва

хатмкунандагони донишгоҳ / С. Ҳасанов. – Хучанд: Нури маърифат, 2019. – 76 с.

13. Ҳасанов, С. Таърихи мухтасари ташаккули санъати миллии тоҷикон: китоби дарсӣ / С. Ҳасанов. – Хучанд: Нури маърифат, 2014. – 124 с.

14. Якубовский, Б.Ю. Живопись древнего Пенджикента / Б.Ю. Якубовский. – Москва: Наука, 1954. – 202 с.

Пайшанбиева Тоджудавлат

РАЗВИТИЕ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ИСКУССТВА В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ ТАДЖИКИСТАНА

В данной статье автор анализирует различные виды изобразительного искусства. Живопись – вид изобразительного искусства, изображающий окружающий мир в многообразии красок на высоком уровне. Цвет – основное средство живописи, привлекающее зрительское восприятие изображения и заставляющее художника выражать через цвет все детали и эмоции изображения. Живопись является важным средством отражения и описания действительности, воздействия на мысли и чувства зрителя, имеет конкретное социальное содержание и различные идеологические функции. В художественном произведении художник выбирает сюжет для выражения определенного представления о предмете, создает композицию, создает этюды и зарисовки на основе натуры. В искусстве применяют монохромный метод (использование одного цвета с его оттенками) и ряд устойчивых и неустойчивых цветов, с помощью которых можно понять разницу между светом и тенью предметов, их пространственное положение. Большое значение для изображения художественных произведений имеет искусное выражение формы, размера, пространства, цвета, светлых и неярких оттенков, использование линий и т. д. Различают несколько видов искусства в зависимости от его назначения и функций: монументально-декоративное (настенные росписи, панно, фрески), приборное (живопись), декоративное (театральное, кинодекорационное), миниатюрное (книжно-рукописное, портретное и др.), диорама, панорама и так далее. Мозаика и витраж также занимают особое место в изобразительном искусстве как метод создания изображений. Произведения искусства создаются на ткани, бумаге, дереве, камне, стекле, металле, гипсе и так далее.

В статье автор отмечает, что искусство живописи имеет давнюю историю, самые ранние образцы которой относятся к эпохе палеолита. Таджикское искусство живописи с древних времен работало в различных жанрах и видах. В период независимости этот вид искусства развивался как часть изобразительного искусства и отражает культуру и цивилизацию таджикского народа.

Ключевые слова: изобразительное искусство, независимость, культура, цивилизация, живопись, живописец, эстетика, самостоятельность, творчество, тип, жанр, живопись, стиль.

Payshanbieva Tojudavlat

DEVELOPMENT OF ART IN THE PERIOD OF INDEPENDENCE OF TAJIKISTAN

In this article, the author analyzes various types of fine art. Painting is a type of fine art depicting the world around us in a variety of colors at a high level. Color is the main means of painting, attracting the viewer's perception of the image and forcing the artist to express all the details and emotions of the image through color. Painting is an important means of reflecting and describing reality, influencing the thoughts and feelings of the viewer, has a specific social content and various ideological functions. In a work of art, the artist chooses a plot to express a certain idea of the subject, creates a composition, and creates etudes and sketches based on nature. In art, the monochrome method is used (using the same color with its shades) and a number of stable and unstable colors, with which you can understand the difference between light and shadow of objects, their spatial position. Of great importance for the image of works of art is the skillful expression of shape, size, space, color, light and soft shades, the use of lines, etc. There are several types of art, depending on its purpose and functions: monumental and decorative (wall paintings, murals, frescoes), instrument (painting), decorative (theater, cinema decoration), miniature (book-handwritten, portrait, etc.), diorama, panorama, and so on. Mosaic and stained glass also occupy a special place in the visual arts as a method of creating images. Works of art are created on fabric, paper, wood, stone, glass, metal, plaster and so on.

In the article, the author notes that the art of painting has a long history, the earliest examples of which belong to the Paleolithic era. Tajik art of painting has been working in various genres and types since ancient times. During the period of independence, this type of art developed as part of the fine arts and reflects the culture and civilization of the Tajik people.

Keywords: fine art, independence, culture, civilization, painting, painter, aesthetics, creativity, type, genre, painting, style.

ТДУ: 002+07+05+8точик+008+627+32точик
Чумъаев Мехроб

БАЪЗЕ ЧАНБАҲОИ СОХТМОНИ НЕРҶОҲИ «РОҶУН» ДАР ПУБЛИТСИСТИКАИ РАҶАБАЛӢ АҲМАД

Дар пажӯҳиши се асари нависандаи публицист Раҷабалӣ Аҳмад – очеркҳои «Бахти рӯзафзун», «Бунёдкор» ва лавҳаи «Рӯзи фирӯз», ки ба бунёди яке аз иншоотҳои ба хоҷагии халқи ҷумҳурии муҳим – нерӯгоҳи Роғун бахшида шудаанд, мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд. Ба инъикоси ҷараёни корҳои сохтмонӣ дар нерӯгоҳи барқӣ-обии Роғун таваҷҷуҳ зоҳир намудани нависанда ва эҷоди силсилаасарҳои публицистӣ дар ин мавзӯ ба масъулияти шахрвандӣ ва ҳисси ватандӯстиву ҳудудиносии ӯ вобаста доништа шудааст. Очерки «Бахти рӯзафзун» ба фаъолияти кори раиси ҷавону навтаъйини шаҳри Роғун Фатҳулло Бӯриев бахшида шудааст. Қаҳрамони очерки «Бунёдкор» директори мудирияти сохтмони нерӯгоҳи барқ-обии Роғун Зиёратишо Ашуров мебошад. Ҳар ду асар давоми мантиқи яқдигар доништа шудаанд. Умумияти асарҳо дар он арзёбӣ гардидааст, ки қаҳрамонҳояшон шахсони масъулиятиноос мебошанд, руҳияи созанда доранд, ҳадафи эшон ободониву бунёдкорӣ аст.

Аз ҳар ду асар доир ба ин иншооти барои хоҷагии халқи ҷумҳурии муҳим бисёр факту далелҳоро пайдо кардан, ба бисёр масъалаҳо таърихи бунёди иншоот шинос шудан мумкин аст. Кордониву масъулиятиносии қаҳрамонони асарҳои «Бахти рӯзафзун» ва «Бунёдкор», ки маҳз тавассути меҳнати ҳалол ба боварии дигарон сазовор гардидаанд, барои хонанда намунаи ибрат доништа шудааст. Махсусияти лавҳаи «Рӯзи фирӯз» чунин арзёбӣ мегардад, ки дар он овозаҳо дар бораи минбаъд идома наёфтани сохтмони нерӯгоҳи Роғун беасос доништа мешаванд, ки ин боиси руҳбаландиву дилгармии сохтмончиёни нерӯгоҳ ва сокинони шаҳри Роғун гардида, боварии эшонро ба идома ёфтани сохтмон зиёд менамояд. Тавассути чунин асарҳои публицистӣ нависанда мехоҳад, ҳам дар инъикоси проблемаҳои ҳаёти иқтисодиву иҷтимоии ҷомеа саҳм гузорад ва ҳам дар атрофи мавзӯи матраҳшаванда гоҷаҳои пешқадамо талқин намуда, афкори ҷомеаро ташиққул диҳад, ки ин далели ҳамқадами замон будани нависанда доништа шудааст.

Калидвожаҳо: публицистика, Раҷабалӣ Аҳмад, «Бахти рӯзафзун», «Бунёдкор», «Рӯзи фирӯз», нависандаи публицист, сохтмон, иншоот, нерӯгоҳи барқӣ-обӣ, «Роғун», қаҳрамон, образ, қувваи барқ, сиёсати бунёдкорона, гурӯҳи корӣ.

Эҷоди публицистӣ ҳамчун навъи фаъолияти ҷамъиятию сиёсӣ тасаввур мешавад, ки вазифаи он на танҳо ба таври густурда иттилоъ додан, тарбияи идеологии аҳли ҷомеа, балки фаъолгардонии иҷтимоии онҳо низ ба ҳисоб меравад. Маҳз бо ҳамин роҳ публицистика барои ба таври фаврӣ ба танзим даровардани

механизми иҷтимоӣ мусоидат намуда, барои қонеъ гардондани талаботҳои афзояндаи ҷамъияти роҳҳои кӯтоҳтарин ва афзалиятнокро нишон медиҳад. Дар баробари ин публитсистика ҳамчун навъи махсуси ғаёлияти эҷодӣ воситаи пуриқтидори таъсир расондан ба шуури омма ба ҳисоб рафта, афкори ҷамъиятиро ташаккул медиҳад. Ба қавле он «дар такомули афкори ҷамъиятии омма, тафаккури муосирон, ифодаи ғаҳмишу биниш ва ҷаҳонғаҳмиш одамон, бедориш онҳо ба дарки ғаҳму фаросат, рафтори боақлона ва эътимодноки нақши боризе дорад» [11, с. 13].

На танҳо дар инъикоси проблемаҳои муҳими иқтисодиву иҷтимоӣ, балки дар баррасии проблемаҳои ахлоқиву маънавии ҷомеа низ нақши публитсистика назаррас аст. Аз ин сабаб онро «соҳаи ҷустуҷӯи ҳалли мубармтарин масъалаҳо» номидаанд [ниг.: 11, с. 105]. Публитсистика ҳамеша ҳамқадами замон мебошад ва набзи ҳаёти ҷомеаро бозгӯ менамояд. Ба ибораи дигар, публитсистика ҳамеша дар ҳаракату такомул буда, барои ошкор намудани паҳлуҳои муҳими ғаёлияти ҳаёти шахсони ҷудогона ва дар маҷмӯи ин ё он коллективи меҳнатӣ таваҷҷуҳ зоҳир менамояд. Бесабаб нест, ки нақши публитсистика дар талқини ҳама гуна ғояҳои пешқадам, дар инъикоси музаффарияту ноқомииҳои халқ муҳим ҳисобида мешавад, он баамалорандаи «таърихномаи замон» доништа шудааст [ниг.: 10, с. 6]. Аз ҷумла муҳаққиқ А. Қутбиддинов нигоҳи публитсистро ба ҳаёт махсус арзёбӣ намуда, онро ба ташхисгаре монанд мекунад, ки «нав гуфтану нав дидан меҳаҳад» ва дар ин амал таъхир қарданро наменвисандад [ниг.: 4, с. 194].

Муҳаққиқ М. Муродӣ публитсистикаро «инъикосгари ҳолатҳои проблемавии даври замони муайян» ҳисобида, мавзӯи онро ба «ҳаёти иҷтимоӣ» вобаста медонад [ниг.: 6, с. 3]. Публитсистика на танҳо ба дарки проблемаҳои ҳаёти иҷтимоӣ мусоидат менамояд, балки барои пайдо намудани роҳи ҳалли бисёр проблема замина фароҳам меорад [ниг.: 5, с. 219]. Публитсистика сарчашмаи муҳими омӯзиши проблемаҳо ба ҳисоб рафта, вобаста ба проблемаҳои ҳаёти иҷтимоӣ доираи мавзӯоти публитсистӣ ниҳоят васеъ мебошанд [ниг.: 9, с. 47]. Дар доираи як пажӯҳиши илмӣ тамоми масъалаҳоеро, ки дар публитсистика ин ё он давра инъикос ёфтаанд, баррасӣ намудан ғайримкон аст. Аз ин рӯ, мо тасмим гирифтем, дар бораи баъзе аз асарҳои публитсистии нависанда ва публитсист Раҷабалӣ Аҳмад, ки ба бунёди яке аз иншоотҳои азиму тақдирсози ҷумҳурӣ – нерӯгоҳи барқӣ-обии Роғун баҳшида шудаанд, сухан ронем.

«Баҳти рӯзафзун»

Муҳаққиқи соҳаи публитсистика М. Муродӣ Раҷабалӣ Аҳмадро аз зумраи публитсистоне доништааст, ки «бурду боҳти зиндагии муосиронашонро хуб медонанд, ба раванди ободкориҳои диёр шариканд, барои инъикоси онҳо аз имконоти жанрҳои рӯзноманигориву публитсистӣ ҳадафмандона истифода қарда метавонанд» [ниг.: 7, с. 466]. Дар публитсистикаи Раҷабалӣ Аҳмад мавзӯи сохтмони нерӯгоҳи барқӣ-обии Роғун мавқеи муҳим дорад. Ҳамин аст, ки ўро «дар муҳити адабиву публитсистӣ «роғунинос» меноманд». Шояд кам қаламкашонро вохӯрдан мумкин бошад, ки ба монанди Раҷабалӣ

Аҳмад ба бунёди нерӯгоҳи Роғун таваҷҷуҳ карда бошанд. «*Ў аз зумраи адабони публитсистест, ки аз огози корҳои сохтмонӣ то ба қор даровардани нахустин агрегатҳои он шоҳиди бевоситаи воқеаҳо будааст*» [ниг.: 7, с. 468]. Ба бунёди чунин иншооти азим таваҷҷуҳ зоҳир намудани нависандаи публитсист ва эҷоди силсилаасарҳо дар ин бора ба масъулияти шахрвандӣ ва «*ҳисси ватандӯстиву ободкорӣ*»-и ӯ вобаста доништа шудааст [ниг.: 7, с. 468].

Як силсила асарҳои публитсистии ба нерӯгоҳи Роғун бахшидаи нависанда ва публитсист Рачабалӣ Аҳмад дар маҷмуаи очеркҳои «Роғун – бахти рӯзафзун» гирд оварда шудаанд [ниг.: 1]. Маҷмуаи мазкур бо очерки «Бахти рӯзафзун» шуруъ мегардад. Дар огози асар аз мулоқоти сарвари давлат Эмомалӣ Раҳмон бо бинокорону сокинони шаҳри Роғун ёдрас карда мешавад, ки дар он аз боби идома ёфтани корҳои сохтмонӣ дар нерӯгоҳи азим сухан меравад ва ин хабари хуш шубҳаву гумонҳоро дар бораи бунёд ёфтани онро аз байн бурда, боиси руҳбаландии иштирокчиёни мулоқот мегардад. Қаҳрамони очерки «Бахти рӯзафзун» раиси ҷавону навтаъйини шаҳри Роғун Фатҳулло Бӯриев мебошад. Ӯ, ки ҳамагӣ чанд рӯз пеш ба ин вазифаи пурмасъулият таъйин гардида буд, аз воҳӯрии Президенти мамлакат бо бинокорону сокинони шаҳри Роғун ба вачд меояд. Мулоқоти сарвари давлат ба Фатҳулло Бӯриев чунон таъсир мерасонад, ки фаъолиятш тамоман ранги дигар мегирад: баъди ин мулоқот бо мардум зуд-зуд мулоқот ва эшонро ба зиндагӣ дилгарм менамояд, дар ҳалли проблемаҳо ба сокинони Роғун ва деҳоти он така мекунад ва бо азму иродаи қавӣ аз пайи ҳалли мушкилот мешавад, мардумро ба бунёдкорӣ даъват менамояд [ниг.: 2, с. 7]. Бо дастгирии сардорони хайрхоҳ Фатҳулло Бӯриев як андоза проблемаҳои ҳаёти мардумро бартараф менамояд мардумро то андозае ба зиндагӣ дилгарм месозад. Аз ҷумла ба нафақагирон қарзи нафақаашон пардохт мегардад, ба камбизоатҳо кумакули дода мешавад.

Баъдан нависанда роҳи тайнамудаи қаҳрамони асарро ба назари хонанда ҷилвагар менамояд. Айёми бачагию таҳсил дар мактаби 8-солаи деҳаи Фаррух, идомаи таҳсил дар мактаб-интернати шаҳраки Обигарм зимни муҳокимарониҳои қаҳрамон андак-андак пеши назари ӯ меоянд. Нависанда дар чараёни баёни айёми бачагии қаҳрамон манзараҳои зебои деҳаи Фаррух ва урфу одати мардуми онро низ тасвир менамояд. Хизмати устодони мактаби 8-сола ва мактаб-интернатро барои камолоти маънавии қаҳрамон махсус таъкид менамояд, ки Фатҳулло Бӯриев як умр аз эшон миннатдор аст. Зимни рӯзи кӯтоҳ ба ҳаёти бачагии қаҳрамон хонанда ба манзараҳои деҳаи Фаррух ва урфу одати мардуми он низ як андоза шинос мешавад. Таҳсил дар Донишқадаи политехникии Тоҷикистон, хизмат дар сафи Қувваҳои мусаллаҳи шӯравӣ, ёрию дастгирии одамони хайрхоҳ дар камолоти зехнию ақлӣ ва маънавию инсонии қаҳрамон нақши калон мебозанд. Фаъолияти меҳнатии ӯ ба сифати муҳандиси таъмири дастгоҳҳои механикии колоннаи сайёри механиконидаи Вазорати ҳоҷагии оби ҷумхурий шуруъ гардида, баъд аз чанд муддат мудири шуъбаи истеҳсолию техникаи муассисаи мазкур таъйин мегардад. Чанд муддат дар Афғонистон ба сифати тарҷумон адои вазифа намуда, баъди ба Ватан баргаштан дар Вазорати сохтмон сардори

ташкилоти махсуси бинокорӣ, сонитар дар ширкати «Барки тоҷик» сардори департамент таъйин мегардад. Дар давоми фаъолияти хеш дар обёрии даштҳои ташналаби Данғараю Бешкент, Ёвону Ховалинг ва Обикиик сахм гузошта, таҷрибаи худро ғанӣ мегардонад. Қобилияти истеъдоди Фатхулло Бӯриевро ба эътибор гирифта, ӯро ба вазифаи раиси шаҳри Роғун таъйин менамоянд. Дар ин вазифа ӯ дастуру супоришҳои Президенти мамлакат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро сармашки қори худ қарор дода, ниҳоят пурсамар фаъолият менамояд, дар ғаму шодии мардум шарик мешавад ва сазовори боварии давлату ҳукумат мегардад [ниг.: 2, с. 9-11].

Дар симои Фатхулло Бӯриев нависанда роҳбари як андоза кордону ғамхоро тасвир намудааст. Дастуру ҳидоятҳо ва суҳанрониҳои сардори давлат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон илҳомбахши фаъолияти пурсамари ӯ мебошанд. Ӯ, пеш аз ҳама, шахси масъулиятшинос аст. Замоне ки ӯ ба вазифаи раиси Роғун таъйин мегардад, дар ҳаёти сокинони шаҳр камбудиву норасоии зиёд ҷой дошт. Аз ҷумла бар асари ҷанги шаҳрвандӣ бисёр корхонаҳо ғорат ва ташкилотҳои сохтмонӣ пароканда гардида буданд, сокинони шаҳр аз норасоии қувваи барқ ва оби нӯшокӣ танқисӣ мекашиданд, дар шаҳри Роғун як навъ бенизomӣ ҳукмрон буд. Аз ин рӯ Фатхулло Бӯриев аз рӯзҳои аввали фаъолият дар вазифаи раиси шаҳри Роғун бо дарки масъулияти баланд барои ҳалли проблемаҳои мардум ва бартараф намудани камбудиву мушкилоти эшон камар мебандад. Аз ҷумла ӯ ба мақомоти болоӣ муроҷиат намуда, як миқдор маблағ дастрас менамояд ва як миқдори маблағро барои пардохти қарзи нафақа ва қисми дигарашро ҳамчун кӯмакпулӣ ба камбизоатон сарф менамояд.

Фатхулло Бӯриев аз зумраи роҳбаронест, ки хурсандии мардумро хурсандии худ меҳисобад. Ба ҳар кор дақику сариштакорона ва бомулоҳиза муносибат карданро салоҳ медонад, мувофиқи талаботи замона амал карданро меписандад. Сиёсати бунёдкоронаи роҳбарияти давлату ҳукуматро ҷонибдорӣ менамояд ва барои амалӣ гардидани он кӯшиш ба ҳарч медиҳад. Ӯ аз мушкилиҳо намеҳаросад, руҳафтадаву дилшикаста намешавад, балки барои пайдо кардани роҳи ҳалли масъалаҳои истодагарӣ менамояд. Дар ин самт мақоли халқии «Аз ноумедиҳо бисе умед аст, поёни шаби сиёҳ сафед аст» шиори ӯ мебошад [ниг.: 2, с. 7-8].

Дар симои Фатхулло Бӯриев роҳбари ботамкину оромтабиат ва ташкилотчию кордон тасвир ёфтааст. Ӯ зимни муносибат бо мардум бомулоҳиза суҳан меронад. Ба шунидани дарди дили мардум ва ёрӣ расондан ба қорафтадагон омода мебошад. Ҳамеша барои ҳалли масъалаҳои ба миён гузошташуда, аз ҷумла бартараф кардани норасоии оби нӯшокӣ, таъмини мардум бо қитъаи замин, нерӯи барқ, маводи хӯрока ва ғайра кӯшиш ба ҳарч медиҳад. Ба ҳамкорону тобеонаш низ зимни шунидани арзу шикояти шаҳрвандон бомулоҳизаву эҳтиёткор будан ва дар ҳалли проблемаҳои мардум кӯшиш ба ҳарч доданро тавсия медиҳад [ниг.: 2, с. 8-9].

Фатхулло Бӯриев шахси мушкилнописанд аст. Аз душвории наметарсад, балки барои пайдо намудани роҳи ҳалли онҳо ба ақлу хирад, ҳамчунин ба мардум таъя мекунад. Ӯ, пеш аз ҳама, барои бартараф намудани мушкилоти соҳаи маориф саъю кӯшиш менамояд,

зеро хуб медонад, ки бидуни пешрафти ин соҳаи муҳим инкишофи соҳаҳои дигари хоҷагии халқро таъмин намудан ғайриимкон аст [ниг.: 2, с. 13-14].

Фатхулло Бӯриев мутахассиси соҳаи барқ аст. Аз ин рӯ ба хоҷагии халқи ҷумҳурӣ то ҷӣ андоза муҳим будани нерӯгоҳи Роғунро хуб медонад. Боварӣ дорад, ки бунёди ин иншооти бузург боиси пешрафти ҳамаҷонибаи ҷумҳурӣ хоҳад гардид. Дарк менамояд, ки барқи арзони нерӯгоҳи Роғун ба бунёди дахҳо корхонаи нави саноатӣ замина гузошта, барои болоравии иқтисодиёт, баланд гардидани сатҳи некӯахлоқии мардум, ҳалли масъалаҳои иҷтимоӣ, пешрафти илму фарҳанг мусоидат хоҳад кард. Аз он қаноатманд аст, ки сохтмони нерӯгоҳи Роғун ҳамеша дар мадди назари роҳбарияти олии ҷумҳурӣ қарор дорад ва бо мурури замон барои бунёди ин иншооти азим шароити мусоид мавҷуд фароҳам омадааст [ниг.: 2, с. 9].

«Бунёдкор»

Очерки «Бунёдкор» ба фаъолияти директори сохтмони нерӯгоҳи барқии обии Роғун Зиёратшо Ашӯров баҳшида шудааст. Дар он роҷеъ ба кордониву иродатмандӣ, муносибати нек, рафоқату ростқавлӣ, устуворию хайрхоҳӣ, ҷавонмардӣ барин фазилатҳои ин марди наҷиб суҳан меравад. Аз мундариҷаи асар бармеояд, ки нависанда бо қаҳрамони асар дер боз шинос аст. Аз ин асар на танҳо дар бораи фаъолияти меҳнати Зиёратшо Ашӯров, балки дар бораи баъзе масъалаҳои таърихи бунёди нерӯгоҳи Роғун маълумот пайдо кардан мумкин аст. Аз ин рӯ метавон гуфт, ки очерки «Бунёдкор» барои наслҳои оянда низ аз аҳамият ҳолӣ нахоҳад буд. Дар асар ду марҳилаи фаъолияти Зиёратшо Ашӯров дар нерӯгоҳи Роғун тасвир ёфтааст: марҳалаи аввал аз соли 1982 то қатъи корҳои сохтмонӣ дар иншоот ва марҳалаи дуюм оғози дубораи корҳои сохтмонӣ дар нерӯгоҳи Роғунро дар бар мегирад, ки дар ду суҳбати хотирмони нависанда бо қаҳрамон инъикос гардидааст.

Нависанда дар оғози асар дар бораи муносибати неки Зиёратшо Ашӯров бо ҳамкорон, дӯстиву рафоқати ӯ бо намояндагони миллатҳои дигари собиқ Иттиҳоди Шуравӣ ва эҳсонкориву хайрхоҳии ӯ суҳан меронад. Зиёратшо Ашӯров дар солҳои 1982-1989 дар вазифаи сардори раёсати сохтмони шаҳри Роғун фаъолият намудааст. Дар тобеияти ӯ се қитъа ва 8 бригадаи сохтмонӣ қарор дошт, ки шумораи бинокорони он ба 500 нафар мерасид. Албатта, ба чунин гурӯҳи калони бинокорон роҳбарӣ кардан ва ташкили дурусти кор аз кас маҳорати баланд ва кордонии махсусро тақозо менамояд. Хушбахтона, қаҳрамони очерки «Бунёдкор» дорои чунин маҳорат мебошад ва барои ташкили дурусти кор аз субҳ то шом заҳмат мекашид. Ба қавли нависанда «аз натиҷаҳои заҳмати бинокорони гулдасту ҳалолкор шод мешуду... аз қори танбалону коргурезон ғамгин. Дар ҷамъомадҳо як гурӯҳро сифат мекарду ҳавасманд, гурӯҳи дигарро танқиду мазаммат» [3, с. 17].

Баъдан нависанда як сафари хеш ба шаҳри Роғун ва мулоқоташ бо Зиёратшо Ашӯровро ба тариқи суҳбат ёдрас менамояд. Аз ин суҳбат доир ба сохтмони нерӯгоҳи Роғун баъзе факту далелҳоро пайдо кардан мумкин аст. Аз ҷумла аз гуфтаҳои қаҳрамони асар бармеояд, ки сохтмони шаҳри Роғун соли 1990 ва сохтмони нерӯгоҳи азим соли

1993 бояд анҷом меёфтун бунёди ин иншоот на танҳо барои Тоҷикистон, балки барои ҷумҳуриҳои ҳамсоя низ аҳамияти калон дорад. Дар бунёди он дахҳо ташкилоту корхонаҳои калони ҷумҳуриҳои собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ, аз ҷумла Институти лоиҳакашии «Гидропроект»-и Тошканд, корхонаҳои агрегатсозии Свердловск, Турбинасозии Харьков, мошинсозии Минск иштирок намуда, сохтмони нерӯгоҳро бо таҷҳизоти техникавӣ масолеҳи бинокорӣ таъмин менамуданд [ниг.: 3, с. 17]. Ҳамчунин аз маълумот бармеояд, ки то суҳбати аввали нависанда бо қаҳрамон (дар нимаи дуоми солҳои 80-уми асри XX) дар Роғун 115 ҳазор метри мураббаъ биноҳои истиқоматӣ, кӯдакитон, мактаб, хонаи маданият, мағоза, ошхона ва анборҳои барои сохтмон зарурӣ сохта ба истифода дода шудааст [ниг.: 3, с. 18].

Дар асар аз кордониву масъулиятшиносии Зиёратшо Ашуров сухан меравад. Натиҷаи ҳамин буд, ки ӯ ба боварии роҳбари саҳтгирӣ серталаби сохтмони нерӯгоҳи Роғун Николай Григоревич Савченков сазовор мегардад. Савченков, ки шахси ниҳоят мушоҳидакор буд, қобилияти кордониву ташкилотчиӣ Зиёратшоро дарк менамояд ва ба анҷом расондани сохтмони кашолёфтаи мактаби шаҳри Роғунро ба ӯ бовар мекунад. Зиёратшо корро дар се баст ташкил намуда, ду рӯз пеш аз оғози соли таҳсил сохтмони мактабро ба анҷом мерасонад ва ба боварии бештари роҳбарият сазовор мегардад [ниг.: 3, с. 18-19].

Дар симои Зиёратшо Ашуров шахси фарҳангдӯсту хайрандеш тасвир ёфтааст. Ҳангоме ки масъалаи бунёди нимпайкараи гурӯғлисарои мумтоз Ҳикмат Ризо пеш меояд, ӯ ин иқдомро дастгирӣ намуда, маблағ ва масолеҳи бинокорӣ кӯмак менамояд [ниг.: 3, с. 19]. Нависанда аз «насиби бозсозии горбачёвӣ» гилагузорӣ мекунад, ки ба бунёди сохтмони нерӯгоҳи Роғун ҳалал расонд. Баъди қатъ гардидани қорҳои сохтмонӣ дар нерӯгоҳи Роғун Зиёратшо Ашуров дар вазифаҳои муовини вазири мелиоратсия ва хоҷагии об ва муовини аввали раиси Кумитаи ҳолатҳои фавқулодаи ҷумҳурий фаъолият менамояд [ниг.: 3, с. 20], аммо тақдирӣ Роғун ӯро ҳеҷ гоҳ бетараф гузошта наметавонист. Ӯ хуб медонист, ки ба шарофати бунёди Роғун ҳазорон гектар заминҳои ташналаб шодоб гардида, маҳсулоти кишоварзӣ фаровон мешавад, нерӯи арзони барқи он боиси бунёди дахҳо қорҳои саноатӣ ва ташкили ҳазорон ҷойҳои қорӣ мегардад, ҳатто аз захираи оби баҳри Роғун барои барқарор гардидани оби баҳри Арал то андозае имкон фароҳам меояд [ниг.: 3, с. 20-21].

Дар идомаи асар нависанда дар бораи мулоқоти дигари худ бо Зиёратшо Ашуров, ки дар бинои ширкати «Барқи тоҷик» ба вуқӯ пайваستاаст, нақл мекунад. Дар ин мулоқот нависанда аз ӯ роҷеъ ба ҷараёни қорҳои сохтмонӣ дар нерӯгоҳи Роғун пурсон мешавад ва Зиёратшо дар ҷавоб чанд китоби ғафсро, ки дар онҳо таҳқиқоту шартномаҳо ва дигар ҳуҷҷатҳои зарурӣ ҷамъ оварда шуда буданд, нишон медиҳад. Маълум мешавад, ки Зиёратшо ҳанӯз бо қорҳои ширкати «Гидропроект»-и Тошканд робитаи хуб доштааст ва аз онҳо тамоми ҳуҷҷатҳои зарурии нерӯгоҳи Роғунро ба даст овардааст. Дар ин қор ба ӯ раиси вақти ширкати «Барқи тоҷик» Ҷӯрабек Нурмуҳаммадов мусоидат мекунад [ниг.: 3, с. 20].

Дар асар нависанда дар бораи зодгоҳи Зиёратшо Ашуров ва хизматҳои шоёни падар маълумот дода, ба айёми мактабию донишҷӯии ӯ рӯи кӯтоҳ менамояд. Маълум мешавад, ки дар тарбияву камолоти Зиёратшо хизмати падар калон аст. Ӯ ҳамчунин ба хизматҳои падару модар, омӯзгорон, ва ҳешовандонаш, ки дар камолоташ ҳисса гузоштаанд, арҷ мегузорад... [ниг.: 3, с. 21].

Баъди дубора оғоз гардидани корҳои сохтмонӣ дар иншооти муҳим Зиёратшо Ашуров директори мудирияти нерӯгоҳи Роғун таъйин мегардад ва якҷоя бо раиси шаҳри Роғун Фатхулло Бӯриев (қаҳрамони очерки «Баҳти рӯзафзун», ки мо дар болотар дар борааш сухан рондем) барои ободонӣ камар мебандад. Аз тасвири ин нукта хонанда дарк менамояд, ки очерки «Бунёдкор» давоми мантикии очерки «Баҳти рӯзафзун» мебошад. Бо ташаббуси ин ду марди наҷиб корҳои ободонӣ дар Роғун вусъат ёфта, як қатор проблемаҳои сокинони шаҳр ҳал мегарданд, ки ин боиси қаноатмандии сокинони шаҳри Роғун ва деҳоти атрофи он мегардад. Тамоми кӯшиши Зиёратшо барои вусъати корҳои сохтмонӣ дар нерӯгоҳи Роғун равон мешавад. Бо ин мақсад ӯ ба Маскав сафар намуда, бо мутахассисоне, ки қаблан дар Роғун фаъолият доштанд, мулоқот менамояд. Эшон барои дар ин иншооти муҳим фаъолият намудан изҳори ризоият менамоянд [ниг.: 3, с. 21-23].

Дар симои Зиёратшо Ашуров сохтмончи асил, инсони некхоҳ ва дорои фазилатҳои ҷавонмардӣ тасвир ёфтааст. Ёдрас шудан ба маврид аст, ки дар замони шуравӣ дар Роғун барин иншооти азим ба мутахассисони маҳаллӣ дар вазифаҳои роҳбарикунанда кам бовар карда мешуд. Нависанда зимни тасвири симои Зиёратшо Ашуров собит менамояд, ки мутахассисони тоҷик низ дар бунёди Роғун аз мутахассисони рус ва дигар ҷумҳуриҳо камӣ надоштанд. Ӯ маҳз бо меҳнати ҳалол ва масъулиятшиносӣ сазовори боварии сардори сохтмони нерӯгоҳи Роғун Николай Григоревич Савченков мегардад [ниг.: 3, с. 18].

Зиёратшо бо ҳамкорон муомилаи нек дорад, вале дар муносибат ба корниҳоят саҳтгирӣ сарталаб аст. Ба ҷатимону муҳтоҷон ёрии ҳудро дареғ намедорад. Ҷонибдори ободии ватан мебошад. Меҳоҳад, сохтмони нерӯгоҳи Роғун ҳар чӣ зудтар ба анҷом расаду ба шарофати он ҷумҳурии мо ободу шукуфон гардад. Баъди нотамои мондани сохтмони нерӯгоҳи Роғун, ҳарчанд Зиёратшо Ашуров дар вазифаҳои пурмасъулият кор мекард, ҳушӯ ёди ӯ ба ин сохтмони тақдирсоз банд буд, зеро ӯ хуб медонист, ки дар замони соҳибистиклолӣ нерӯи барқӣ Роғун ба ҷумҳурии мо чӣ қадар зарур аст. Аз ин рӯ баъди дубора оғоз ёфтани корҳои сохтмонӣ дар нерӯгоҳи Роғун ӯ аз он шукр мекунад, ки тахти роҳбарии сарвари давлат Эмомалӣ Раҳмон барои бунёди ин иншооти муҳим шароити мусоид фароҳам омад. Ҳангоме ки ӯ ба вазифаи директори мудирияти нерӯгоҳи барқӣ-обии Роғун таъйин мегардад, бо тамоми ҳастӣ ба корҳои ободонӣ камар мебандад [ниг.: 3, с. 21-22]. Кӯшиш менамояд, ки мутахассисонро аз Федератсияи Россия ва дигар ҷумҳуриҳои собиқ шуравӣ ба сохтмони ин иншооти муҳим ҷалб намояд [ниг.: 3, с. 22-23]. Аз он афсус меҳӯрад, ки дар нимаи дуюми солҳои 80-уми асри гузашта гурӯҳе зериниқоби «бозсозиҳои гораҷёвӣ» гаразҳои нопоки ҳудро амалӣ намудан хоста, роҳбарони

софдилу ҳалолкорро зӯран аз вазифа сабукдӯш менамуданд ва ба ҷойи онҳо шахсони ноухдабаро сари кор меомаданд. Аз он қаноатманд аст, ки дар сохтмони шаҳри Роғун ва нерӯгоҳи барқи обии он сахмгузор мебошад [ниг.: 3, с. 24].

«Рӯзи фирӯз»

Ин асар дар жанри лавҳа эҷод гардидааст [ниг.: 8, с. 29-32]. Зери мафҳуми «Рӯзи фирӯз» сафари гурӯҳи кории аъзои парламент бо сарвари муовини вақти Раиси Маҷлиси Намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Абдулмачид Достиев ба шаҳри Роғун дар назар дошта шудааст. Нависанда дар оғози асар аз забони сардори «Роғуннобсоз» Саидамир Сияҳмардов дар бораи сохтмони умумииттифоқӣ будани иншоот ва босуръат пеш рафтани корҳо дар нерӯгоҳи Роғун сухан ронда, бо таассуф таъкид медорад, ки баъди барҳам хӯрдани Иттиҳоди Шуравӣ бо сабаби нооромии вазъи сиёсии ҷумҳурӣ ва норасоии маблағ ин сохтмони муҳим ба ҳоли худ монд. Баъзе техникаву таҷҳизот корношоям ва баъзеи дигар ғорат гардиданд, ҳатто бадхоҳону хангомаҷӯён овоза паҳн карда буданд, ки гӯё сохтмони нерӯгоҳи Роғун дигар идома дода намешавад. Чунин овозаҳои бардурӯғ онҳоеро, ки дар ин иншооти муҳим азобу машаққат кашида буданд, бетараф гузошта наметавонист, ҳол он ки то ин давра беш аз 70 дарсади иншоот бунёд гардида, то анҷоми он андаке камтар аз 30 дарсад монда буд. Хушбахтона, сафари гурӯҳи кории парламентӣ ба ин овозаҳо хотима мебахшад ва дар дили онҳое, ки идома ёфтани сохтмони нерӯгоҳи азимро меҳостанд, шуълаи умед фурузон мегардад [ниг.: 8, с. 29-30]. Дар ҷомӯмаде, ки бо иштироки аъзои гурӯҳи кории парламентӣ бо роҳбарони ташкилоту муассисаҳо ва зиёиёни шаҳри Роғун доир мегардад, дар бораи ҳолати нерӯгоҳи Роғун сухан меравад ва овозаҳо дар бораи идома наёфтани сохтмони нерӯгоҳ бо далелҳо рад, эҳтиёҷоти ҳоҷагии халқи ҷумҳурӣ ба барқи Роғун ва ҳарчи зудтар идома додани сохтмони он таъкид мегардад [ниг.: 8, с. 30-31].

Аз суханони сардори идораи «Роғуннобсоз» Саидамир Сияҳмардов, ки зимни ҷамъомад баён дошта шудааст, хонанда ба ҳубӣ дарк менамояд, ки муассисаи мазкур ҳатто дар замони қатъ гардидани корҳои сохтмонӣ дар нерӯгоҳи Роғун дар бунёди дигар иншоотҳои муҳимми ҷумҳурӣ, аз ҷумла дар сохтмони нерӯгоҳи Сангтӯда, роҳи оҳани Қӯрғонтеппа-Қӯлоб, нақби Анзоб ва ғайра корҳои муайнро анҷом додааст [ниг.: 8, с. 31].

Дар асар аз суҳанронии сардори идораи «Роғуннобсоз» Саидамир Сияҳмардов баъзе факту рақамҳо доир ба нерӯгоҳи Роғун оварда шудааст, ки барои хонанда ҷолиб мебошанд. Аз ҷумла гуфта мешавад, ки дар сохтмони ин иншооти муҳим беш аз 800 миллион доллар маблағ сарф гардида, зиёда аз 60 километр нақб канда шудааст. Ҳамчунин аз мутолиаи лавҳа ба хонанда маълум мегардад, ки обанбори Роғун 13,3 миллиард метри мукааб обро захира менамояд. Ин миқдор об на танҳо барои обёрии ҳазорҳо гектар заминҳои ташналаб, балки барои ҳалли мушкилоти моҳипарварию моҳидорӣ ва ривочу равнақи туризм мусоидат менамояд [ниг.: 8, с. 31]. Инчунин таъкид карда мешавад, ки гурӯҳи кории парламентӣ ба иншооти азим омада, ба чараёни корҳои сохтмонӣ дар он шинос

гардиданд. Сафари ин гурӯҳи корӣ, ки дар рӯзи истиқлоли ҷумҳурӣ сурат гирифтааст, боиси умеду боварии сохтмончиёни Роғун ва сокинони шаҳр ба ояндаи нек мегардад [ниг.: 8, с. 32].

Аз баррасии очеркҳои «Бахти рӯзафзун», «Бунёдкор» ва лавҳаи «Рӯзи фирӯз»-и нависандаи публитсист Рачабалӣ Аҳмад чунин натиҷагирӣ намудан мумкин аст:

1. Инъикоси сохтмони нерӯгоҳи Роғун дар публитсистикаи Рачабалӣ Аҳмад шоистаи омӯзишу баррасӣ мебошад. Аз ин асарҳои нависанда доир ба ин иншооти барои хоҷагии халқи ҷумҳурӣ муҳим бисёр факту далелҳоро пайдо кардан, ба бисёр масъалаҳо таърихи бунёди иншоот шинос шудан мумкин аст.

2. Нависанда дар ҳар се асар бунёди иншооти барои хоҷагии халқи ҷумҳурӣ муҳим – нерӯгоҳи Роғунро мавзуи меҳварӣ қарор дода, бо ин роҳ меҳодад, ҳам дар инъикоси проблемаҳои ҳаёти иқтисодиву иҷтимоии ҷомеа саҳм гузорад ва ҳам дар атрофи мавзуи матраҳшаванда ғояҳои пешқадамро талқин намуда, афкори ҷомеаро ташаккул диҳад. Аз ин ҷиҳат нависанда ҳамқадами замон мебошад.

3. Дар очерки «Бахти рӯзафзун» нависанда фаъолияти раиси навтаъйини шаҳри Роғун Фатҳулло Бӯриевро мавриди баррасӣ қарор дода, зимнан масъалаи бунёди нерӯгоҳи азими Роғун ва масъалаҳои ободониву бунёдкориро матраҳ намудааст.

4. Қаҳрамони очерки «Бахти рӯзафзун» шахси пурмасъулият мебошад. Аз рӯзҳои аввали фаъолияти корӣ ба ҳалли проблемаҳои ҳаёти сокинони Роғун тавачҷуҳ зоҳир намуда, мардумро ба зиндагӣ дилгарм менамояд. Дар ҳалли мушкилоти ҷойдошта ба ақлу хирад така менамояд.

5. Очерки «Бунёдкор» идомаи мантиқии «Бахти рӯзафзун» мебошад. Дар он ду давраи фаъолияти Зиёратшо Ашуров дар нерӯгоҳи Роғун тасвир ёфтааст. Дар асар баъзе масъалаҳои таърихи бунёди нерӯгоҳи Роғун низ тасвир ёфтааст, ки ба хонанда аҳамият дорад.

6. Аз ду суҳбати нависанда бо қаҳрамони очерки «Бунёдкор», ки дар баёнгари ду марҳилаи фаъолияти қаҳрамон мебошанд, ба баъзе факту далелҳои ҷолиб шинос гардидан мумкин аст, ки аҳамияти бунёди нерӯгоҳи Роғунро баён менамоянд.

7. Кордониву масъулиятшиносии қаҳрамонони асарҳои «Бахти рӯзафзун» ва «Бунёдкор» барои хонанда намунаи ибрат буда метавонад. Инҳо маҳз тавассути меҳнати ҳалол ба боварии дигарон сазовор гардидаанд.

8. Умумияти ду очерк боз дар он аст, ки қаҳрамонони ҳар дуи он роҳбар мебошанд ва дар муносибат ба кори хеш масъулияти баланд эҳсос менамоянд. Чунин ҳислати қаҳрамонони асарҳо барои дигар роҳбарон намунаи ибрат буда метавонад.

9. Махсусияти лавҳаи «Рӯзи фирӯз» аз он иборат аст, ки дар он овозаҳо дар бораи минбаъд идома наёфтани сохтмони нерӯгоҳи Роғун беасос дониста мешаванд, ки ин боиси руҳбаландиву дилгармии сохтмончиёни нерӯгоҳ ва сокинони шаҳри Роғун мегардад.

Адабиёт

1. Аҳмад, Р. Роғун – баҳти рӯзафзун / Р. Аҳмад. – Душанбе: Рӯшноӣ, 2003. – 84 с.
2. Баҳти рӯзафзун // Аҳмад, Р. Роғун – баҳти рӯзафзун / Р. Аҳмад. – Душанбе: Рӯшноӣ, 2003. – С. 7-16.
3. Бунёдор // Аҳмад, Р. Роғун – баҳти рӯзафзун / Р. Аҳмад. – Душанбе: Рӯшноӣ, 2003. – С. 16-24.
4. Қутбиддинов, А. Ҳ. Уфукҳои публицистика дар матбуоти маҳаллӣ / А. Ҳ. Қутбиддинов. – Душанбе: Аржанг, 2022. – 320 с.
5. Муродов, М. Баъзе масъалаҳои назарӣ ва амалии шинохти публицистикаи муосир / М. Муродов // Осор / Мураттиб Ш. Комилзода; муҳаррири масъул М. Муродов. – Душанбе: Аржанг, 2019. – Ҷ. 6. – С. 217- 287.
6. Муродӣ, М. Қадамҳои аввалини умедбахш // Охунзода, Н. Образи пешвои миллат дар публицистикаи китобӣ / Н. Охунзода. – Душанбе: Аржанг, 2021. – С. 3-6.
7. Муродӣ, М. Публицистикаи тоҷик / М. Муродӣ. – Душанбе: Аржанг, 2021. – 576 с.
8. Рӯзи фирӯз // Аҳмад, Р. Роғун – баҳти рӯзафзун / Р. Аҳмад. – Душанбе: Рӯшноӣ, 2003. – С. 29-32
9. Садуллоев, А. Горизонти публицистики (сборник статей) / А. Садуллоев. – Душанбе, 2009. – 306 с.
10. Саъдуллоев, А. Хосияти адабиёт (бунёди пайванди каломӣ бадеъ бо иҷтимоӣ) / А. Саъдуллоев. – Душанбе: Адиб, 2000 – 256 с.
11. Солеҳов Н., Саъдуллоев А. Муаммои назарияи публицистика (Маводи дарсӣ) / Н. Солеҳов, А. Саъдуллоев. – Душанбе: Дақиқӣ, 2015. – 184 с.

Джумаев Мехроб

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ СТРОИТЕЛЬСТВА РОГУНСКОГО ГЭС-А В ПУБЛИЦИСТИКЕ РАДЖАБАЛИ АХМАДА

В научной статье исследуются три публицистических произведения писателя-публициста Раджабали Ахмада – очерки «Баҳти рузафзун» («Счастье, возрастающее день за днем»), «Бунёдор» («Созидатель») и зарисовка «Рузи фируз» («Счастливейший день»), посвященные строительству одного из важных сооружений для народного хозяйства республики – Рогунской ГЭС. Внимание автора к отражению хода строительных работ на Рогунской ГЭС и создание серии публицистических работ на эту тему связаны с его гражданской ответственностью и чувством патриотизма и самосознания. Очерк «Счастье возрастающее день за днем» посвящен деятельности молодого новоназначенного председателя города Рогун Фатхулло Буриева. Героем очерка «Созидатель» является директор управления строительства Рогунской ГЭС Зиёратшо Ашуров. Оба произведения считаются логическим продолжением друг друга. Общность произведений заключается в том, что их герои – люди с высоким чувством ответственности, в них есть творческий дух, их целью

считается благоустройство и созидательный труд. Из обоих произведений можно выделить много фактов и свидетельств об этом важном для народного хозяйства республики сооружении, а также ознакомиться со многими вопросами истории данного строительства. Знание дела и ответственность героев произведений «Счастье, возрастающее день за днем» и «Созидатель», заслуживших доверие окружающих своим честным трудом, считается примером для читателя.

Особенностью зарисовки «Счастливым день» является то, что слухи о полном прекращении строительства Рогунской ГЭС в нем считаются необоснованными, и это придает воодушевление и энтузиазм строителям ГЭС и жителям города Рогун, повышая их уверенность в продолжении строительства. Посредством таких публицистических произведений писатель вносит свой вклад в отражение проблем экономической и социальной жизни общества, а также выдвигает прогрессивные идеи и формирует общественное мнение по данному вопросу, что служит доказательством того, что писатель является сподвижником своего времени.

Ключевые слова: публицистика, Раджабали Ахмад, «Бахти рузафзун», «Бунёдкор», «Рузи фируз», писатель-публицист, строительство, сооружение, гидроэлектростанция, герой, образ, созидательный труд, трудовая деятельность, электроэнергия, созидательная политика, рабочая группа.

Jumaev Mehrob

SOME ASPECTS OF THE CONSTRUCTION OF THE ROGHUN HPP IN THE PUBLICISTS OF RAJABALI AHMAD

This article highlights three publicistical works of the Tajik writer Rajabali Ahmad titled "Bakhti ruzafzun" ("Happiness increasing day by day"), "Bunyodkor" ("Creator") and the sketch "Ruzi firuz" ("Happy Day"), dedicated to the construction of important for the national economy of the republic - the Roghun hydroelectric power station. Author pays attention to reflecting the progress of construction works at the Roghun HPP and the creation of a series of journalistic works on this topic are connected with his civic responsibility and a sense of patriotism and self-awareness. The essay "Happiness Increasing Day by Day" is dedicated to the activities of the young newly appointed chairman of the city of Roghun, Fatkhullo Buriev. The hero of the essay "Creator" is the director of the construction department of the Roghun HPP Ziyoratsho Ashurov. Both works are considered a logical continuation of each other. The commonality of the works lies in the fact that their heroes are people with a high sense of responsibility, they have a creative spirit, and their goal is improvement and creative work. From both works, one can single out many facts and evidence about this important building for the national economy of the republic, as well as get acquainted with many issues of the history of this construction. The knowledge of the matter and the responsibility of the heroes of the works "Happiness Increasing Day by Day" and "Creator", who have earned the trust of

those around them with their honest work, is considered an example for the reader.

A feature of the “Happy Day” sketch is that the rumors about the complete cessation of the construction of the Roghun HPP are considered unfounded in it, and this gives inspiration and enthusiasm to the builders of the HPP and the residents of the city of Roghun, increasing their confidence in the continuation of construction. Through such journalistic works, the writer contributes to reflecting the problems of the economic and social life of society, and also puts forward progressive ideas and forms public opinion on this issue, which serves as proof that the writer is an associate of his time.

Keywords: journalism, Rajabali Ahmad, writer-publicist, public opinion, construction, construction, hydroelectric power station, hero, image, creative work, labor activity, electricity, technical equipment, building materials, working group.

ТДУ: 07+05+002+9Тоҷик+502+553.71+551

Баҳромзода Манижа

ДАРАҶАИ ИНЪИКОСИ МАСЪАЛАҲОИ МАРБУТ БА ОБ ДАР НАШРИЯИ «ҶУМҲУРИЯТ»

Масъалаи об яке аз мушкилотҳои мубрами ҷаҳон буда, имрӯз талабот ба онро бештари аҳолии сайёра эҳсос мекунанд. Тибқи пешгӯиҳо, дар давоми солҳои 2000-2050 аҳолии ҷаҳон се миллиард нафар ва талабот ба оби тоза 55 ғоиз афзоиш хоҳад ёфт. Дар таҷриба ба чунин пешгӯиҳо метавон гуфт, ки масъалаи об ҳоло дар меҳвари сиёсати дохилӣ хориҷӣ ҳар як кишвар қарор дошта, ҷомеаи ҷаҳон дар якҷоягӣ барои пайдо кардани роҳҳои ҳалли норасоии об ва беҳтар кардани сифати таъминоти он кӯшиши менамояд. Ҷумҳурии Тоҷикистон дар радиҳои дигар масоили мубрами ҷаҳон аз қабилҳои мубориза бар зидди терроризм, экстремизм ва қочоқи маводи мухаддир, ба ҳалли масоили об низ таваҷҷуҳи хосса зоҳир намудааст. Кишварӣ мо яке аз аввалинҳо шуда, аз минбари баланди СММ ҷаҳор ташаббуси ҷаҳонӣ марбут ба обро пешниҳод намудааст, ки беш аз 100 кишварӣ дунё аз он ҷонибдорӣ карданд.

Муҳим будани ташаббусҳои ҷаҳонӣ Тоҷикистон марбут ба обро ВАО-и мамлакат, бахусус матбуоти даврӣ дарк намуда, вобаста ба аҳамияти иқдомҳои мазкур матолиби зиёдеро рӯи ҷоп овардааст. Аз ҷумла, рӯзномаи расмӣ “Ҷумҳурият” вобаста ба масъалаи мазкур, бахусус, ташаббуси нахустини Ҷумҳурии Тоҷикистон дар масъалаи об эълони соли 2003 ҳамчун соли байналмилалӣ “Оби тоза” рубрикаҳои махсус таъсис дода, зеро онҳо матолиби гуногуни бозгӯкунандаи ҷонибдори ҷомеаи ҷаҳон аз ин ташаббусҳоро нашр намудааст. Ҷиғунагии нақши рӯзномаи “Ҷумҳурият” дар инъикоси муҳимияти ташаббуси нахустини Тоҷикистон марбут ба об мавзӯи баҳси мақола аст.

Калидвожаҳо: об, Тоҷикистон, “Ҷумҳурият”, ташаббус, глобалӣ, СММ, форум, мушкилот, ҷомеа, экология.

Новобаста аз мавҷудияти захираҳои зиёди обӣ аз ҳисоби пирияхҳои калонҳаҷм дар баъзе кишварҳои ҷаҳон бо сабаби афзоиши аҳоли ва тағйир ёфтани иқлим норасоии оби тозаи ошомидани рӯз то рӯз бештар эҳсос мешавад. Тибқи маърузаи котиби генералии Созмони Миллалӣ Муттаҳид (СММ) дар соли 2003, агар дар Африқо 11%-и об ба 13%-и аҳоли рост ояд, пас дар Осиё 36%-и об ба 60%-и аҳоли рост меояд [2, с. 9]. Дар заминаи чунин маълумот СММ ба хулосае омадааст, ки яке аз сабабҳои норасоии об дар кишварҳои ҷаҳон ин нобаробарии қитъаҳои гуногун, бахусус вазъи душвори қитъаи Осиё мебошад, ки беш аз нисфи аҳолии ҷаҳон дар он умр ба сар мебарад, аммо танҳо 36%-и оби сайёро дар ихтиёр дорад. Коршиносони соҳа чунин ақидаро низ пешниҳод намудаанд, ки “норасоии об дар Осиёи Марказӣ табиатан бо камшавии минтақаҳои ҷангалзор вобаста аст” [6, с.16]. Тибқи пажӯҳиши коршиносон танҳо 1% кам кардани майдони ҷангалзор, нигоҳдории намӣ, ғизогирии дарёҳо ва дигар сарчашмаҳои то 2% кам мекунад.

Ҷумҳурии Тоҷикистон нахустин ташаббуси глобалии экологиро маҳз дар масъалаи об пешниҳод намудааст, зеро Тоҷикистон яке аз кишварҳои ба ҳисоб меравад, ки дорои захираҳои зиёди об буда, ҳамасола дар ҳудуди он 64 млрдм³ об ҳосил мешавад, ки 60%-и оби ҳавзаи баҳри Аралро ташкил медиҳад” [3, с. 10]. Тибқи маълумоти мутахассисони соҳа Тоҷикистон, аз рӯи бузургии ҳаҷми захираҳои гидроэнергетикӣ дар ҷаҳон ҷойи 8-ум ва аз рӯи ҳаҷми қиёсии захираҳо (ба ҳар сари аҳоли ва ба ҳар 1 км ҳудуд), мутаносибан, ҷойҳои аввалу дувумро ишғол мекунад. “Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон беш аз 25 ҳазор дарё ва дарёчаҳо, зиёда аз 10 000 пириях ва кӯлҳои зиёде, ки дар онҳо 20 км³ обҳои нӯшоки захира шудаанд, ҷойгир мебошанд” [4, с. 80].

Пешниҳоди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар Иҷлосияи 54-уми Маҷмаи Умумии СММ оид ба эълон намудани соли 2003 – Соли байналмилалӣ оби тоза, ки 1 октябри соли 1999 сураи гирифта буд, таваҷҷуҳи нахустини Тоҷикистон дар масъалаи об гардид. “Маҳз мушкилоти норасоии оби тоза, безаргардонӣ ва самаранок истифода бурдани он, инчунин пешгирии хатарҳои марбут ба об Тоҷикистонро водор сохт, ки дар ҳалли ин масъалаҳо ташаббуси нишон диҳад” [8, с. 5]. Гарчанде то пешниҳод гардидани ташаббуси нахустини глобалии Тоҷикистон дар масъалаи об, дар ҷомеаи ҷаҳонӣ низ ба ин масъала диққати махсус дода мешуд, вале “маҳз Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба аҳамияти экологии мавзӯи таваҷҷуҳи ҷомеаи ҷаҳониро ҷалб намуд. Маҳз дар асоси ташаббуси мазкур ҷомеаи ҷаҳонӣ дар ҳазорсолаи нав ба хатар ва таҳдидҳои экологӣ аҳамияти ҷиддӣ зоҳир намуд” [5, с. 12-13].

Муҳимияти эълон намудани соли 2003 ҳамчун соли байналмилалӣ оби тозаро муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар дастрасии нобаробар доштани ҷомеаи ҷаҳонӣ ба оби тозаи нӯшидани арзёбӣ намуда, зимни суханронӣ дар форуми байналмилалӣ оби тоза изҳор доштааст, ки “...мо аз он дар ташвиш ҳастем, ки зиёда аз як миллиард одам дар ҷаҳон ба оби тоза дастрасӣ надорад...” [10, с. 6]. Ташаббуси

нахустини глобалии Тоҷикистонро дар масъалаи об ҳамчунин дабири кулли вақти СММ Кофи Аннан низ қобили дастгирӣ дониста, чунин таъкид намудааст: “Набудани дастрасӣ ба оби тоза барои истеъмол ва инчунин, барои беҳдошт ва таъмини амнияти озукаворӣ барои беш аз 1 млрд аҳолии ҷаҳон мушкилоти бузург эҷод менамояд. Агар тамоюлҳои ҷорӣ идома ёбанд, ин боиси тундӣ ва рақобати шаддид миёни кишварҳои ҳавзаҳои дарёҳои фаромарзӣ мегардад. Соли байналмилалӣ «Оби тоза» метавонад нақши муҳимро дар фароҳам сохтани шароити мусоид чихати қабули чораҳои зарурӣ натавонад аз ҷониби ҳукуматҳо, балки ҷомеаи шаҳрвандӣ, соҳибкорон ва шахсони алоҳида саҳми арзанда гузорад” [5, с. 12]. Пешниҳоди соли 2003 ҳамчун «Соли байналмилалӣ оби тоза» аз ҷониби Тоҷикистон барои баҳамоии доираҳои гуногуни ҷомеа дар ҳалли мушкилоти об тақдирӣ муҳим гардид. Тавре муҳаққиқ Ҷамолиддин Яқубов қайд намудааст: «бо ташаббуси ҷониби Тоҷикистон мавзӯи «Об» ба рӯзномаи масъалаҳои ҳалталаб ба таври доимӣ дохил гардид» [12, с. 78].

Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун ташаббускори ҳалли масоили об, бо пешниҳоди ҷаҳор ташаббуси глобалии марбут ба об мавқеи худро дар баррасии масъалаи мазкур нишон додааст. Доир гардидани Конфронси дуҷуми Душанбе оид ба Даҳсолаи байналмилалӣ амал “Об барои рушди устувор”, солҳои 2018-2028 дар пойтахти мамлакат бори дигар аз ҷонибдори ҳалли масоили обу иқлим будани Тоҷикистон дарак медиҳад. Тавре Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар маросими ифтитоҳи Конфронси дуҷуми байналмилалӣ сатҳи баланд оид ба Даҳсолаи байналмилалӣ амал «Об барои рушди устувор, 2018 – 2028» изҳор доштаанд, “...дар 20 соли охир мо зимни татбиқи ташаббусҳо, ба монанди Соли байналмилалӣ оби тоза – 2003, Даҳсолаи байналмилалӣ амал «Об барои ҳаёт, 2005 – 2015» ва Соли байналмилалӣ ҳамкорӣ дар соҳаи об – 2013 саъю талошҳои муштаракро ҳамаҷониба тақвият бахшидем. Ташаббусҳои ҷаҳонии зикршуда ба ҳамкориҳои фаъоли ҳамаи ҷонибҳои манфиатдор дар самти мудирӣ захираҳои об ва татбиқи лоиҳаҳо дар соҳаи об, инчунин, дар амалисозии фанноварию навовариҳои муосир мусоидат намуданд”[9].

Талаботи зиёд ба оби ошомиданиро ба назар гирифта, қоршиносон ба ҳулосае омадаанд, ки дар асри XXI дар қисми бештари давлатҳо об ҳамчун “мол” мубодила карда мешавад [1, с. 9]. Чунин гуфтаҳо дар ҳоле мебошанд, ки Одри Азуле, директори генералии ЮНЕСКО зимни ироаи гузориш дар Бразилия, гуфтааст: “...мо бояд равишҳои нави истифодаи захираҳои обро аз худ кунем, то мушкилоти марбут ба афзоиши аҳоли ва тағирёбии иқлимиро ҳал кунем...Агар чора андешида нашавад, пас то соли 2050 тақрибан 5 миллиард нафар дар минтақаҳои зиндагӣ хоҳанд кард, ки бо об таъмин нестанд” [7]. Чунин нишондод аз он дарак медиҳад, ки таваҷҷуҳ ба масъалаи об сол то сол зиёд шуда, кишварҳои ҷаҳон дар самти ҳалли он тадбирҳои муассир бояд андешанд.

Баъд аз пешниҳод намудани ташаббуси нахустини Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба масоили об тахти унвони “Соли 2003 – “Соли

байналмилалии оби тоза”, дар рӯзнамаи “Қумҳурият” матолиби зиёде нашр гардиданд, ки саривақт ва муҳим будани ин ташаббусро ифода мекунанд. Рӯзнамаи расмӣи Тоҷикистон – “Қумҳурият” ба масъалаи об ҳамчун проблемаи глобалӣ таваҷҷуҳи махсус зоҳир намуда, ба воситаи мақолаву мусоҳибаҳои гуногун аҳли ҷомеа ро ба самаранок истифода бурдани об, расидан ба қадри ин неъмат ва дар ин ҷода беҳтар намудани маърифати шаҳрвандӣ даъват мекунад. Барои муайян намудани дараҷаи инъикоси матолиб вобаста ба масъалаи об дар рӯзнамаи “Қумҳурият”, мо шумораҳои солҳои 2002-2003-и онро мавриди омӯзиш қарор додем. Матолиби оид ба масоили глобалӣи об дар ин рӯзнама, асосан зерӣ рубрикаҳои “Соли 2003 – “Соли байналхалқӣи оби тоза””, “Ба озмуни саломатӣи инсон – саломатӣи ҷомеа”, “Ба озмуни “Соли 2003 – соли байналмилалии Оби тоза”, “Об – манбаи ҳаёт”, “Ба озмуни оби тоза” ва ғайра нашр гардидаанд.

Аз пажӯҳиши рӯзнамаи “Қумҳурият” бармеояд, ки маводҳои ба масоили об бахшидашудаи он ба қалами хабарнигорон Н. Холзода, М. Сафар, О. Соболев, Д. Даврон, Ғ. Ҳалимов, Б. Юсуфӣ, Р. Нурдухт, Қ. Шарифӣ, Ш. Абдулло, Б. Каримзода, таҳлилгарон, сиёсатмадорон ва намоёндагони дигар кишроҳои ҷомеа чун Т. Авазов, К. Ҷӯраев, С. Тоҳиров, Н. Шулашов, Ҳ. Ҳомидов, М. Исоматова, М. Абдусаматов, С. Кошонов, А. К. Ҷоудхури, Ҳ. Талбакова, Ҳ. Ҳомид, Ш. Наҷмуддинов, А. Ашӯров, А. Раззоқов тааллуқ доранд. Бештари хабарҳои расмӣе, ки вобаста ба масъалаи об дар рӯзнамаи “Қумҳурият” нашр шудаанд, аз Маркази иттилоотӣи Тоҷикистон “Ховар” (ҳоло Агентии миллии иттилоотӣи Тоҷикистон “Ховар”) бознашр шудаанд.

Дар яке аз матолиби рӯзнамаи “Қумҳурият” таҳти унвони “Нури хираде, ки шуд ҷаҳонгир”, ки ба қалами таҳлилгар Субҳон Кошонов тааллуқ дорад, нишон дода шудааст, ки ташаббуси нахустини глобалӣи Тоҷикистон “Соли байналмилалии оби тоза”-ро намоёндагони кишварҳои Ғарб, бахусус Африқо қобили дастгирӣ донистаанд. Дар ин мавод таассуроти Алаби Оломадаӣ, яке аз намоёндагони кишвари Нигерия нисбат ба табиати Тоҷикистон ва рӯду обҳои фаровони он дар Форуми байналмилалии Душанбе оид ба оби тоза оварда шудааст, ки ӯ бо вучуди доштани захираҳои зиёди обӣ дар Тоҷикистон, роҳбари тоҷиконро ҳамчун шахсе муаррифӣ кардааст, ки «натанҳо ғами дарди халқи худ...балки бори ғаму дарди мардуми тамоми оламо» бар дӯш доштааст [17, 2003. – 25 декабр]. Аз ин гуфтаҳо бармеояд, ки пешниҳоди ташаббуси глобалӣи Тоҷикистон таҳти унвони “Соли байналмилалии оби тоза” ба манфиати тамоми кишварҳои ниёзманди об нигаронида шудааст.

Аз 29-уми август то 1-уми сентябри соли 2003 дар шаҳри Душанбе Форуми байналмилалии оби тоза доир гардид, ки дар он 500 вакили 53 кишвари дунё ва намоёндагони 105 созмону ташкилоти байналмилалӣ ширкат варзиданд. “Даъвате, ки оламиён ҳамовоз гардиданд”, таҳти чунин унвон таҳлилгар Субҳон Кошонов дар маводи худ барои муайян намудани андешаи ҷомеаи ҷаҳон оид ба ташаббуси нахустини глобалӣи Тоҷикистон дар масъалаи об аз ҷараёни баргузори Форуми байналмилалии оби тоза андешаи иштирокчиёро оид ба муҳимияти

“Соли байналмилалии оби тоза” пурсон шудааст. Аз чумла, намояндаи Ҷумҳурии Ислонии Эрон Маъсума Ибтикор ба ташаббуси глобалии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонов дар масъалаи об баҳои баланд дода, изҳор доштааст, ки “воқеан ҳам об заруртар аз он аст, ки мо тасаввур мекунем” [16, 2003. – 16 сентябр]. Бо овардани чунин нуқтаи назар таҳлилгар С. Кошонов ба манфиати кулли башарият будани иқдоми Тоҷикистон оид ба масъалаи обро баён намудаанд. Ҳамчунин дар идомаи маводи мазкур рӯзнома таъсиргузор будани ташаббуси нахустини глобалии Тоҷикистон марбут ба обро ба кишварҳои ҷаҳон нишон додааст. Ин гуфтаҳои андешаи Рустам Хаиров, намояндаи Федератсияи Русия дар Форуми душанбеги об тоза исбот менамояд. Ӯ гуфтааст: “натичаи ҳамин аст, ки дар воҳурии сарони давлатҳои ҳаштгона Президенти мо В. В. Путин пеш аз ҳама зарурати ҳалли проблемаи оби тозаро ҳамчун проблемаи глобалии аввалиндараҷа ба миён гузошт” [16, 2003. – 16 сентябр].

Дар Форуми байналмилалии Душанбе оид ба оби тоза дар баробари намояндагони Ҷумҳурии Ислонии Эрон ва Федератсияи Русия, инчунин намояндагони кишварҳои дигари ҷаҳон низ ширкат варзида, оид ба ташаббуси нахустини глобалии Тоҷикистон таҳти унвони “Соли байналмилалии оби тоза” андеша рондаанд. Мухбирони рӯзномаи “Ҷумҳурият” Қурбон Шарифӣ ва Шафоатуллои Абдулло барои муайян намудани мавқеи иштирокчиёни Форум ба ташаббуси мазкур таҳти унвони “Форум аз нигоҳи меҳмонон ва назари онҳо ба Тоҷикистони имрӯза” маводеро таҳия намуда, фишурдаи андешаҳои иштирокчиёнро пешниҳоди хонандагон гардониданд. Аз чумла, Сергей Петров, директори генералии Ташкилоти илмӣ - истеҳсолии “Биотехпрогресс” ташкили Форуми байналмилалиро дар ҳошияи “Соли байналмилалии оби тоза” аз ҷониби Тоҷикистон имконияти хуб барои ҳалли ҳамаҷонибаи мушкилоти об ва табодули назар бо намояндагони кишварҳои гуногуни олам ном бурдааст [18, 2003. – 4 сентябр]. Намояндаи Русия Волду Маҳарӣ, ҷамоҳангсози лоиҳаи об, ташкилоти Оксфам аз Британияи Кабир ин андешаро тақвият бахшида, баргузори Форуми душанбеги об тозаро қадами муҳиме дар ҳалли мушкилоти глобалии марбут ба об номидааст. Ба назари ӯ “проблемабардорие, ки дар Душанбе шуд, ба Осиёву Африқо ҳам бетаъсир намеронад” [18, 2003.–4 сентябр]. Ба андешаи мо рӯзномаи “Ҷумҳурият” бо наشري ақидаи намояндагони кишварҳои гуногуни олам доир ба аҳамияти ташаббуси нахустини Тоҷикистон дар масъалаи об, то андозае дар муайян намудани мақоми сиёсии Тоҷикистон дар сатҳи минтақа ва ҷаҳон нақш гузоштааст.

Дар бештари матолиби рӯзномаи “Ҷумҳурият” тақозои давр будани ташаббуси нахустини глобалии Тоҷикистон дар масъалаи об таъкид гардида, тақвияти ҳамкории кишварҳо ба воситаи ҳалли ин масъала зарур шуморида шудааст. Ҳамчунин дар рӯзнома нобуд кардани шабакаи об яке аз сабабҳои сар задани амалиёти ҷангӣ унвон шудааст. Чунончӣ, шоҳи Оссурияи қадим Синахариб ба Бобулистон ҳамла оварда, пеш аз ҳама, шабакаи обрасонии шаҳрро хароб кард, ки

аҳолии онро бо об таъмин менамуд. Соли 1967 яке аз сабабҳои ҷанги навбатии Арабу Исроил таҳти назорат гирифтани манбаи асосии оби минтақа-дарёи Нил буд. "...проблемаи нарасидани об худ ба худ сабаби огози ҷанг намегардад. Агар давлатҳо муносибати дӯстона дошта, проблемаи мазкурро якҷоя ҳал кунанд, танҳо барои нарасидани об байни онҳо ҷанг сар намеزанад", - омадааст дар яке аз мақолаҳои рӯзномаи "Ҷумҳурият" таҳти унвони "Дар асри XXI қимати об ба бензин баробар хоҳад шуд" [14, 2002. – 1 октябр]. Ба ин восита рӯзномаи "Ҷумҳурият" ташаббуси Тоҷикистон оид ба эълони соли 2003 ҳамчун "Соли байналмилалӣ оби тоза"-ро заминаи муҳим барои таъмини ҳамкорӣ дар масъалаи об маънидод кардааст. Аз ҷониби дигар, дар рӯзномаи "Ҷумҳурият" ба манфиати кишварҳои султарақикарда будани ташаббуси глобалии обии Тоҷикистон низ баррасӣ гардида, дар як маводи бознашршудаи Маркази иттилоотии Тоҷикистон "Ховар" таҳти унвони "Имрӯз дар саросари ҷаҳон ҳар нафари сеюм ба мушкилоти нарасидани оби тоза мувҷеҳ мебошад" қайд гардидааст, ки "сокинони мамлакатҳои қашшоқ соли 1999 нисбат ба сокинони давлатҳои сарватманд барои дастрас намудани оби тоза 12 баробар зиёдтар маблағ сарф намудаанд" [15, 2002.–25 сентябр]. Дар тақя ба маводи мазкур метавон хулоса кард, ки рӯзномаи "Ҷумҳурият" аз солҳои нахустини пешниҳоди ташаббуси Тоҷикистон оид ба эълони "Соли байналхалқии оби тоза" маводҳои зиёдеро оид ба масъалаи норасоии об бо далелҳои мушаххас нашр намудааст, ки онҳо муҳим ва саривақтӣ будани ташаббуси Тоҷикистонро собит мекунанд.

Ҳамин тавр, пажӯҳиши матолиби рӯзномаи "Ҷумҳурият" доир ба инъикоси ташаббуси нахустини глобалии Тоҷикистон марбут ба об таҳти унвони "Соли 2003 – Соли байналмилалии оби тоза" нишон дод, ки рӯзнома ба масъалаи мазкур таваҷҷуҳи махсус зоҳир намуда, матолиби зиёдеро дар ин самт ба таъб расонидааст. Инъикоси ҷонибдорӣ ҷомеаи ҷаҳон аз ташаббуси мазкур дар саҳифаҳои рӯзномаи "Ҷумҳурият" бозгӯкунандаи пайгирии пайдарҳами ин рӯзнома аз андешаи ҷомеаи ҷаҳон нисбат ба аҳамияти ташаббуси мазкур дар ҳалли мушкилоти сайёра дар масъалаи об мебошад. Пажӯҳиши матолиби дастрасбудаи рӯзномаи "Ҷумҳурият" давоми солҳои 2002-2003 доир ба масоили об нишон дод, ки мавзуи мазкур бештар дар жанри хабар (15), мақола (12) ва гузориш (10 адад) баррасӣ шуда, жанрҳои бадеӣ-публистӣ камтар дида мешаванд.

BAO дар ҳама давраи замон дар баррасии мавзӯҳои муҳими ҷомеа нақши созанда доранд. Махсусан дар асри XXI, ки онро асри иттилоот ном мебарем, нақши BAO дар тарғиби иттилоъ хеле муҳим ба ҳисоб меравад. Ҷунонҷӣ, баъд аз пешниҳод намудани ташаббусҳои глобалии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар масъалаи об, таваҷҷуҳи матбуоти даврии тоҷик ба нақши Тоҷикистон дар ҳалли ин масъала бештар гардид. Коршиносони соҳа бар ин назаранд, ки "журналистика худ сиёсат аст ва бе сиёсат вучуд дошта наметавонад. Сиёсат низ имрӯз бе журналистика маъно надорад"[12, с. 32]. Ба ин маънӣ, дар рӯзномаи "Ҷумҳурият" маводҳои нашр шудаанд, ки баёнкунандаи сиёсати пешгирифтаи Тоҷикистон дар ҳалли мушкилоти глобалии об мебошанд.

Адабиёт

1. Алиев, Қ. Об муъчизаи ҳаёт: ба 10-солаи байналмилалӣ (2005–015) «Об барои ҳаёт» бахшида мешавад / Қ. Алиев. – Хучанд: Ношир, 2015. – 36 с.
2. Вода для людей, вода для жизнь / обзор. – М.: Весь Мир, 2003. – 34 с.
3. Выступление Президента Республики Таджикистан Его Превосходительства, г-на Эмомали Рахмона // Международная конференция высокого уровня по среднесрочному всеобъемлющему обзору хода выполнения Международного десятилетия действий «Вода для жизни», 2005-2015. – Душанбе: Ирфон, 2010. – С. 9 – 18.
4. Забиров, Р. Гидроэкология / Р. Забиров. – Душанбе. – 2014. – 232 с.
5. Музаффарзода, М. Ташаббусҳои байналмилалӣ Пешвои миллат дар ҳалли мушкилоти глобалӣ марбут ба об / М. Музаффарзода, У. Давлатзода. – Душанбе: КВД «Тоҷикдипсервис», 2017. – 63 с.
6. Мухаббатов, Х. Социально – экологические проблемы Таджикистана / Х. Мухаббатов // Развитие горных регионов: проблемы и перспективы (материалы семинара). – Душанбе: Ирфон, 2006. – С. 13 – 21.
7. ООН: если не принять меры, к 2050 году более 5 млрд. человек будут испытывать проблемы с водой [Электронный ресурс] / <https://news.un.org/ru> / 2022. – Режим доступа: <https://news.un.org/ru/story/2018/03/1326222> (Дата обращения: 28.04.2022)
8. Самиев, Ш. Истиқлолият ва энергетика: сиёсати энергетикӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон / Ш. Самиев. – Душанбе: Эҷод, 2006. – 88 с.
9. Суханронӣ дар маросимии ғитиҳои Конфронси дуҷуми байналмилалӣ сатҳи баланд оид ба Даҳсолаи байналмилалӣ амал «Об барои рушди устувор, 2018 – 2028» [Захираи электронӣ]/ www.president.tj/ 2022. – Тартиби дастрасӣ :<http://www.president.tj/node/28485> (Санаи мурочиат 10.07.2022)
10. Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Э. Ш. Раҳмонов дар Форуми байналмилалӣ Душанбе оид ба оби тоза. – Душанбе: Деваштич, 2003. – 37 с.
11. Ҳамад, С. Низоъ, терроризм ва рисолати рӯзноманигорон (маҷмӯаи мақолаҳо) / С. Ҳамад. – Душанбе. – 2007. – 60 с.
12. Якубов, Қ. Н. Журналистика ва экология: муаммо ва пешомадҳо (дар мисоли маводи ВАО-и Тоҷикистон): рис...н.и. филологӣ. 10.01.10 / Якубов Қ. Н. – Душанбе, 2009. – 169 с.

Манбаъ

13. Ҷумҳурият – Нашрият расмӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон –2002-2003, аз ҷумла:

14. Дар асри XXI қимати об ба бензин баробар хоҳад шуд // Чумхурият. – 2002. – 1 октябр.

15. Имрӯз дар саросари ҷаҳон ҳар нафари сеюм ба мушкилоти нарасидани оби тоза мувоҷеҳ мебошад // Чумхурият. – 2002. – 25 сентябр.

16. Кошонов, С. Даъвате, ки оламиён ҷамовоз гардиданд (андешаҳо баъди Форуми байналмилалии Душанбе оид ба оби тоза) / С. Кошонов// Чумхурият. – 2003. – 16 сентябр.

17. Кошонов, С. Нури хираде, ки шуд ҷаҳонгир (Бо қарори Ассамблеяи Генералии СММ солҳои 2005 – 2015 Даҳсолаи байналхалқии амалиёти «Об барои ҳаёт» эълон гардид) / С. Кошонов// Чумхурият. – 2003. – 25 декабр.

18. Шарифӣ, Қ., Абдулло, Ш. Форум аз нигоҳи меҳмонон ва назари онҳо ба Тоҷикистони имрӯза / Қ. Шарифӣ, Ш. Абдулло// Чумхурият. – 2003. – 4 сентябр.

Баҳромзода Манижа

СТЕПЕНЬ ОТРАЖЕНИЯ ВОДНОЙ ПРОБЛЕМЫ В ГАЗЕТЕ "ДЖУМХУРИЯТ"

Вопрос воды является одной из насущных проблем мира, и сегодня потребность в ней ощущает большинство населения планеты. По прогнозам, в период с 2000 по 2050 год население Земли достигнет трех миллиардов человек, а потребность в чистой воде возрастет на 55 процентов. Опираясь на такие прогнозы, можно сказать, что вопрос воды сейчас находится в центре внутренней и внешней политики каждой страны, и мировое сообщество пытается найти пути решения водного дефицита и улучшения качества водоснабжения. Республика Таджикистан, наряду с другими насущными мировыми проблемами, такими как борьба с терроризмом, экстремизмом и незаконным оборотом наркотиков, также проявляет особую заинтересованность в решении водных вопросов. Наша страна с высокой трибуны ООН одной из первых предложила четыре глобальные инициативы, связанные с водой, которые поддержали более 100 стран мира.

Средства массовой информации страны, особенно периодическая печать, осознали важность глобальных инициатив Таджикистана, связанных с водой, и опубликовали множество статей, посвященных важности этих инициатив. Среди прочего, в правительственной газете Таджикистана «Чумхурият» созданы специальные рубрики, связанные с этим вопросом, в частности, первая инициатива Таджикистана в водном вопросе, объявившая 2003 год международным годом «Чистой воды», и в рамках этих рубрик публиковались различные статьи, сообщающие о поддержке этих инициатив мировым сообществом. В данной статье представлена информация о роли газеты «Чумхурият» в отражении важности первой инициативы Таджикистана, связанной с водой.

Ключевые слова: вода, Таджикистан, «Чумхурият», инициатива, глобальная, ООН, форум, проблема, общество, экология.

Bahromzoda Manizha**THE REFLECTION OF WATER ISSUES ON THE
"JUMHURIYAT" NEWSPAPER**

The issue of water is one of the pressing problems of the world, and today the need for water is felt by the majority of the world's population. Between 2000 and 2050, the world's population is projected to reach three billion people, and the need for clean water will increase by 55 percent. Based on such forecasts, we can say that the issue of water is now at the center of the domestic and foreign policy of each country and the world community is trying to find ways to solve the water deficit and improve the quality of water supply. Republic of Tajikistan, along with other pressing global problems such as the fight against terrorism, extremism and drug trafficking, also shows a special interest in solving water issues. Tajikistan was one of the first countries to propose four global initiatives related to water from the high platform of the UN, which were supported by more than 100 countries of the world.

The country's media, especially the periodical press, have realized the importance of Tajikistan's global initiatives related to water, and have published many articles on the importance of these initiatives. Among other things, the official newspaper of Tajikistan "Jumhuriyat" created special columns related to this issue, in particular, the first initiative of Tajikistan related to the water issue, declaring 2003 the "International Year of Clean Water", and within these columns published various articles reporting on support of these initiatives by the world community. This article provides information on the role of the "Jumhuriyat" newspaper in reflecting the importance of Tajikistan's first water-related initiative.

Keywords: water, Tajikistan, newspaper "Jumhuriyat", initiative, global, UN, forum, problem, society, ecology.

ТДУ: 895.550:002**Баёнов Махмаднабӣ****БАЪЗЕ ВИЖАГИҲОИ МАТОЛИБИ АДАБИИ
РӯЗНОМАИ "ОВОЗИ ТОҶИК"
(солҳои 1924-1926)**

Дар ин мақола матолиби адабии солҳои 1924-1926-и рӯзномаи "Овози тоҷик" мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст. Муаллиф зимни таҳқиқ муайян намудааст, ки солҳои 1924-1926 рӯзнома 121 шумора нашр гардида, дар он 96 шеър дар навъҳои гуногун, 1 ҳаҷвия, 2 матни ҳаҷвӣ ва 1 повест (як қисмати "Саргузашти як тоҷики камбағал" С. Айни) интишор гардидааст. Матолиби адабии "Овози тоҷик" дар анвои адабӣ ҳам бошанд, аксаран фарогири масоили муҳими сиёсӣ иҷтимоӣ, аз қабилӣ мактабу маориф, беҳуқуқии занон, мубориза бо босмачиён ва ғайра мебошанд. Баъзе муаллифони ашъори ин солҳои рӯзнома адибони

соҳибноми давр набуда, ҷамчуноне ки рӯзнома навиштаҳои муҳбирони коргару деҳқонро интишор мекард, дар рубрикаи “Адабиёт” низ ашъори аз ҷониби хонандагони рӯзнома, ки истеъдод ва завқи шеърнависӣ доштанд, шеър навишта мефиристонидаанд, ҷоп гардидаанд.

Вижасии нази рубрикаи «Адабиёт»-и ин давраи «Овози тоҷик» ҷамчун жанри адабӣ дар он аст, ки василаи изҳори муҳаббат ва дӯстдорӣ набуда, балки василаи баёни эътироз ва ифшоқунандаи мушкилоти ҷомеа аст. Дар аксари ашъори рӯзнома чун жанрҳои журналистӣ масъалагузориҳои ҷиддӣ низ ба назар мерасад.

Истифода аз анвои адабӣ дар рӯзнома ҳадафмандона буда, масъулини рӯзнома хуб дарк кардаанд, ки тарғиби ғояҳои нав ба воситаи жанрҳои адабӣ, хусусан шеър (назм) низ таъсири бағоят бузург дорад. Истифода аз жанрҳои адабӣ дар рӯзномаи «Овози тоҷик» то андозае гуногунрангии матолиби рӯзномаро ба вуҷуд овардааст, аммо мақсади асосии ҳайати эҷодии ин рӯзнома ба воситаи жанрҳои адабӣ ба миён гузоштани масоили муҳими рӯз ва ба ин васила ба афкори омма таъсир расонидан буд. Ба назари мо бо ҳамин мақсад рубрикаи «Адабиёт» дар рӯзнома таъсис дода шуд. Дар ин солҳо ба воситаи жанрҳои адабӣ ғояҳои Ҳукумати Шӯравӣ таблиғи ташвиқ гардида, дар маҷмӯъ рӯзнома аз қудрати адабиёту шеър низ истифода кардааст. Ашъори инқилобии рубрикаи «Адабиёт»-и рӯзнома натавонанд дар бедорӣ ҷомеа, балки дар тарбияи адибони ҷавон низ саҳм гузошт. Дар маҷмӯъ «Овози тоҷик» нафақат заминае барои пеширафти матбуоти тоҷик гардид, балки дар густариши дигар самтҳо, хусусан дар пеширафти адабиёт низ тақони ҷиддие бахшид.

Калидвожаҳо: “Овози тоҷик”, жанрҳои адабӣ, шеър, повест, рӯзнома, ҳаҷвия, коргару деҳқон, муҳбир, ашъори инқилобӣ, мактабу маориф, озодии занон, босмачиён.

Солҳои 1924-1926 масъалаҳои меҳварӣ барои миллати тоҷик ташиклёбии Ҷумҳурии Мухтори Шӯравии Сотсиалистии Тоҷикистон, тарғиби ғояҳои давлати Шӯравӣ, мактабу маориф, забону фарҳанг, озодии занон, мубориза бо босмачиён ва дар маҷмӯъ мутобиқгардонии мафкураи мардум ба соҳти давлатдорӣ нав ва соҳтани фазои иҷтимоии мувофиқ ба талаботи давлати Шӯравӣ маҳсуб мегардад. Таҳқиқ нишон медиҳад, ки дар ҳама давраи замон дар раванди давлатсозӣ чихати амали соҳтани ғояҳои сиёсӣ аз тамоми василаҳои истифода мегардад. Дар солҳои 20-ум яке аз василаҳои муфиди таблиғот матбуот ба шумор мерафт. Ба андешаи мо соли 1924 яке аз ҳадафҳои розигӣ додани ҳукумат ба таъсиси рӯзномаи «Овози тоҷик» низ ҳамин буд. Бинобар ин, барои матбуотчиён зарурат пеш омад, ки ба воситаи матбуоти даврӣ ғояҳои Ҳукумати Шӯравиро тарғиб намоянд. Ҷустуҷӯҳо нишон медиҳанд, ки дар ин солҳо дар раванди таблиғи идеяҳои коммунистӣ аз адабиёт, аз ҷумла осори адибон васеъ истифода гардидааст. Ин раванд дар рӯзномаи «Овози тоҷик» бараъло мушоҳида мешавад. Чунон ки дар боло ишора шуд, солҳои 20-ум барои ҳамачониба инъикос ва тарғибу ташвиқ намудани ғояҳои ҳукумати Шӯроӣ ба воситаи матбуот аз имконоти жанрҳои адабӣ,

алалхусус шеър ё назм низ васеъ истифода мешуд. Мо дар ин мақола матолибе, ки дар жанрҳои адабӣ дар рӯзномаи «Овози тоҷик» солҳои 1924-1926 мунташир шудаанд, мавриди таҳқиқ қарор медиҳем, зеро таҳқиқи жанрҳои адабӣ барои омӯзиши чараёни ташаккули жанрҳои публицистӣ-бадеӣ ва шаклгирии матбуоти даврии тоҷик хеле муфид аст.

Ёдовар бояд шуд, ки дар асоси маводи матбуоти солҳои 1920-1930-и тоҷик муҳаққиқон А. Маниёзов, С. Солеҳов, Х. Мирзозода, Р. Ходизода, С. Атобуллоев, М. Раҷабӣ, А. Махмадаминов, А. Кучаров, А. Набиев аз диди адабиётшиносӣ пажӯҳишҳо анҷом додаанд [10, с. 9]. Дар ин хусус профессор Мурод Муродӣ дуруст навиштааст, ки доираи чунин пажӯҳишҳо зиёданд, зеро таҳқиқотҳои аввалини адабиёти муосири тоҷик, асосан, дар заминаи маводи матбуоти даврӣ сурат гирифтааст [10, с. 10].

Дар саҳифаҳои солҳои 1924-1926-и рӯзнома аз жанрҳои адабӣ ба шеър (дар рубрикаи «Адабиёт»), қисса (повест) ва ҳаҷвия рӯ ба рӯ мешавад. Агарчи матолиби адабии «Овози тоҷик» дар анвои адабӣ ҳам бошанд, аксаран фарогири масоили муҳимми сиёсӣ иҷтимоӣ, аз қабили мактабу маориф, беҳукукии занон, мубориза бо босмачиён ва ғайра мебошанд. Ин нуктаро донишманд Раҳим Ҳошим низ таъкид кардааст: «Мазмунӣ шеърҳои дар ин давра навиштаи шоирони мо аксар иборат аз даъват ба маориф, ба озодӣ, васфи меҳнат, озодии занон ва ғайра буд» [16, с. 233].

Истифода аз анвои адабӣ дар рӯзнома ҳадафмандона буда, масъулини рӯзнома хуб дарк кардаанд, ки тарғиби ғояҳои нав ба воситаи жанрҳои адабӣ, хусусан шеър (назм) низ таъсири бағоят бузург дорад. Истифода аз жанрҳои адабӣ дар рӯзномаи «Овози тоҷик» то андозае гуногунрангии матолиби рӯзномаро ба вучуд овардааст, аммо мақсади асосии ҳаёти эҷодии ин рӯзнома ба воситаи жанрҳои адабӣ ба миён гузоштани масоили муҳимми рӯз ва ба ин васила ба афкори омма таъсир расонидан буд. Ба назари мо бо ҳамин мақсад рубрикаи «Адабиёт» дар рӯзнома таъсис дода шуд.

Таъсиррасонӣ ва қудрати шеър ҳанӯз дар таърихи адабиёт исботи ҳудро ёфтааст. Ин ҷо аз таъсири шеъри «Бӯйи ҷӯйи мулиён...»-и устод Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ метавон ёдовар шуд, ки далел ба қудрати тағйирдиҳии афкор аст. Ба назари инҷониб истифодаи ашъори инқилобӣ иҷтимоӣ дар матбуоти даврии солҳои 20-ум хусусан ашъори инқилобии Лохутӣ низ ҳадафмандона буда, рисолати ҳудро бечунучаро иҷро намудаанд. Дар хусуси таъсиррасонии шеър адабиётшинос Боймурод Шарифзода ба он назар аст, ки «ба таърихи таъсири шеър агар бинигарем, ҳатто ба ибтидои асри 20 назар кунем, кулли равшанфикрон аз Лохутӣ ва Айнӣ сар карда ба он хотир ба сиёсат қашида шуданд, ки шеър дар нафси мардум таъсир дошт. Ва шеър ба дил таъсир дошт ва онро меангехт» [13]. Имрӯз низ ба мушоҳида мерасад, ки ҳатто дар ҷангҳои иттилоотӣ аз жанрҳои адабӣ, хусусан аз шеър васеъ истифода мебаранд.

«Овози тоҷик» рӯзномаи сиёсӣ, иҷтимоӣ ва адабӣ аст. Рубрика ё ғушаи «Адабиёт»-и он аз шумораи №1, 25-уми августи соли 1924 аз

шеъри муҳаррири масъул Абдулкаюми Қурбӣ оғоз мегардад. Шеъри А. Қурбиро метавон аввалин матлаби рӯзнома дар жанри адабӣ ҳисоб намуд. Шеър дар жанри ғазал иншо шуда бо мисраҳои зерин оғоз мегардад:

Хонданд қонуни адаб аз он китоби мо ғалат,
Карданд ҷамъи қачравон к-ин фаслу боби мо ғалат.
Мағруру маст афтодаем андар раҳи беҳудагӣ,
Бо ҷашми кӯру гӯши кар, баҳ-баҳ шитоби мо ғалат [8].

Қисми ҳаҷвии рӯзнома аз шумораи 88, 5-уми июли соли соли 1926 оғоз гардидааст. Дар гӯшаи нахустини он як ҳаҷвия интишор гардида, дар охири он таъкид шудааст: «Хонандагони тозиёна! Хушёр бошед ва ба ҷашми худ нигоҳ карда роҳ равед, ки мабодо ба зарби тозиёна гирифтор шавед, зеро тағои Баҳлулатон монанди (тортанак) риштаи доми худро ба ҳар тараф давонида ва баъд аз ин ҳар шумораи рӯзнома гоҳ ба назму беназм ва гоҳ ба нашру бетартиб номаи аъмоли ба дом афтодагонро эълон хоҳад кард ва дар ин бора аз устодаш девонаи «Машраб» фотиҳа гирифтааст». Соли 1926 дар ҷарида се гӯшаи ҳаҷвӣ ба назар расид, ки дар онҳо як ҳаҷвия ва ду матни ҳаҷвӣ интишор гардидааст.

Ашъори инқилобии рубрикаи «Адабиёт»-и рӯзнома натавон дар бедории завқи хонандагон, балки дар тарбияи адибони ҷавон низ саҳм гузошт. Дар маҷмӯъ «Овози тоҷик» нафақат заминае барои пешрафти матбуоти даврии тоҷик гардид, балки дар густариши дигар самтҳо, хусусан дар пешрафти адабиёт низ тақдирӣ ҷиддӣ бахшид. Чунон ки мунаққид Раҳим Ҳошим таъкид мекунад, «бо нашри рӯзномаи «Овози тоҷик» барои ривочи забон ва адабиёти тоҷик, барои нашри осори тоҷикзабонон заминаи наве пайдо гардид» [16, с. 232].

Дар шумораи дууми рӯзнома зери рубрикаи «Адабиёт» шеъри устод Садриддин Айни бо номи «Овози тоҷик», ки ба таъсиси рӯзнома бахшида шудааст, нашр гардидааст.

Ба парда то ба чандон рози тоҷик,
Биё, биншин, шунав «Овози тоҷик».
Чу кумрӣ месароям нафҳа, чункӣ:
Гирифторам ба сарви нози тоҷик [4].

Омӯзиши мо нишон дод, ки устод С. Айни дар солҳои 1924-1926 дар ин рӯзнома ба ғайр аз ду шеър бо номҳои «Овози тоҷик» [4] ва «То ба кай»? [5] дигар шеъре интишор накардааст. Сабаби ба рӯзнома шеър нафиристодани устод Айниро донишманд Раҳим Ҳошим чунин маънидод мекунад: «Баъд аз баста шудани журнали «Шуълаи инқилоб» то таъсис ёфтани аввалин газетаи тоҷикӣ – «Овози тоҷик» (Аввалин газетаи шӯравии тоҷик; Б.М.) дар соли 1924 шеърҳои тоҷикии Айни дар ҳеҷ ҷо нашр нашудаанд. Дар ин муддат дар газетаи ўзбекии «Зарафшон» баъзе шеърҳои ўзбекӣ ва дар журнали ҳаҷвии «Машраб» шеърҳои ҳаҷвии вайро дидан мумкин аст. Дар солҳои 1925-

26 устод тамоми қуввати худро ба тартиб додани як ҳуччати бузурги таърихӣ – «Намунаи адабиёти тоҷик» сарф намуд» [16, с. 230]. Бо вучуди ин солҳои 1924-1925 дар рӯзномаи «Овози тоҷик» як қисми повести «Одина» бо номи «Саргузашти як тоҷики камбағал» (аз №11, 23-юми ноябри соли 1924 то №31, 5-уми майи соли 1925) ба нашр расид. Соли 1927 Нашриёти давлатии Тоҷикистон онро аввалин бор дар шакли як асари алоҳида бо номи «Саргузашти як тоҷики камбағал ё ки Одина» аз чоп баровард. Ин асар ҳаёти тоҷикони кӯҳистонро дар замони тираи феодали, зулму ситами бою заминдорон нишон медиҳад. Повести «Одина» аввалин асари реалистии тоҷик буда, дар он образи коргари тоҷик ва ҷавонони озодихоҳ тасвир гардидааст. Дар он замон муҳтавои ин повест ба вижагиҳои рӯзнома хеле созгор буд, чунки андешаҳои озодихоҳӣ дошт.

Муқоисаи наشري пурраи соли 1927-и повести «Одина» [6] бо қисмати дар рӯзнома чоп гардида, шаҳодат аз он медиҳад, ки қисмати ками повест дар «Овози тоҷик» нашр гардидааст. Сабаби қатъ гардидани интишори давоми повестро ҳуди устод С. Айнӣ дар ҷое мушаххасан қайд накардааст. Вале соли 1927 дар оғози повест, ки ҳамчун китоби алоҳида ба таъб расид, менависад: «Баъзе қисми «Саргузашти як тоҷики камбағал ё ки Одина» соли 1924-1925 дар рӯзномаи «Овози тоҷик» нашр шуда, бақияаш ба сабабе мавқуф монда буд» [6, с. 4]. Ба навиштаи Р. Ҳошим, сабаби дар наشري ин газета ғаёлона иштирок накардани Айнӣ бо равиши кори муҳаррири онвақтаи газета – Абдулқайюми Қурбӣ розӣ набудани вай (С. Айнӣ; Б.М.) мебошад [16, с. 233]. Албатта, ин масъала баҳси дигаре аст.

Вижагии назми рубрикаи «Адабиёт»-и «Овози тоҷик» ҳамчун жанри адабӣ дар ин давра он аст, ки он василаи изҳори муҳаббат ва дӯстдорӣ набуда, балки василаи баёни эътироз ва ифшоқунандаи мушкилоти ҷомеа аст. Дар аксари ашъори рӯзнома чун муносибати журналистӣ масъалагузориҳои ҷиддӣ низ ба назар мерасад. Масалан, Айнӣ дар шеърӣ «Овози тоҷик» масъалаи бемақтабӣ, инчунин фосилаи бемақтабуотиро, ки миёни қатъи наشري «Шуълаи инқилоб» ва оғози ҷопи «Овози тоҷик» ба миён омада буд, чунин ба риштаи назм қашидааст:

Фақат бемақтабӣ дар асри ҳозир,
Каме монёш шуд аз парвози тоҷик.
Пас аз чанде ба хомӯшӣ ғунудан,
Баромад оқибат «Овози тоҷик» [4].

Ё дар ғазали «То ба кай»? Айнӣ мушкилоти иҷтимоиро баррасӣ карда, дар мақтаи он хонандаро ба саъю талош даъват менамояд.

Вақти он омад, ки дар саъю амал ҳиммат кунем,
Дар раҳи осудагии хеш худ хидмат кунем! [5].

Хусусияти дигари ғӯшаи «Адабиёт»-и ҷарида дар он аст, ки натавонҳо таваҷҷути он шоирони ҷавонро атрофи рӯзнома муттаҳид

шуданд, балки дар таблиғи шеърӯ шоирӣ миёни хонандагон майдон фароҳам овард. Нашрия дӯстдорони назми моро аввалин бор бо шеъри пурҳаяҷони инқилобии устод Лоҳутӣ шинос кардааст. Дар осмони назми тоҷик чун Лоҳутӣ пайдо гардидани як ситораи дурахшон дар таърихи назми адабиёти советии тоҷик саҳифаи нава мекушояд. Бо интишор шудани шеърҳои инқилобии ҳиссиётпарвар ва ҳаяҷонбахши Лоҳутӣ фазои назми моро насими ҷонбахше фаро мегирад. Дар симои устод Лоҳутӣ барои назми мо, дар пешрафти он ғамхории самимӣ пайдо гардид. Ба аввалин шеъри дар матбуоти мо интишоргардидаи Лоҳутӣ – «Инқилоби сурх» аксари шоирони онвақтаи тоҷик ҷавоб гуфтаанд. Айни дар ғазали ба пайравии ин шеър навиштааш гурӯҳи ситамдидагонро ба сохтани дунёи нава даъват мекунад.

Хезед, эй гурӯҳи ситамдидагон, ба азм
Дар рӯзгори кӯҳна кунед Инқилоби сурх! [16, с. 232].

Дар ин солҳо дар нашрияи «Овози тоҷик» аз шумора ба шумора номҳои шоирони нава пайдо мешуданд. Яъне, рӯзнома тавонист ба рағбати шоирони ҷавон ва адабиётдӯстон тақон бахшад. Маҷмуан солҳои 1924-1926 дар гӯшаи «Адабиёт»-и чарида шеърҳои Садриддин Айни, Абулқосим Лоҳутӣ, Фаҳриддини Рӯҷӣ, Мирзо Шарифи Ҳилмӣ, Асадуллоҳи Кошонӣ, Ҷавҳарии Истаравшанӣ, Масеҳи Тамҳид, Васлӣ, Тӯракул Зехнӣ, Ноил Шерзода (Истаравшанӣ), Муинзода, Иброҳимзода, Мир Аҳмадшо, Файзулло Абдуллозода, Мунзим, Сарвари Кулобӣ, Акмал Аминзода, Атоуллозода, Сухайли Истаравшанӣ, Файзулло Абдуллозода, Сарвари Ургутӣ, Пайрав Сулаймонӣ, Муҳиддин Аминзода ва дигарон нашр шудаанд. Ҳамчунин, шеърҳои ба таҳаллус ё имзои мустаори «Тоҷикдӯст», «Пинаҷӣ», «Пинадӯз», Ф. Р. (ф. р.) «Мулло», С. (с), «Ғунча», «Ноиб», Қ. (қ), Қ.Р. (қ.р.) «Суханвар», «Мушфиқӣ» ва дигарон нашр шудааст. Ба назари мо ашъори ба таҳаллусҳои «Мулло» ва «Мушфиқӣ» ба қалами Тӯракул Зехнӣ, Ф. Р. (ф. р.) ба Фаҳриддини Рӯҷӣ, Қ. (қ) ва Алиф (!) ба Абдулқайюми Қурбӣ мансуб мебошанд. Пайдо кардани муаллифони аслии дигар таҳаллусҳои кӯшиши бештарро тақозо менамояд.

Мутаассифона, то имрӯз баъзе аз шоироне, ки ашъорашон солҳои 1924-1926 дар рӯзномаву маҷаллаҳо нашр шудаанд, маҷмуаи ашъори алоҳида надоранд. Ё ин ки ашъори ҳудро дар шакли китоб интишор накарда, бо нашри онҳо дар рӯзномаҳо иктифо кардаанд. Қисме аз онҳо то ба имрӯз барои омма ноошноянд.

Албатта, ба ҳамагон маълум аст, ки ашъори ду адиби забардаст устод Айни ва Лоҳутӣ имрӯз дастраси хонандагон аст. Кӯшишҳои мо нишон дод, ки Қорӣ Масеҳи Тамҳид яке аз шоироне, ки шеърҳои ӯ дар ин чарида ҷоп шудаанд, дар поёни умр, яъне солҳои 1957-1976, дар бист соли боқимондаи умраш новобаста ба заъфи пирӣ ва дардмандӣ боз нерӯе дармеёбад ва зиёда аз 16 ҳазор мисраъ шеър менависад. Ин шеърҳо, хушбахтона, аз ҷониби донишмандони машҳур узви Академияи Ню-Йорк донишманди соҳаи кайҳоннавардӣ Шавкат

Воҳидов ва шарқшинос Камол Воҳидов дар шакли китоб дар Тошканд аз ҷониби нашриёти «Фан» соли 1995 ба таъб расидаанд [7]. Устод Айни дар «Намунаи адабиёти тоҷик» аз ӯ тавсиф намуда навиштааст: «Истеъдоди адабии Тамҳид аз наводир аст» [3, с. 171].

Зуфархон Ҷавҳарии Истаравшани низ шоири соҳибдеворон аст. Устод Айни аз ӯ низ тамҷид кардааст: «Аз шеърҳои Ҷавҳарӣ сар-сарӣ гузаштан дуруст нест. Мумоилайҳ шеърро бағоят устодона менигорад. Зотан Ҷавҳарӣ аз устодони адаби ин давр аст» [3, с. 177]. Аз Ҷавҳарии Истаравшани дар солҳои 1924-1926 танҳо як назира бар шеъри «Овози тоҷик»-и устод Айни дар шумораи 45-уми рӯзнома нашр гардида аст. Мавриди ба зикр аст, ки дар шумораи 50-уми рӯзнома, ки 25-уми августи соли соли 1925 ҳамчун шумораи ҷашнӣ дар ҳаҷми 8 саҳифа ба яксолагии он бахшида шудааст, аз Зехнӣ низ як назира бар шеъри «Овози тоҷик»-и устод Айни айнан бо номи «Овози тоҷик» нашр гардидааст.

Абдулвоҳиди Мунзим яке аз маорифпарварон, шоир ва рӯзноманигори тоҷик мебошад, ки ҳамчун шоир дар «Намунаи адабиёти тоҷик» зикр шудааст [3, с.325]. Ашъораш дар ин солҳо дар «Овози тоҷик» нашр шуда, маҷмуаи осораи бошад соли 1964 дар Душанбе ба таъб расидааст [9].

Дигар адибе, ки ашъораш дар ҷаридаи чоп шудааст, Васлӣ мебошад. Васлӣ яке аз муаллифони ашъори «Овози тоҷик» аст, ки дар он айём соҳибдеворон буд. Ба таъкиди Айни «Девони аввали Васлӣ тақрибан чаҳор ҳазор байт, дар соли 1327 ҳиҷрӣ дар Самарқанд таъб ёфта буд» [3, с.345].

Ёҷодиёти Муҳиддин Аминзода дар назми шӯравии тоҷик мавқеи махсус дорад. Мавзӯҳои асосии ашъори ӯ дар солҳои 20-30 васфи Инқилоби Октябр, озодии занон, қорнамоии мардуми тоҷик дар сохтмони ҳаёти нав, васфи ватани сотсиалистӣ, тарғиби илму дониш, ҳаёти хушбахти ҷавонони шӯравӣ, мазаммату танкиди боқимондаҳои дунёи феодалий ва урфу одатҳои гузашта мебошанд. Аввалин шеърҳои нимаи дуҷуми солҳои 20 дар рӯзномаи «Овози тоҷик» ва маҷаллаи ҳаҷвии «Мулло Мушфиқӣ» чоп шудаанд. Аввалин маҷмуаҳои ашъораш «Шеърҳо» (1935), «Ҷаман» (1937) ном доштанд. Минбаъд маҷмуаҳои дигараш «Баҳори Ватан» (1940), «Садои зафар» (1944), «Шеърҳои мунтахаб» (1948, 1949, 1952, 1954, 1956), «Баҳори дил» (1964) аз чоп баромаданд [11]. Шеъри «Шукуфаи ирфон ё худ озодии занони Шарқ»-и Пайрав Сулаймонӣ низ 28-уми ноябри соли 1926 дар ин рӯзнома мунташир шудааст, ки аз беҳтарини ашъори адиб дар он замон махсуб мегардад. Пайрав Сулаймонӣ ҳам дар «Намунаи адабиёти тоҷик» зикр ёфтааст [3, с.163].

Тибқи иттилои Донишномаи озод-Википедия Ноил Шерзода шоири инқилобӣ ва яке аз муаллифони ашъори рӯзнома гӯё девоне доштааст, аммо нопадост [12]. Инчунин, донишманд, адабиётшинос, забоншинос ва маорифпарвар Тӯракул Зехнӣ шеърҳои дар ин солҳо пайваста дар «Овози тоҷик» нашр мешуд, вале ашъорашро дар ягон маҷмуа гирдоварӣ накардааст [14]. Устод Айни дар «Намунаи адабиёти тоҷик» аз як шеъри Зехнӣ [3, с. 399] ва як шеъри Муинзода [3,

с. 328] низ ёд кардааст. Ў дар таҳияи «Намунаи адабиёти тоҷик» дар баробари тазкираҳо ва дигар сарчашмаҳо аз ашъори рӯзномаи «Овози тоҷик» истифода карда, ба шумораҳои рӯзнома истинод низ кардааст [3, с.171]. Ҳамчунин, Садриддин Айни дар қисми сеюми китоби мазкур доир ба «Овози тоҷик» маълумот дода аз ашъори дар он чоп шуда, намунаҳо овардааст [3, с. 398]. Соли 1997 бо кӯшиши Ғафурҷон Маҳмудов ва набераи Қурбӣ Муборак Содикӣ китоби ашъори Қурбӣ ба нашр расонида шуд.

Маълумот оид ба мавҷуд будан ё набудани девон ё маҷмуаи ашъори дигар шоирони инкилобие, ки ашъорашон дар гӯшаи «Адабиёт» интишор гардидааст, дастраси мо нагардид. Албатта зарур аст, ки дар ин самт ҷустуҷӯро идома диҳем.

Яке аз вижагиҳои гӯшаи «Адабиёт» дар он аст, ки баъзе муаллифони ашъори дар рӯзнома интишор гардида, адибони соҳибном набуда, ҳамчуноне ки рӯзнома навиштаҳои муҳбирони коргару деҳқонро интишор мекард, зеро ин рубрика ашъори хонандагони рӯзнома, ки истеъдод ва завқи шеърнависӣ доштанд, низ чоп мекард. Рӯзнома барои муаррифӣ ва раванги қори эҷодии онҳо заминаи хубе гузоштааст. Дар ин бобат донишманд Раҳим Ҳошим менависад, ки ба мавзӯҳои нав рӯ овардани шоирони ҷавон гарчанд бо бечуръатӣ, ханӯз чандон пухта набошанд ҳам, вале як ҳодисаи басо хурсандиоваре буд. Ў таъкид мекунад, ки нисбат ба ашъори Лоҳутӣ дар оммаи хонандаи тоҷик муҳаббати хеле калоне дида мешуд. «Ин шеърҳо ҷавонро тарғиб мекарданд, ки ба лоҳутивор шеър гуфтан кӯшиш намојанд» [16, с. 233].

Раҳим Ҳошим аз ҷанбаи ҳунари шоирӣ ба ашъори рӯзнома назар карда, қайд мекунад, ки як қисми шеърҳое, ки дар рӯзнома чоп шудаанд аз ҷиҳати санъат чандон баланд нестанд [16, с. 233] ва як чанд намуна аз матлаи онҳо мисол меоварад:

Гул гашта хичил аз гули рухсори маориф,
Булбул шуда дилбастаи гулзори маориф.
Ноил Шерзода

Эй тамаддун, мақдамат имрӯз бодо пойдор,
Дар мақарри ҷовидонӣ бош доим барқарор.
Ҳилмӣ

Ҳар кӣ набошад ба ҷустуҷӯи маориф,
Об нанӯшад агар зи ҷӯи маориф.
Чун бикашад наварӯси бахт ба оғӯш?
Гар накашад шонае ба зулфи маориф.
Асадуллоҳи Кошонӣ

Тоҷикон аз хоби ғафлат чашми худ во карданист,
Пешрафти қори ҳар миллат тамошо карданист.
Муинзода

Моҳи Октябр чӣ сон моҳест дар байни маҳон,
Ин маҳи ранҷ асту иди ҷумлаи меҳнаткашон [16, с. 233].

Фахриддини Рочӣ

Албатта, назари мунаққид Раҳим Ҳошим, ки баъзе ашъори дар матбуоти даврии солҳои бистуми садаи гузашта, чоп шударо ба талаботи шеър ҷавобгӯ набуда, «назми моро аз ҷӯшу хурӯш ба ақиб мекашанд» [16, с. 234] медонад, қобили қабул аст. Аммо як қисми дигари шеърҳои, ки солҳои 1924-1926 дар «Овози тоҷик» нашр гардидаанд, бо вучуди он ки аз ҷиҳати санъати шеърӣ чандон баланд нестанд, вале ҳамчун назми публитсистӣ маҳсуб гардида дар онҳо камбудихои рӯзгор зикр гардида, масъалагузориҳои муҳим мушоҳида мешавад, ки то андозае ба талаботи рӯзнама мувофиқанд.

Хулоса омӯзиш нишон дод, ки солҳои 1924-1926 рӯзнамаи «Овози тоҷик» 121 шумора нашр гардида (моҳҳои феврал-март соли 1926 чоп нашудааст), ба ҳисоби мо дар он 96 шеър (дар ғӯшаи «Адабиёт») дар навъҳои гуногун, 1 ҳаҷвия, 2 матни ҳаҷвӣ ва 1 повест (як қисмати «Саргузашти як тоҷики камбағал»-и С. Айнӣ) дар шумораҳои рӯзнама интишор гардидааст. Дар онҳо масъалагузориҳои муҳим, таъмини гуногунрангии жанрҳо мушоҳида гардида, ҳамзамон рӯзнама дар тарбияи адибони ҷавон ва пойдории адабиёт саҳми арзанда гузоштааст. Ба воситаи жанрҳои адабӣ ғояҳои Ҳукумати Шӯравӣ таблиғи ташвиқ гардида, дар маҷмӯъ дар ин солҳо рӯзнама аз қудрати адабиёту шеър низ истифода кардааст. Инчунин, жанрҳои адабӣ дар шаклгирии гурӯҳи жанрҳои публитсистию бадеӣ дар рӯзноманигории тоҷик замина гузоштаанд. Саҳми «Овози тоҷик» дар муаррифии адибони ҷавон низ барҷаста аст.

Адабиёт

1. Азимов, А. Воқеияти зиндагӣ ва матбуоти тоҷик / А. Азимов. – Душанбе: Сино, 200. – 184 с.
2. Азимов, А. Таджикская журналистика в период культурной революции (1929-1940 гг.) / А. Азимов. – Душанбе: «Шарки озода», 2014. – 313 стр.
3. Айнӣ, С. Намунаи адабиёти тоҷик / С. Айнӣ. – Душанбе: Адиб, 2010. – 448 с.
4. Айнӣ, С. Овози тоҷик / С. Айнӣ // Овози тоҷик. – 1924. – 4 сентябр.
5. Айнӣ, С. То ба кай? / С. Айнӣ // Овози тоҷик. – 1924. – 21 сентябр.
6. Айнӣ, С. Саргузашти як тоҷики камбағал ё ки Одина / С. Айнӣ. – Самарқанд – Душанбе: Нашриёти давлатии Тоҷикистон, 1927. – 148 с.
7. Қорӣ Масеҳи Тамҳид – классики охири [Манобеи электронӣ]: Низомӣ дастрасӣ: <https://faraj.tj/sahifai-asosy/tarih/ory-masehoi-tamhid-klassiki-ohirin/> (рӯзи мурочиат 24.08.2021).

8. Қурбӣ, А. Шер [Матн] / А. Қурбӣ // Овози тоҷик. – 1924. – 24 август.
9. Мунзим Мирзо Абдулвоҳид Бурҳонзода [Манобеи электронӣ]: Низоми дастрасӣ: <http://kitobam.com/cr/munzim-mirzo-abdulvohid-burhonzoda/> (рӯзи мурочиат 30.08.2021).
10. Муродӣ, М. Матбуоти даврии солҳои 1920-1930-и тоҷик дар паҳӯиҳои илмӣ / М. Муродӣ // Журналистика ва замони муосир (Барориши 4). – Душанбе: Матбааи ДМТ, 2021. – 140 с.
11. Муҳиддин Аминзода [Манобеи электронӣ]: низоми дастрасӣ: https://tg.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%83%D2%B3%D0%B8%D0%B4%D0%B4%D0%B8%D0%BD_%D0%90%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B7%D0%BE%D0%B4%D0%B0 (рӯзи мурочиат 31.08.2021).
12. Ноил Шерзода [Манобеи электронӣ]: Низоми дастрасӣ: https://tg.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%BE%D0%B8%D0%BB_%D0%A8%D0%B5%D1%80%D0%B7%D0%BE%D0%B4%D0%B0 (рӯзи мурочиат 26.08.2021).
13. Оё умри шер сар омадааст? [Манобеи электронӣ]. – низоми дастрасӣ: <https://www.ozodi.org/a/24522856.html> (рӯзи мурочиат 8.02.2021).
14. Тӯракул Зехнӣ [Манобеи электронӣ]: Низоми дастрасӣ: <https://mvd.tj/index.php/tj/shakhsiyathoi-tarikhi/29189-t-ra-ul-ze-n> (рӯзи мурочиат 26.08.2021).
15. Ҳошим, Р. Солҳо дар саҳифаҳо: Мақолаҳо ва ёддоштҳо / Р. Ҳошим. – Душанбе: Адиб, 1988. – 320 с.
16. Ҳошим, Р. Сухан аз устодон ва дӯстон / Р. Ҳошим. – Душанбе: Ирфон, 1983. – 272 с.
17. Шухрати ҷаҳонии Айни / Мураттиб А. Маниёзов, В. Белан, К. Юсупов. – Душанбе: Ирфон, 1978. – 128 с.

Баёнов Махмадбаи

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ РУБРИКИ "ЛИТЕРАТУРА" ГАЗЕТЫ "ОВОЗИ ТОЧИК"

В данной статье исследуется литературный материал газеты «Овози тоҷик» (Голос таджика) периода 1924 – 1926 гг. Автор в ходе исследования выявил, что в 1924 – 1926 гг. газета вышла из печати в количестве 121 номера, на её страницах было опубликовано 96 стихотворений различных жанров, комедия, два сатирических текста и одна повесть (одна часть «Приключения бедного таджика» С. Айни). Несмотря на то, что литературный материал газеты «Овози тоҷик» носил художественный характер, в большинстве случаев он отражал важные политические и социальные вопросы, такие как школы и образование, бесправие женщин, борьба с басмачеством и многое другое. Некоторые авторы стихотворений не являлись известными писателями того периода, ввиду того, что в газете публиковались статьи корреспондентов из числа рабочих и крестьян, также в разделе «Литература» публиковались стихотворения из числа читателей

газеты, обладающих талантом и тягой к поэзии, которые писали стихотворения и отправляли в редакцию.

Особенность поэзии рубрики «Литература» газеты «Овози тоҷик» как литературного жанра в том, что она является не средством выражения любви и привязанности, а скорее средством выражения протеста и раскрытия проблем общества. В большинстве стихотворений как газетного, так и публицистического жанров, существуют и серьезные проблемы.

Использование литературных жанров в газете носит целенаправленный характер, и сотрудники газеты прекрасно понимали, что большое влияние оказывает и продвижение новых идей через литературные жанры, особенно поэзию. Использование литературных жанров в газете «Овози тоҷик» придало, в некоторой степени, разнообразие содержанию газеты, но главной целью творческого коллектива этой газеты было поднимать через литературные жанры актуальные вопросы дня и тем самым влиять на общественное мнение. На наш взгляд, для этого в газете и создана рубрика «Литература».

В эти годы в литературной форме пропагандировались идеи Советского правительства, и газета в полную силу использовала литературу и поэзию в целом.

Революционные стихи раздела «Литература» данной газеты способствовали не только пробуждению общества, но и воспитанию молодых литераторов. В целом «Овози тоҷик» не только стал основой для развития таджикской прессы, но и дал серьезный толчок развитию других направлений, особенно развитию литературы.

Ключевые слова: «Овози тоҷик», литературные жанры, стихотворение, повесть, газета, комедия, рабочие и крестьяне, корреспондент, революционные стихотворения, школы и образование, раскрепощение женщин, басмачи.

Bayonov Mahmadvabi

SOME FEATURES OF THE RUBRIC "LITERATURE" IN NEWSPAPER "OVOZI TOJIK"

The article examines the literary material of the newspaper "Ovozi Tojik" ("Voice of Tajik") in 1924-1926. In 1924-1926, this newspaper was published 121 issues, in which were placed 96 poems of various genres, 1 comedy, 2 humorous texts and a part of the "Story of a poor Tajik" by S. Ayni. Along with romantic contents of the published poetries in "Ovozi Tojik" many of them also cover important political and social issues, such as schools and education, women's rights, the fighting against to the Bosmaches and others. Some of the authors of the poems in these years were not well-known writers of the period, just as the newspaper published the writings of workers 'and peasants' correspondents, the "Literature" section also published poems by readers of the newspaper who had the talent and interest in writing poetry.

The peculiarity of the poetry of the "Literature" section of this newspaper "Ovozi Tojik" as a literary genre is that it is not a means of

expressing love and affection, but rather a means of expressing protest and revealing the problems of society. In most poems of the newspaper, as well as journalistic genres, there are serious problems.

The use of literary genres in the newspaper is purposeful, and the staff of the newspaper is well aware that the promotion of new ideas through literary genres, especially poetry, also has a great influence. The use of literary genres in the “Ovozi Tojik” newspaper created, to some extent, a variety of the content of the newspaper, but the main goal of the creative team of this newspaper was to raise topical issues of the day through literary genres and thereby influence public opinion. In our opinion, for this purpose the heading “Literature” was created in the newspaper.

In these years, the ideas of the Soviet Government were propagated through literary genres, and in general, the newspaper also used the power of literature and poetry. The revolutionary poems of the "Literature" section of the newspaper contributed not only to the awakening of society, but also to the education of young writers. In general, “Ovozi Tojik” not only became the basis for the development of the Tajik press, but also gave a serious impetus to the development of other areas, especially the development of literature.

Keywords: “Ovozi Tojik”, literary genres, poetry, story, newspaper, comedy, worker and farmer, correspondent, revolutionary poetry, school and education, women's liberation, bosmachians.

МУАЛЛИФОН

Акобирова Мохира – ходими пешбари илмий шуъбаи фаъолияти китобдории ПИТФИ.

Баёнов Махмаднабӣ – муовини директори МД “Агентии миллии СБРСК – Хонаи китоби Тоҷикистон”-и Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Баҳромзода Манижа – ассистенти кафедраи забонҳои хориҷии факултети журналистикаи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, ходими калони илмий шуъбаи ВАО ва таъбу нашри ПИТФИ.

Комилзода Шариф – номзади илмҳои педагогӣ, ходими пешбари илмий шуъбаи фаъолияти китобдории ПИТФИ.

Наимов Саломиддин – мудири шуъбаи фаъолияти китобдории ПИТФИ.

Орӯмбекзода Шамсиддин – мудири шуъбаи МД Энциклопедияи миллии тоҷик.

Саидов Саидбаҳром – омӯзгори кафедраи тарбия ва таҳсилоти мусиқии МТД «Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода».

Саидҳомидов Саидмаҳмуд – мудири кафедраи санъатшиносӣ ва назарияи мусиқии МТД «Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода».

Панҷшанбиева Тоҷудавлат – магистри Донишқадаи давлатии санъати тасвирий ва дизайни Тоҷикистон.

Раҳимӣ Дилшод – номзади илмҳои филологӣ, директори ПИТФИ.

Таваккалов Ҳайдармамад – номзади илми филология, дотсенти кафедраи адабиёт ва рузноманигории Донишгоҳи давлатии Хоруғ ба номи М. Назаршоев

Ҳочаев Қурбон – доктори илмҳои педагогӣ, ходими пешбари илмий шуъбаи фарҳангшиносӣ ва санъатшиносии ПИТФИ

Шарифзода Фирдавс – номзади илмҳои таърих, докторанти ДДОТ ба номи С. Айнӣ.

Чумъаев Меҳроб – номзади илми филология, ходими пешбари илмий шуъбаи ВАО ва таъбу нашри ПИТФИ.

АВТОРЫ

Акобирова Мохира – ведущий научный сотрудник отдела библиотечной деятельности НИИКИ.

Баёнов Махмаднаби – заместитель директора ГУ «Национальное агентство МОСНК – Дом книги Таджикистана», Министерство культуры Республики Таджикистан.

Баҳромзода Манижа – ассистент кафедры иностранных языков факультета журналистики Таджикского национального университета, научный сотрудник отдела СМИ и издательского дела НИИКИ.

Джумаев Меҳроб – канд. филол. наук, ведущий научный сотрудник отдела СМИ и издательского дела НИИКИ.

Комилзода Шариф – кандидат педагогических наук, ведущий научный сотрудник отдела библиотечной деятельности НИИКИ.

Наимов Саломиддин – заведующий отделением библиотечной деятельности НИИКИ.

Орумбекзода Шамсиддин – заведующий отделом ГУ Таджикская национальная энциклопедия.

Саидов Саидбахром – преподаватель кафедры музыкального воспитания и образования ГОУ «Таджикский государственный институт культуры и искусств имени Мирзо Турсунзаде».

Саидхomidов Саидмахмуд – заведующий кафедрой искусствоведения и теории музыки ГОУ «Таджикский государственный институт культуры и искусств имени Мирзо Турсунзаде».

Пайшанбиева Тодждавлат – магистр ГОУ «Таджикского государственного института изобразительного искусства и дизайна».

Рахими Дилшод – кандидат филологических наук, директор НИИКИ.

Таваккалов Хайдармамад – кандидат филологических наук, доцент кафедры литературы и журналистики Хорогского государственного университета имени М. Назаршоева.

Ходжаев Курбон – доктор педагогических наук, ведущий научный сотрудник отдела культурологии и искусствоведение НИИКИ.

Шарифзода Фирдавс – кандидат исторических наук, докторант ТГПУ имени Садриддина Айни.

AUTHORS

Akabirova Mohira – Leading scientific worker at the Department of Library activities of the RICL.

Bayonov Mahmadvnabi – Deputy Director of the National Agency of the Republic of Tajikistan “Book House” of the Ministry of Culture of the Republic of Tajikistan.

Bahromzoda Manizha – Senior researcher at Department of Mass Media and Publishing issues of the RICL.

Jumaev Mehrob – Candidate of philological sciences, Leading scientific worker at Department of s Media and Publishing issues of the RICL.

Khodjaev Kurbon – doctor pedagogical sciences, Leading scientific worker at the Department of Culture and Arts studies of the RICL.

Komilzoda Sharif – Candidate of pedagogical sciences, Leading scientific worker at the Department of Library activities of the RICL.

Naimov Salomiddin – Head of the Department of Library activities of the RICL.

Orumbekzoda Shamsiddin – Head of the Department at the Tajik National Encyclopedia.

Saidhomidov Saidmahmud – the Head of the Department of art study and theory of music, of the Tajik State Institute of Culture and Arts named after Mirzo Tursunzoda.

Saidov Saidbahrom – Teacher of the Department of upbringing and education of the Tajik State Institute of Culture and Arts named after Mirzo Tursunzoda.

Payshanbieva Tojudavlat – Magister of the Department of Graphics and Art studies, State Institute of Fine Art and Design of Tajikistan.

Rahimi Dilshod – Candidate of philological sciences, Director of the RICL.

Tavakkalov Haydarmamad – Candidate of philological sciences, Docent of the Department of Literature and Journalism of the Khorog State University named after M. Nazarshoev.

Sharifzoda Firdavs – Candidate of historical sciences, Doctoral student of S. Aini TSPU.

МУНДАРИЧА

Фарҳангшиносӣ

Шарифзода Ф. Инъикоси масъалаҳои фарҳангу санъат дар суҳанронии пешвои миллат бо зиёиёни кишвар.....	5
Таваккалов Ҳ. Арзиши маълумоти мардумшиносии рус М.С. Андреев роҷеъ ба ҷанде аз суннатҳои мардуми Бадахшон.....	21

Мероси фарҳангӣ

Раҳимӣ Д. Ривоятҳои халқӣ дар бораи ҷойҳои муқаддас.....	28
Орумбекзода Ш. Нисор Шакармамадов ва масъалаҳои таҳқиқи фольклори Бадахшон.....	37

Фаъолияти иҷтимоиву фарҳангӣ

Комилзода Ш., Ақобирова М., Наимов С. Рушди фарҳанги миллии дар вилояти Хатлон дар даврони истиқлол.....	45
Ҳочаев Қ. Маҳорати суҳанварӣ дар санъати драма.....	58

Санъатшиносӣ

Саидҳомидов С., Саидов С. Танини асарҳои вокалӣ-хории тоҷикӣ таҳти навои аргунун.....	68
Пайшанбиева Т. Рушди санъати рассомӣ дар замони Истиқлол.....	77

ВАО ва таъбу нашр

Ҷумъаев М. Баъзе ҷанбаҳои сохтмони нерӯгоҳи «Роғун» дар публитсистикаи Раҷабалӣ Аҳмад.....	88
Баҳромзода М. Дараҷаи инъикоси масъалаҳои марбут ба об дар нашрияи «Ҷумҳурият»	99
Баёнов М. Баъзе вижагиҳои матолиби адабии рӯзномаи “Овози тоҷик”(солҳои 1924-1926).....	107
Муаллифони	119

СОДЕРЖАНИЕ

Культурология

Шарифзода Ф. Отражение вопросов культуры и искусства в выступлениях Лидера нации с интеллигенцией страны.....	5
Таваккалов Х. Значимость информации русского этнографа М.С. Андреева о некоторых традициях народов Бадахшана.....	21

Культурное наследие

Рахими Д. Народные предания о сакральных местах.....	28
Орумбекзода Ш. Нисор Шакармамадов и вопросы исследования фольклора Бадахшана.....	37

Социально-культурная деятельность

Комилзода Ш., Акобирова М., Наймов С. Развитие национальной культуры в Хатлонской области в период независимости.....	45
Ходжаев К. Мастерство речевой культуры в драматических искусствах.....	58

Искусствоведение

Саидхомидов С., Саидов С. Пение вокально-хоровых произведений таджикских композиторов под звучание органа.....	68
Пайшанбиева Т. Развитие художественного искусства в период независимости Таджикистана.....	77

СМИ и издательское дело

Джумаев М. Некоторые аспекты строительства Рогунской ГЭС в публицистике Раджабали Ахмада.....	88
Бахромзода М. Уровень отражения водной проблемы в газете "Джумхурият".....	99
Баёнов М. Некоторые особенности рубрики "Литература" газеты "Овози точик".....	107
Авторы	119

CONTENTS

Cultural studies

Sharifzoda F. Reflection of issues of culture and art in the speeches of the Leader of the Nation with the intelligentsia of the country	5
Tavakkalov H. The value of the information of the russian ethnographer M.S. Andreev about some traditions of the peoples of Badakhshan.....	21

Cultural heritage

Orumbekzoda S. Nisori Shakarmamadov and problem of folklore research in Badakhshan.....	28
Rahimi D. Folk short legends about sacred places.....	37

Social and cultural activities

Komilzoda Sh., Akabirova M., Naimov S. Development of national culture in Khatlon region during the period of independence	45
Khojaev K. Mastery of speech culture in dramatic arts	58

Art studies

Saidhomidov S. Saidov S. Singing vocal – choral works Tajik composers by organ sounds.....	68
Payshanbieva T. Development of art in the period of independence of Tajikistan.....	77

Mass Media and publishing issues

Bahromzoda M. The level of reflection of water issues on the "Jumhuriyat" newspaper.....	88
Jumaev M. Some aspects of the construction of the Roghun HPP in the publicists of Rajabali Ahmad.....	99
Bayonov M. Some features of the rubric "Literature" in newspaper "Ovozi Tojik".....	107
Authors	119

ТАРТИБИ ТАҚРИЗДИХӢ БА МАҚОЛАҲОИ ИЛМИЕ, КИ БА МАЧАЛЛАИ ИЛМИИ «ПАЁМНОМАИ ФАРҲАНГ» БАРОИ ЧОП ПЕШНИҲОД МЕГАРДАНД

Мақолаҳои илмие, ки барои чоп ба маҷалла пешниҳод мегарданд, аз таҳхиси пешакӣ гузаронида мешаванд (таҳхис аз ҷониби аъзои ҳайати таҳририя – мутахассисони соҳа анҷом дода мешавад) ва сипас дар доираи тартиботи ҷорӣ барои чоп қабул мегарданд. Талабот барои тартиб додани шакли ниҳоии матни мақола дар ҳар як шумораи маҷалла чоп карда мешавад.

Ҳангоми қабули шакли дастнависи мақола, корбарони маҷалла доир ба мундариҷа ва риояи талаботи асосӣ ба муаллиф хабар медиҳанд. Норасоӣҳое, ки дар мақола ҷой доранд, то огози таҳхис аз ҷониби муаллиф бояд бартараф карда шаванд. Сипас мақолаи илмӣ, дар доираи талаботи ҷорӣ, барои таҳхис ба аъзоёни ҳайати таҳририя ва ё мутахассисони соҳа (номзадҳо ва докторони илм) равои карда мешавад.

Дар тақриз бояд хусусиятҳои муҳими мақола асоснок карда шаванд. Аз ҷумла, навоариҳои илмӣ, муҳимияти омӯзиши масъала, арзиши таърихӣ ва фактологӣи мақола, дурустӣи иқтибосҳои нишондодашуда, услуби матн, истифодаи адабиёти солҳои охир ва камбудии норасоӣҳои мақола. Дар охири тақриз ба мақола баҳои умумӣ дода мешавад ва ба ҳайати таҳририя дар мазмунҳои зерин ҳулосаи муқарриз пешниҳод мегардад: ба чоп тавсия карда шавад; баъди ислоҳи камбудӣҳо ба чоп тавсия карда шавад; барои тақриз иловатан ба мутахассиси дигари масъалаи дахлдор фиристода шавад; барои чоп тавсия карда намешавад. Ҳаҷми тақриз бояд аз як саҳифа кам набошад.

Мақолаҳои илмӣ барои чоп қабулгардида, аммо ба тағйирот ниёздошта, бо нишон додани тавсияҳои муқарриз ва муҳаррир ба муаллифон фиристода мешаванд. Муаллифон бояд камбудии норасоӣҳои ҷойдоштаро ислоҳ намуда, шакли ниҳоии матни ҷопӣ ва электронӣи мақоларо бо дастхати пештарааш ба маҷалла пешниҳод намоянд. Баъди ислоҳи камбудӣҳо мақолаи илмӣ тақроран барои тақриз супорида мешавад ва сипас аз ҷониби ҳайати таҳририя барои ҷопи он иҷозат дода мешавад.

Мақолае, ки ба он тақризи мусбат дода шуда, ҷопи он аз тарафи ҳайати таҳририя ҷонибдорӣ гардидааст, барои нашр қабулгардида ба ҳисоб меравад.

Раванди тақриздиҳӣ ба мақолаҳои дастнавис ошкоро сурат намегирад. Паҳн намудани хабар дар бораи раванди тақриздиҳӣи мақолаи дастнавис боиси поймол гардидани ҳуқуқи муаллиф мегардад. Муқарризон барои нусхабардорӣ намудани матни мақола ва истифодаи он барои эҳтиёҷоти худ ҳуқуқ надоранд.

Муқарризон, инчунин аъзоёни ҳайати таҳририя то наشري мақола иттилооти дар матни мақолаи дастнавис ҷойдоштаро ба манфиати худ истифода карда наметавонанд. Тақризҳо дар идораи маҷалла ба муддати то 5 сол нигоҳдорӣ мешаванд.

Идораи наشري ҳангоми дарҳости дахлдор нусхаҳои тақризҳоро ба Комиссияи олии аттестатсионӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ирсол менамояд.

ПОРЯДОК РЕЦЕНЗИРОВАНИЯ НАУЧНЫХ СТАТЕЙ, ПРЕДСТАВЛЯЕМЫХ В НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ВЕСТНИК КУЛЬТУРЫ»

Статьи, поступающие в редакцию, проходят предварительную экспертизу (проводятся членами редколлегии – специалистами по соответствующей отрасли науки) и принимаются в установленном порядке. Требования к оформлению оригинала статей приводятся в каждом номере журнала.

Если рукопись принята, то редакция сообщает автору замечания по содержанию и оформлению статьи, которые необходимо устранить до передачи текста на рецензирование.

Затем статьи рецензируются в обязательном порядке членами редколлегии журнала или экспертами соответствующей специальности (кандидатами и докторами наук).

Рецензия должна содержать обоснованное перечисление качеств статьи, в том числе научную новизну проблемы, её актуальность, фактологическую и историческую ценность, точность цитирования, стиль изложения, использование современных источников, а также мотивированное перечисление её недостатков. В заключении дается общая оценка статьи и рекомендации для редколлегии – опубликовать статью, опубликовать её после доработки, направить на дополнительную рецензию специалисту по определенной тематике или отклонить. Объем рецензии - не менее одной страницы текста.

Статья, принятая к публикации, но нуждающаяся в доработке, направляется авторам с замечаниями рецензента и редактора. Авторы должны внести все необходимые исправления в окончательный вариант рукописи и вернуть в редакцию исправленный текст, а также его идентичный электронный вариант вместе с первоначальным вариантом рукописи. После доработки статья повторно рецензируется, и редколлегия принимает решение о ее публикации.

Статья считается принятой к публикации при наличии положительной рецензии и если её поддержали члены редколлегии. Порядок и очередность публикации статьи определяется в зависимости от даты поступления ее окончательного варианта.

Рецензирование рукописи осуществляется конфиденциально. Разглашение конфиденциальных деталей рецензирования рукописи нарушает права автора.

Рецензентам не разрешается снимать копии статей для своих нужд. Рецензенты, а также члены редколлегии не имеют права использовать в собственных интересах информацию, содержащуюся в рукописи, до её опубликования.

Рецензии хранятся в редакции журнала в течение 5 лет.

Редакция журнала направляет копии рецензий в ВАК Республики Таджикистан при поступлении в редакцию издания соответствующего запроса.

МАЪЛУМОТ БАРОИ МУАЛЛИФОН

Талабот нисбат ба мақолаҳои илмие, ки барои чоп ба маҷаллаи илмӣ «Паёмномаи фарҳанг» пешниҳод мегарданд

Дар маҷаллаи «Паёмномаи фарҳанг», асосан, мақолаҳои фарогирандаи таҳқиқотҳои илмӣ оид ба соҳаҳои фарҳанг, санъат, китобдорӣ, ахбори омма ва таъбу нашр, хунаҳои мардумӣ ва ғайра, ки дар худ навагонӣ доранд, чоп карда мешаванд.

Ҳамаи мақолаҳои илмие, ки барои чоп ба маҷалла пешниҳод мегарданд, бояд ба талаботи зерин ҷавобгӯ бошанд: а) мувофиқати сохти мақолаи илмӣ ба талаботи муқаррарнамудаи маҷалла; б) натиҷаи таҳқиқоти илмӣ будани мақола; в) мувофиқат намудани мавзӯи мақола ба яке аз самтҳои илмӣ маҷалла.

Мақолаҳое, ки дар матни онҳо маводи муаллифони дигар бе ишораи иқтибос истифода шудаанд, ба баррасии марҳилаҳои навабатӣ пешниҳод намегарданд ва ба чоп роҳ дода намешаванд.

Талабот нисбат ба таҳияи мақолаҳои илмӣ:

Матни мақола бояд дар формати Microsoft Word, бо ҳуруфи Times New Roman барои матнҳои русӣ англисӣ ва бо ҳуруфи Times New Roman Tj барои матни тоҷикӣ таҳия гардида, дар матн ҳаҷми ҳарфҳо 14, ҳошияҳо 2,5 см ва фосилаи байни сатрҳо бояд 1,5 мм бошанд.

Ҳаҷми умумии мақола бо формати А4 бо назардошти рӯйхати адабиёти истифодашуда ва аннотатсияҳо аз 10 то 12 саҳифаро бояд дар бар гирад.

Сохтори мақола бояд бо тартиби зерин таҳия гардад:

– индекси ТДУ (индекси мазкурро аз дилхоҳ китобхонаи илмӣ дастрас намудан мумкин аст);

– насаб ва дар шакли ихтисор ном ва номи падар (намуна: Зубайдӣ А.М.);

– номи муассисае, ки дар он муаллифи мақола қору фаъолият менамояд;

– номи мақола;

– матни асосии мақола;

– рӯйхати адабиёти истифодашуда (на камтар аз 10 номгӯй ва на бештар аз 25 номгӯй адабиёти илмӣ). Рӯйхати адабиёти истифодашуда бояд дар асоси талаботи ГОСТ 7.1-2003 ва ГОСТ 7.0.5-2008 таҳия гардад.

– номи мақола, аннотатсия ва калидвожаҳо бояд бо се забон (тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ) таҳия гарданд. Аннотатсия дар ҳаҷми на камтар аз 25 сатр ва калидвожаҳо аз 8 то 10 адад бояд таҳия карда шавад;

– дар охири мақола бо се забон (тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ) маълумот дар бораи муаллиф ва ё муаллифони бо тартиби зерин нишон дода шавад: насаб, ном ва номи падар (пурра), дараҷаи илмӣ ва унвони илмӣ (агар бошанд), номи муассисае, ки дар он муаллиф қору фаъолият менамояд, вазифаи ишғолнамуда, телефон, e-mail, нишони ҷойи қори муаллиф.

Ҳангоми иқтибосоварӣ адабиёти истифодашуда ва саҳифаи мушаххаси он бояд дар қавси ҷаҳоркунча [] нишон дода шавад. Намуна: [4, с.25]. Яъне, манбаи иқтибос адабиёти №4 ва саҳифаи 25 мебошад.

Нақшаҳо, схемаҳо, диаграммаҳо ва расмҳо бояд рақамгузорӣ карда шаванд. Инчунин онҳо бояд номи шарҳдиҳанда дошта бошанд.

Суроғаи мо: Душанбе, хиёбони Н. Қаробоев, 17 (ошонаи 2), ПИТФИ, шуъбаи ахбори омма. Тел.: (+992 37) 233-84-58; email: murodi@mail.ru

ИНФОРМАЦИЯ ДЛЯ АВТОРОВ

Требования к научным статьям, поступающим в научный журнал «Вестник культуры»

В научном журнале «Вестник культуры» печатаются статьи содержащие результаты научных исследований по гуманитарным наукам: культуре, искусству, билиотековедению, СМИ и печатные издания, народные ремесла и другие, имеющие новизну.

Все поступающие в редакцию журнала научные статьи должны соответствовать следующим требованиям: а) статья должна быть написана с соблюдением установленных требований журнала; б) статья должна быть результатом научных исследований; в) статья должна соответствовать одному из направлений (разделов) журнала.

Все поступающие в редакцию материалы проверяются на наличие заимствований из открытых источников (плагиат), проверка выполняется с помощью системы Antiplagiat. Статьи, содержащие элементы плагиата, автоматически снимаются с рассмотрения, а авторы лишаются возможности опубликовать свою работу в журнале.

Требования к оформлению научных статей:

Статья должна быть подготовлена в формате Microsoft Word, шрифтом Times New Roman, кегль 14, поля 2,5 см со всех сторон, интервал полуторный.

Объем статьи (включая аннотацию и список литературы) должен быть в пределах от 10 до 12 стр. формата А4.

Статья должна иметь следующую структуру:

- индекс УДК (индекс можно получить в любой научной библиотеке);
- название статьи;
- фамилия и инициалы автора (например, Шарипов Д.М.);
- название организации, в которой работает автор статьи;
- основной текст статьи;
- список использованной литературы (не менее 10 и не более 25 наименований научной литературы). Список литературы оформляется согласно требованиям ГОСТ 7.1-2003 и ГОСТ 7.0.5-2008;
- название статьи, аннотация и ключевые слова оформляются на трех языках (на таджикском, русском и английском языках). Аннотация оформляется в объеме не менее 25 строк, ключевые слова от 8 до 10 слов или словосочетаний;
- информация об авторе на русском и английском языках. Здесь указываются ФИО автора полностью, ученая степень, ученое звание (если имеются), название организации, в которой работает автор (авторы), должность автора (авторов) в данной организации, телефон, e-mail, а также почтовый адрес места работы автора.

При цитировании конкретного материала ссылки указываются в квадратных скобках []. Образец: [4, с.25]. То есть, литература №4 и страница 25.

Таблицы, схемы, диаграммы и рисунки нужно сгруппировать и пронумеровать. Таблицы, схемы, диаграммы и рисунки должны иметь название

Наш адрес: Душанбе, проспект Н. Каробаева, 17 (2 этаж), НИИКИ, отдел средств массовой и информации. Тел.: (+992 37) 233-84-58; email: murodi@mail.ru

ПАЁМНОМАИ ФАРҲАНГ

Наирияти илмию таҳлилӣ
2022, № 3 (59)

ВЕСТНИК КУЛЬТУРЫ

Научно – аналитическое издание
2022, № 3 (59)

HERALD OF CULTURE

Scientific and analytical edition
2022, № 3 (59)

Сармуҳаррир
номзади илми филология
Раҳимӣ Дилшод

Муҳаррири масъул
доктори илми филология, профессор
Муродӣ Мурод

Муҳаррири техникӣ
Кузиев Чумъабой

Ба чоп 18.11.2022 имзо шуд. Андозаи 60X84 1/8.
Коғази офсетӣ. Ҳуруфи Times New Roman Tj.
Чопи офсет. Ҷузъи чопии шартӣ 16.
Адади нашр 200 нусха. Супориши № 27 /22

Маҷалла дар чопхонаи ҶДММ «Аржанг»
ба табъ расидааст.
ш. Душанбе, кӯчаи С. Шерозӣ – 21

